

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

STATYBOS RANGA

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga

Vilnius, 2024

Turinys

Įvadas.....	3
1. Bendrieji su statybos ranga susiję klausimai.....	5
1.1. Statybos rangos sutarties samprata ir požymiai	5
1.2. Statybos rangos sutarties atribojimas nuo kitų sutarčių	6
1.2.1. Statybos rangos ir atlygintinų paslaugų teikimo sutarčių atribojimas	6
1.2.2. Statybos rangos ir pirkimo–pardavimo sutarčių atribojimas	7
1.2.3. Statybos rangos ir būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarčių atribojimas.....	8
1.2.4. Statybos rangos ir pavedimo sutarčių atribojimas	9
1.2.5. Statybos rangos sutarties ir nuomos bei transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutarčių atribojimas	10
1.3. Statybos rangos teisiniams santykiams taikomas teisinis reguliavimas.....	12
1.4. Statybos rangos sutarties sudarymas ir sutarties sudarymo fakto įrodinėjimas	13
2. Statybos rangos teisinių santykių subjektai, jų teisės, pareigos ir atsakomybė.....	14
2.1. Rangovas	14
2.2. Užsakovas.....	19
2.3. Kiti statybos proceso dalyviai	22
3. Statybos rangos darbų kaina.....	23
3.1. Statybos rangos darbų kaina ir jos nustatymo būdai	23
3.2. Šalių nustatytos kainos pakeitimas atsiradus poreikiui atlikti papildomus darbus ar statybos kainai padidėjus dėl nuo rangovo nepriklausančių aplinkybių	26
4. Statybos rangos darbų rezultato perdavimas ir priėmimas, atsiskaitymas už atliktus darbus....	29
4.1. Atliktų darbų perdavimo–priėmimo aktas.....	32
4.2. Faktinis statybos rangos darbų priėmimas nepasirašius darbų perdavimo–priėmimo akto	35
4.3. Perduodamų darbų rezultatų kokybės reikalavimai, akivaizdūs ir neakivaizdūs darbų trūkumai.....	36
4.4. Rizikos paskirstymas statybos rangos sutarties šalims	39
5. Statybos rangos darbų rezultato kokybės garantija ir garantinis terminas	40
6. Statybos rangos teisiniuose santykiuose taikytini teisių gynimo būdai	43
7. Vartojimo statybos ranga ir vartotojų teisių gynimas	46
8. Statybos rangos sutartis ir subrangos teisiniai santykiai	49
9. Ieškinio senaties instituto taikymo ypatumai ginčiuose, kylančiuose iš statybos rangos teisinių santykių.....	52
10. Su statybos rangos teisiniais santykiais susiję procesiniai aspektai.....	53

Įvadas

Statyba, kaip nekilnojamųjų daiktų sukūrimo ar jų pakeitimo būdas, buvo žinoma ir reikšminga visais laikais, todėl iš senų laikų yra žinoma ir statybos rangos sutartis. Antai dar senovės Romos teisėje buvo pripažįstama rangos sutartis, kuria vienas asmuo įsipareigodavo už nustatytą atlygį atlikti kito asmens naudai tam tikrą darbą, pavyzdžiui, pastatyti namą. Statybos rangos teisiniai santykiai neprarado savo aktualumo iki šiol. Priešingai, pastaraisiais laikais, sparčiai vystantis ir augant pasaulio ekonomikai, plečiantis miestams ir didėjant naujų pastatų bei modernios infrastruktūros poreikiui, statyba, kaip ekonominės veiklos sritis, neišvengiamai įgyja vis didesnę reikšmę. Plėtojant su statyba susijusį teisinį reguliavimą, vis daugiau reikšmės įgyja ir statybos rangos sutartis, kaip viena iš civilinės teisės normomis reglamentuojamų sutarčių rūšių.

Statyba – sudėtingas ir daugialypis procesas, kuris susideda iš įvairių etapų, tokių kaip teritorijų planavimas ir statinių projektavimas, statybos darbų vykdymas, statinio pripažinimo tinkamu naudoti procedūrų atlikimas ir kt. Nuosekliai įgyvendinant skirtingus statybos proceso etapus, šiuose teisiniuose santykiuose paprastai dalyvauja daug skirtingų subjektų (statytojas (užsakovas), rangovas, statinio statybos vadovas, statinio statybos techninis prižiūrėtojas ir kt.), kurių turimos atlikti funkcijos ir atsakomybės yra tarpusavyje susijusios, o tam tikrais atvejais net susipina. Statybos proceso sudėtingumas ir kompleksiskumas, šio proceso atskirų etapų ir jame dalyvaujančių subjektų atliekamų veiksmų tarpusavio ryšiai, anksčiau atliktų darbų įtaka galimybei tinkamai atlikti vėlesnius darbus lemia, kad praktikoje tarp statybos rangos teisinių santykių dalyvių neretai kyla ginčų dėl jų pareigų ir atsakomybės, užsakovui perduodamo statybos rangos darbų rezultato tinkamumo ir jo trūkumų šalinimo tiek darbų perdavimo metu, tiek ir per garantinį terminą, atsiskaitymo už atliktus darbus ir pan. Nemažai iš statybos rangos teisinių santykių kylančių ginčų yra nagrinėjama ir teismuose.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalyje yra nustatyta, kad teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų nustatytų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 4 straipsniu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įstatymuose nustatyta tvarka užtikrina vienodos teismų praktikos formavimą. Todėl šia apžvalga yra siekiama apibendrinti kasacinio teismo praktiką, suformuotą sprendžiant ginčus, kylančius iš statybos rangos teisinių santykių.

Apžvalga yra sudaryta iš dešimties dalių. Pirmoje dalyje yra aptariami bendri su statybos rangos sutartimi susiję klausimai – atskleidžiama šios sutarties samprata, esminiai požymiai, leidžiantys atriboti statybos rangos sutartį nuo kai kurių kitų civilinių sutarčių, statybos rangos teisiniams santykiams taikytinas reglamentavimas, su šios sutarties sudarymu susiję klausimai. Antroje apžvalgos dalyje yra aptariami atskirų statybos rangos teisinių santykių subjektų teisių ir pareigų bei jų atsakomybės klausimai. Pažymėtina, kad šioje dalyje nėra aptariami klausimai, susiję su projektuotojo teisėmis ir pareigomis, nes šiuos klausimus reglamentuoja atskiros projektavimo ir tyrinėjimo rangos sutartį reglamentuojančios teisės normos. Trečioje dalyje pateikti išaiškinimai dėl statybos rangos sutarties kainos nustatymo, galimybės keisti šalių nustatytą kainą. Apžvalgos ketvirtoje dalyje yra aptariamas vienas iš reikšmingų statybos rangos teisinių santykių etapų, t. y. darbų perdavimas ir priėmimas, šioje dalyje aptariamos darbų perdavimo–priėmimo procedūros, padariniai, darbų perdavimo metu esančių darbų trūkumų vertinimo klausimai ir pan. Penkta apžvalgos dalis yra skirta darbo rezultato kokybės garantijos ir garantinių terminų klausimams aptarti. Šešta dalis yra skirta statybos rangos teisiniuose santykiuose taikytiniams teisių gynybos būdams.

Septintoje apžvalgos dalyje aptariami tam tikri praktikoje iškilę klausimai dėl specifinės statybos rangos sutarties rūšies – vartojimo statybos rangos. Atkreiptinas dėmesys, kad kasacinio teismo praktika dėl vartojimo rangos teisinių santykių jau buvo aptarta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 19 d. Vartotojų teisių apsaugos vartojimo sutartiniuose santykiuose teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalgoje II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai) (*Teismų praktika*. 2010, Nr. 33), todėl šie klausimai nėra pakartotinai analizuojami. Šioje apžvalgoje glaustai aptariami tik tie su vartojimo statybos rangos teisiniais santykiais susiję išaiškinimai, kurie pateikti po minėtos apžvalgos parengimo. Aštunta apžvalgos dalis yra skirta klausimams, susijusiems su subranga statybos rangos teisiniuose santykiuose, aptarti, devintoje dalyje yra aptariami ieškinio senaties instituto taikymo ypatumai statybos rangos teisiniuose santykiuose, o dešimtoje – tam tikri iš statybos rangos teisinių santykių kylantys procesiniai klausimai.

Apžvalgoje pateiktas teismų praktikos apibendrinimas yra skirtas informuoti apie formuojamą teismų praktiką aktualiais klausimais. Šioje apžvalgoje pateikiami išaiškinimai, suformuluoti ne cituojamose teismų nutartyse, vertintini kaip metodinio pobūdžio medžiaga, o ne kaip teismų suformuota teisės aiškinimo ir taikymo praktika.

1. BENDRIEJI SU STATYBOS RANGA SUSIJĘ KLAUSIMAI

1.1. Statybos rangos sutarties samprata ir požymiai

1. Rangos sutarties samprata yra atskleista Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.644 straipsnio 1 dalyje. Pagal šią nuostatą, rangos sutartis – tai sutartis, kuria viena šalis (rangovas) įsipareigoja atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o užsakovas įsipareigoja atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti. Taigi, esminis rangovo įsipareigojimas, apibūdinantis pačią rangos sutartį, yra įsipareigojimas atlikti užsakovo nurodytą darbą ir perduoti jam šio darbo rezultatą, o pagrindinis užsakovo įsipareigojimas yra įsipareigojimas priimti darbų rezultatą ir sumokėti rangovui už jo atliktą darbą.¹ CK 6.645 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad tuo atveju, jeigu sutartyje nėra nustatyta kitaip, rangovas darbus atlieka savo rizika ir savarankiškai nustato užsakovo užduoties įvykdymo būdus. Rangovo ir užsakovo nesieja pavaldumo ar kitokie priklausymo santykiai (CK 6.644 straipsnio 3 dalis).
2. CK 6.645 straipsnio 1 dalyje, apibūdinant rangos sutarties dalyką, yra detalizuota, kad rangos sutartis sudaroma siekiant pagaminti arba perduoti tam tikrą darbo rezultatą arba atlikti kitokius darbus, kurių metu sukurtas rezultatas perduodamas užsakovui. Vadinasi, rangos sutarties dalykas yra tam tikro darbo rezultatas, turintis materialią išraišką. Darbo rezultatas gali pasireikšti tam tikro daikto pagaminimu ar pakeitimu arba tam tikro kitokių darbų rezultato sukūrimu. Šis darbo rezultatas gali apimti ne tik naujo daikto ar kitokio darbo rezultato pagaminimą ar sukūrimą, bet ir esančio tam tikro objekto pagerinimą, pakeitimą (naujų savybių esančiam objektui suteikimą), pasireiškiantį tam tikra materialia išraiška.² Tuo atveju, jeigu rangos sutartis sudaryta daiktui pagaminti, tai rangovas užsakovui kartu su pagamintu daiktu (darbo rezultatu) perduoda ir teises į jį (CK 6.645 straipsnio 2 dalis).
3. Statybos rangos sutartis – tai viena iš rangos sutarties rūšių. Ši sutartis CK 6.681 straipsnio 1 dalyje yra apibūdinta kaip sutartis, kuria rangovas įsipareigoja per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti darbų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą. Statybos rangos sutartis sudaroma įmonių, pastatų, gyvenamųjų namų ir kitokių statinių statybai ar rekonstrukcijai, taip pat montavimo, paleidimo ar kitokiems darbams atlikti; be to, statybos rangą reglamentuojančios teisės normos yra taikomos ir pastatų ar įrenginių kapitalinio remonto darbams, jeigu sutartyje nėra nustatyta kitaip (CK 6.681 straipsnio 2 dalis). Tai reiškia, kad statybos rangos sutartys iš kitų rangos sutarčių išskiriamos pagal savo dalyką – tai sutartys dėl statinių statymo ar kitų statybos darbų atlikimo.³
4. Remiantis aptartu teisiniu reglamentavimu, matyti, kad rangą (statybos rangą) kvalifikuojantys pagrindiniai požymiai yra šalių susitarimas dėl rangos sutarties dalyko (darbų atlikimo ir darbo rezultato perdavimo užsakovui), kuris yra ir esminė sutarties sąlyga, rangovo veikimas savo rizika ir jo veikimas savarankiškai. Rangovo pareiga atlikti tam tikrą darbą ir perduoti tinkamos kokybės darbo rezultatą reiškia priešpriešinę užsakovo pareigą sumokėti atlyginimą už perduotą tinkamos kokybės darbų rezultatą.⁴ Taigi, atlygintinumas taip pat yra rangą (statybos rangą) kvalifikuojantis požymis, tačiau statybos rangos darbų kaina nėra esminė šios sutarties sąlyga, todėl rangos (statybos rangos) sutartis gali būti sudaryta šalims nesusitarus dėl konkrečios darbų kainos ar jos nustatymo būdo; tokiu atveju sutarties spragos užpildomos pagal CK

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 37 punktą.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-1075/2023, 36 punktą.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2011.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-1075/2023, 34 punktą.

6.198 straipsnyje nustatytas taisyklės. Rangos (statybos rangos) sutartis yra konsensualinė, dvišalė, atlygintinė.⁵

5. Pažymėtina, kad civilinėje teisėje galioja sutarčių laisvės principas, todėl šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, taip pat sudaryti CK nereglamentuotas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams (CK 6.156 straipsnio 1 dalis). Sutarčių laisvės principas suteikia šalims teisę sudaryti ir sutartį, turinčią kelių rūšių sutarčių elementų; tokiai sutarčiai taikomos atskirų rūšių sutartis reglamentuojančios normos, jeigu ko kita nenustatyta šalių susitarime arba tai neprieštarauja pačios sutarties esmei (CK 6.156 straipsnio 3 dalis). Todėl nors pirmiau nurodyti požymiai, apibūdinantys statybos rangos sutartį, leidžia kvalifikuoti konkrečius tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius kaip statybos rangos santykius, praktikoje pasitaiko sunkumų atibojant, kokie – statybos rangos, kitokios civilinės sutarties pagrindu atsiradę ar mišrūs, statybos rangos ir kitų sutarčių požymių turintys – teisiniai santykiai sieja sutarties šalis. Atsižvelgiant į tai, toliau yra aptariami kasacinio teismo praktikoje pateikti išaiškinimai dėl statybos rangos teisinių santykių atibojimo nuo kitų teisinių santykių.

1.2. Statybos rangos sutarties atibojimas nuo kitų sutarčių

1.2.1. Statybos rangos ir atlygintinų paslaugų teikimo sutarčių atibojimas

6. CK 6.716 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad paslaugų sutartimi viena šalis (paslaugų teikėjas) įsipareigoja pagal kitos šalies (kliento) užsakymą suteikti klientui tam tikras nematerialaus pobūdžio (intelektines) ar kitokias paslaugas, nesusijusias su materialaus objekto sukūrimu (atlikti tam tikrus veiksmus arba vykdyti tam tikrą veiklą), o klientas įsipareigoja už suteiktas paslaugas sumokėti. Taigi, patys statybos rangos sutarties ir atlygintinų paslaugų teikimo sutarties apibrėžimai rodo, kad šiems teisiniams santykiams yra būdingi tam tikri panašumai (atitinkamų aktyvių veiksmų pagal kitos šalies užsakymą (užduotį) vykdymas ir kt.). Be to, CK 6.724 straipsnyje pripažįstamas subsidarius materialiosios teisės normų, reglamentuojančių bendrąsias rangos sutarties nuostatas, taikymas atlygintinų paslaugų teikimo teisiniams santykiams; šis aspektas taip pat patvirtina, kad aptariami materialieji teisiniai santykiai yra savaip panašūs (giminingi). Vis dėlto, nepaisant tam tikrų panašumų, (statybos) ranga ir atlygintinos paslaugos yra savarankiški ir skirtingi materialieji teisiniai santykiai, besiskiriantys savo dalyku, t. y. prievolėmis, sudarančiomis šių santykių turinį, teisių, kildinamų iš vieno ar kito teisinio santykio, gynimo būdais, jų taikymo sąlygomis ir kitais teisiškai reikšmingais aspektais.⁶
7. Kasacinis teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad rangos ir paslaugų sutartys atibotinos pagal sutarties dalyką: rangos sutarties dalyką sudaro tam tikro darbo rezultatas, kuris šios sutarties atveju atlieka svarbiausią vaidmenį, o paslaugų – nematerialaus pobūdžio paslaugos, paprastai nesusijusios su materialaus objekto sukūrimu, t. y. svarbiausi yra atliekami veiksmai. Svarbiausias skiriamasis šių sutarčių grupių požymis yra tas, kad pagal atlygintinų paslaugų sutartis įsipareigojama atlikti rūpestingai (atidžiai) tam tikrą veiklą (veiksmus), o pagal rangos sutartis yra įsipareigojama dėl tam tikro darbo rezultato sukūrimo ar pasiekimo ir jo, kaip atskiro objekto ar tam tikros jo dalies, perdavimo kitai šaliai. Pirmuoju atveju įsipareigojama dėti tam tikras rūpestingas pastangas atliekant veiksmus, o antruoju – dėti tam tikras pastangas ir pasiekti tam tikrą rezultatą. Todėl atibojant rangos ir paslaugų sutartis yra svarbu nustatyti, ar šalys susitarė atlikti darbus, kuriais bus sukuriamas ar pagaminamas atskiriamas nuo pačių veiksmų objektas, turintis savarankišką vertę, kuri būtų įmanoma savarankiškai perduoti užsakovui

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-530/2007.

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127-219/2020, 29 punktą.

(rangos sutartis), ar buvo susitarta dėl tam tikros veiklos, kurios rezultatas neatskiriamas nuo pačių veiksmų (paslaugų teikimas).⁷

8. Kasacinio teismo praktikoje dėl statybos rangos ir atlygintinų paslaugų teisinių santykių atribojimo taip pat yra išaiškinta, kad aplinkybė, jog sutarties tekste nėra apibrėžti sutartų atlikti darbų tikslus kiekis ir apimtis, kurie leistų identifikuoti konkretų darbų rezultatą, savaime nereiškia, kad šalys apskritai nesutarė dėl konkretaus darbų rezultato. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad sutartimis ieškovas įsipareigojo, be kita ko, atlikti ventiliacijos sistemų įrengimo darbus, o atsakovas – atsiskaityti už atliktus darbus, tačiau šalys tiksliai neapibrėžė sutartų atlikti darbų rezultato (sutartyse buvo nurodyta, kad ieškovas, kaip rangovas, įsipareigoja atlikti ventiliacijos sistemų montavimo darbus, be to, ieškovo atliktinų darbų sąrašas buvo platesnis – be ventiliacijos sistemų montavimo darbų, buvo nurodyti pertvarų ortakių siūlių hermetizavimo, izoliacijos įrengimo darbai). Kvalifikuodamas šias sutartis, kasacinis teismas pažymėjo, kad nors iš jų teksto ir nėra aiški tiksli ieškovo prisiimtų įsipareigojimų apimtis, tokių įsipareigojimų vykdymas pagal jų pobūdį yra akivaizdžiai orientuotas į konkretaus, aiškiai apčiuopiamo rezultato pasiekimą, t. y. materialaus objekto – ventiliacijos sistemų – sukūrimą, tokį rezultatą galima atskirti nuo paties proceso, skirto jam pasiekti, t. y. nuo ieškovo atliktų veiksmų, jis turi savarankišką vertę ir kartu gali būti savarankiškai perduotas asmeniui, suformulavusiam užduotį šiam rezultatui pasiekti. Kasacinis teismas pripažino, kad ginčo materialusis teisinis santykis pagal savo dalyką atitinka statybos rangos teisinius santykius.⁸ Vadinasi, šalis siejantys teisiniai santykiai gali būti kvalifikuojami kaip statybos rangos net ir tuo atveju, kai šalys sutartyje nėra aiškiai aptarusios užsakovui turimo perduoti darbų rezultato, tačiau toks susitarimas dėl darbų rezultato gali būti nustatytas iš kitų aplinkybių.
9. Kita vertus, kasacinio teismo praktikoje sprendžiant dėl statybos rangos ir atlygintinų paslaugų teikimo teisinių santykių atribojimo yra pažymėta ir tai, kad vien aplinkybė, jog pagal sutartį turėti atlikti darbai pagal Lietuvos Respublikos statybos įstatymo nuostatas yra priskiriami statybos darbams ir kad juos atlikus yra pasiekiamas tam tikras rezultatas, automatiškai nereiškia ginčo teisinių santykių kvalifikavimo kaip statybos rangos. Vienoje iš bylų, sprendžiamas klausimą dėl sutarties, kurios pagrindu turėjo būti atlikti žemės kasimo darbai, teisinio kvalifikavimo, kasacinis teismas nurodė, kad nors atliekant kasimo darbus yra pasiekiamas rezultatas (pvz., iškasama tranšėja ir kt.), tačiau vien šis požymis nėra pakankamas statybos rangos teisiniams santykiams konstatuoti. Kasacinis teismas nurodė, kad dėl tam tikro rezultato gali būti susitarta ir esant paslaugų teisiniams santykiams, tačiau sudarant paslaugų sutartį nėra įsipareigojimo perduoti konkretų darbo rezultatą kitai sutarties šaliai. Atliekant žemės kasimo darbus neabejotinai visada bus pasiekiamas rezultatas (pvz., iškasta tranšėja), tačiau, šalims nesusitarus dėl konkretaus ir apibrėžto rezultato kaip savarankiško objekto perdavimo kitai sutarties šaliai (konkrečiu atveju ieškovas vykdė statybą ūkio būdu ir dalyvavo kasimo darbų procese, teikė nurodymus atsakovams, o atsakovai darbus įsipareigojo atlikti pagal ieškovo poreikį tiek, kiek ir kaip jis pageidaus), ginčo šalių teisiniai santykiai buvo kvalifikuoti kaip atlygintinos paslaugos.⁹ Taigi, šioje byloje atribojant statybos rangos ir paslaugų teisinius santykius kaip reikšminga buvo pripažinta aplinkybė, kad darbai buvo vykdomi užsakovui vadovaujant ir teikiant konkrečius nurodymus.

1.2.2. Statybos rangos ir pirkimo–pardavimo sutarčių atribojimas

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-144-684/2023, 31 punktas.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127-219/2020, 30 punktas.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-144-684/2023, 33–35 punktai.

10. Pirkimo–pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti daiktą (prekę) ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą) (CK 6.305 straipsnio 1 dalis). Taigi, esant pirkimo–pardavimo teisiniams santykiams, kaip ir statybos rangos atveju, viena šalis turi perduoti kitai tam tikrą daiktą: pirkimo–pardavimo atveju pardavėjas turi perduoti pirkėjui perduodamą daiktą (prekę), o statybos rangos atveju – pasiektą darbų rezultatą (pastatytą, rekonstruotą objektą ir pan.). Atsižvelgiant į tai, CK 6.645 straipsnio 4 dalyje yra nustatytas vienas iš kriterijų, pagal kuriuos gali būti atribojami pirkimo–pardavimo ir rangos teisiniai santykiai: pagal aptariamą nuostatą, tuo atveju, jeigu atliekamų darbų pobūdis ir vertė palyginti su pagaminto, perkamo ar perdirbto daikto verte yra nedideli, tai sutartis pripažįstama ne rangos, o pirkimo–pardavimo sutartimi. Pažymėtina, kad ši nuostata yra įtvirtinta CK šeštosios knygos XXXIII skyriaus pirmame skirsnyje, kuriame išdėstytos bendrosios nuostatos dėl rangos teisinių santykių, tačiau ji taikytina ir esant statybos rangos teisiniams santykiams, nes joje reglamentuojamas rangos sutarties kvalifikavimas kaip pirkimo–pardavimo sutarties, neišskiriant atskirų rangos rūšių (vartojimo rangos, statybos rangos, projektavimo ir tyrinėjimo darbų rangos, kt.).¹⁰
11. Nors CK 6.645 straipsnio 4 dalyje kaip kriterijus, padedantis atriboti rangos ir pirkimo–pardavimo teisinius santykius, yra nurodytas perduodamo daikto ir atliktų darbų kainų skirtumas, kasacinio teismo praktikoje dėl šios nuostatos taikymo taip pat yra pabrėžiama būtinybė atribojant nurodytas sutartis išsiaiškinti šalių sudarytos sutarties esmę ir tikslus. Antai byloje, kurioje ieškovas šalių sudarytą statybos rangos sutartį siekė pripažinti pirkimo–pardavimo sutartimi remdamasis aplinkybe, kad langų montavimo darbų vertė yra nedidelė, lyginant ją su pagamintų langų verte, kasacinis teismas padarė išvadą, kad šios sutarties dalykas, tikslai ir tikroji šalių valia buvo langų pagaminimas ir jų sumontavimas atsakovo nurodytame konkrečiame objekte, o ne langų pardavimas atsakovui. Tokią išvadą kasacinis teismas padarė įvertinęs tai, kad pagal sutartį ieškovas įsipareigojo pagaminti langus ir juos sumontuoti pagal jo parengtus ir atsakovo patvirtintus darbo brėžinius ir sąmatą, be to, sutartyje šalys susitarė, kad atsakovas paveda ieškovui, o pastarasis sutinka savo jėgomis, priemonėmis ir medžiagomis, laiku ir kokybiškai atlikti ir perduoti atsakovui darbus šalių suderintais terminais, atsakovas įsipareigoja suteikti ieškovui darbų frontą, priimti tinkamai ir laiku atliktus darbus ir atsiskaityti už juos sutartyje nustatyta tvarka ir terminais. Kasacinis teismas nurodė, kad ieškovas, lygindamas langų vertę su darbų verte, į pastaruosius nepagrįstai neįskaičiavo langų gamavimo darbų vertės.¹¹ Kitoje byloje, kurioje atsakovas taip pat teigė, kad šalis siejo pirkimo–pardavimo teisiniai santykiai, nes gaminių (durų, faneruotės skydų sienų ir durų, montuojamų į faneruotės skydų sieną) pagaminimo ir sumontavimo darbų vertė palyginti su jiems panaudotų medžiagų verte yra nedidelė, kasacinis teismas pažymėjo, kad sutartimi ieškovas įsipareigojo atsakovui pagaminti šiuos gaminius pagal individualų atsakovo biurui pritaikytą projektą ir tik po to juos pristatyti bei sumontuoti, t. y. būtent ieškovo darbai, o ne prekių pardavimas, sudarė esminę jo prievolių, kylančių iš sutarties, dalį. Kasacinis teismas, įvertinęs šalių sudarytos sutarties esmę ir tikslą, padarė išvadą, kad nėra pagrindo šią sutartį pripažinti ne statybos rangos, o pirkimo–pardavimo sutartimi.¹²

1.2.3. Statybos rangos ir būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarčių atribojimas

12. Būsimą gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartis – specifinė preliminarinės sutarties rūšis, kurios samprata yra atskleista CK 6.401 straipsnio 1 dalyje. Šioje nuostatoje

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2011.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2011.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-281-823/2019, 29 punktą.

nurodyta, kad fizinis asmuo gali sudaryti preliminarią nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią pardavėjas – juridinis asmuo įsipareigoja pats ar pasitelkęs kitus asmenis pastatyti preliminariojoje sutartyje nurodytą gyvenamąjį namą ar butą ir po to sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį, o pirkėjas įsipareigoja pastatyta gyvenamąjį namą ar butą nupirkti už preliminariojoje sutartyje nurodytą kainą. Kasacinis teismas, vienoje iš bylų sprenddamas dėl būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties ir statybos rangos sutarties atribojimo, yra nurodęs, kad būsimo buto pirkimo–pardavimo sutarties dalykas yra ne tik pastatyti butą, bet ir paskui sudaryti pagrindinę buto pirkimo–pardavimo sutartį. Įvertinęs tai, kad pagal šalių sudarytos sutarties sąlygas užsakovas pavedė, o statytojas įsipareigojo pastatyti butą ir dalį automobilių stovėjimo aikštelės, rangovas įsipareigojo baigti statybos darbus iki nurodytos datos, o užsakovas – laiku sumokėti įmokas, kasacinis teismas padarė išvadą, kad šios sutarties dalykas yra pastatyti butą ir atitinka statybos rangos sutarties dalyką; bylos šalys neįsipareigojo sudaryti buto pirkimo–pardavimo sutarties ateityje, todėl šios sutarties negalima kvalifikuoti kaip preliminariosios sutarties.¹³ Taigi, atribojant statybos rangos ir būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartis yra reikšminga, koks buvo sutarties šalių tikslas – atlikti statybos darbus ir perduoti jų rezultatą užsakovui ar pastatyti namą (butą) ir vėliau sudaryti su užsakovu dėl šio objekto pagrindinę pirkimo–pardavimo sutartį.

1.2.4. Statybos rangos ir pavedimo sutarčių atribojimas

13. Pavedimo sutartis – tai sutartis, kuria viena šalis (įgaliotinis) įsipareigoja kitos šalies (įgaliotojo) vardu ir lėšomis atlikti tam tikrus teisinius veiksmus su trečiaisiais asmenimis (CK 6.756 straipsnio 1 dalis). Pavedimo sutartimi įgaliotojas gali pavesti įgaliotiniui atlikti teisinius veiksmus, susijusius su įgaliotojo gynimu, įgaliotojo viso ar dalies turto administravimu, procesinių veiksmų atlikimu įgaliotojo vardu teismo ir kitose institucijose, bei kitokius teisinius veiksmus (CK 6.757 straipsnio 1 dalis). Pavedimo sutartimi, kitaip nei statybos rangos sutartimi, nėra susitariama nei dėl materialaus objekto sukūrimo ar jo pakeitimo, nei dėl šio objekto (darbo rezultato) perdavimo užsakovui. Vis dėlto šalims sudarius mišrius susitarimus, turinčius statybos rangos ir pavedimo sutarčių požymių, praktikoje iškyla klausimų dėl šių sutarčių atribojimo ir tinkamo kvalifikavimo.
14. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje šalys nebuvo sudariusios rašytinės rangos sutarties, o ieškovui suteiktų įgaliojimų apimtį aptarė jam išduotame įgaliojime vykdyti atsakovams priklausančiame žemės sklype gyvenamojo namo, kitų statinių ir kiemo įrenginių statybos darbus, kasacinis teismas, įvertinęs aplinkybę, kad įgaliojime įgaliotiniui nurodyti atlikti veiksmai ir suteiktos funkcijos atitinka ir rangos, ir pavedimo teisinių santykių požymius (veiksmai, susiję su statybos darbų atlikimu ir vykdymu, su tuo susijusių reikiamų veiksmų atlikimas, sutarčių su paslaugų teikėjais (rangos ir kt.) sudarymas gali būti vertinami kaip patvirtinantys rangos teisinius santykius, o tokie veiksmai kaip pavedimas gauti pastatų nuosavybės dokumentus, pastatus apdrausti, pasirašyti draudimo sutartį, kitas sutartis gali būti vertinami kaip pavedimo teisiniai santykiai), nusprendė, kad šalys tarėsi dėl mišrių teisinių santykių. Kvalifikuodamas šalių santykius kaip rangos teisinius santykius, kasacinis teismas rėmėsi aplinkybėmis, kad šioje byloje atskleistas šalių sutartinių santykių tikslas buvo pastatyti gyvenamąjį namą, šalys iš esmės buvo susitarusios dėl siekiamo rezultato – statinių atsakovams priklausančiame žemės sklype pastatymo, ir rangos sutarties turinį atitinkantys įsipareigojimai faktiškai buvo vykdomi, nes ieškovas, pasitelkęs trečiuosius asmenis, pastatė pagal užsakovų užduotį statinį. Nors šalys nebuvo sudariusios rašytinės statybos rangos sutarties ir ieškovas veikė

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-468/2006.

atsakovų jam išduoto įgaliojimo pagrindu, kasacinis teismas pripažino, kad šalys buvo susitarusios dėl vienos iš esminių rangos teisinių santykių sąlygų – dėl užduoties (užsakymo), kurią turi įvykdyti ieškovas, be to, buvo ir kita tokio pobūdžio sutarties sudarymą patvirtinanti sąlyga – susitarimas dėl sutarties atlygintinumo, o tai teismui sudarė pagrindą pripažinti, kad jas siejo statybos rangos teisiniai santykiai.¹⁴

1.2.5. Statybos rangos sutarties ir nuomos bei transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutarčių atribojimas

15. CK 6.477 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad pagal nuomos sutartį viena šalis (nuomotojas) įsipareigoja duoti nuomininkui daiktą laikinai valdyti ir naudotis juo už užmokestį, o kita šalis (nuomininkas) įsipareigoja mokėti nuomos mokesčių. CK 6.483 straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad nuomotojas privalo perduoti nuomininkui sutarties sąlygas ir daikto paskirtį atitinkančios būklės daiktą. Taigi, esminis požymis, atskiriantis nuomos ir rangos sutartis, yra šių sutarčių dalykas: rangos sutarties dalykas, kaip minėta, yra tam tikras darbo rezultatas, kuris turi būti perduotas užsakovui, o nuomos sutarties dalykas yra sutarties sąlygas ir daikto paskirtį atitinkančios būklės daikto perdavimas laikinai valdyti ir naudoti nuomininkui.¹⁵
16. Nors statybos rangos ir nuomos sutarčių dalykai yra skirtingi, šalys yra laisvos, kiek tai nepažeidžia imperatyvių įstatymų nuostatų, viešosios tvarkos ar geros moralės, nustatyti savo nuožiūra tarpusavio susitarimų sąlygas ir, kaip minėta, sudaryti mišrias, kelių sutarčių elementų turinčias sutartis, o tai gali sukelti klausimų dėl šių sutarčių kvalifikavimo ir atribojimo. Tokių klausimų praktikoje yra kilę atribojant negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį nuo mišrios, nuomos ir rangos sutarčių bruožtų turinčios sutarties. Negyvenamųjų patalpų nuomos sutarčių specifiška yra ta, kad šių sutarčių objektu gali būti tiek iš dalies, tiek ir visiškai įrengtos patalpos, todėl nuomos sutarties šalys turi teisę aptarti sąlygas ir tvarką, kaip patalpos bus įrengiamos, kam teks jų įrengimo išlaidos, jei įrengimo išlaidas (ar dalį jų) turės dengti nuomininkas, kokia tvarka jos bus dengiamos, ir kitas su tuo susijusias sąlygas. Tuo atveju, kai šalys sutartyje detalčiai aptaria negyvenamųjų patalpų įrengimo pagal nuomininko poreikius tvarką, gali susidaryti įspūdis, kad šalys kartu susitaria ir dėl tam tikro darbo rezultato perdavimo, o tai yra būdinga rangos (statybos rangos) teisiniams santykiams. Vis dėlto pažymėtina, kad paprastai nuomotojo tikslas nėra atlikti tam tikrus darbus ir juos perduoti kaip darbų rezultatą, nuomininko tikslas taip pat yra gauti ne darbų rezultatą, o išsinuomoti negyvenamąsias patalpas; šalys gali siekti susitarti ir kitaip, tačiau tokia šalių valia sutartimi turi būti aiškiai išreikšta.¹⁶
17. Tuo atveju, jeigu kiekviena nuomos sutartis, kurioje yra nustatytos patalpų įrengimo pagal nuomininko poreikius sąlygos, būtų vertinama kaip turinti ir rangos sutarties elementų, nebūtų aišku, kokie skiriamieji požymiai leidžia atskirti nuomos sutartis, kurių objektas yra įrengtos pagal nuomininko poreikius patalpos, nuo mišrių sutarčių, turinčių nuomos sutarties ir rangos sutarties požymių. Todėl sprendžiant klausimą, kokie teisiniai santykiai – nuomos ar mišrūs nuomos ir rangos – sieja šalis, svarbu nustatyti, koks yra šalių sudarytos sutarties tikslas – ar perduoti pagal nuomininko poreikius įrengtą negyvenamąją patalpą laikinai valdyti ir (ar) ja naudotis (nuomos sutarties dalykas), ar perduoti iš dalies įrengtą negyvenamąją patalpą laikinai valdyti ir (ar) ja naudotis (nuomos sutarties dalykas), o vėliau, atlikus statybos rangos darbus, perduoti ir darbų rezultatą (rangos sutarties dalykas). Tam, kad nuomininkas galėtų įsirengti

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-121-421/2019, 35–36 punktai.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-1075/2023, 36 punktas.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-1075/2023, 37–38 punktai.

nuomojamas patalpas, jis, visų pirma, jas turi pradėti valdyti ir (ar) naudoti nuomos sutarties pagrindais.¹⁷ Vadinas, tam, kad susiklostytų statybos rangos teisiniai santykiai, nuomininkui turi būti perduotos laikinai valdyti ir naudotis neįrengtos patalpos, kurias nuomotojas įsipareigoja įrengti.

18. Dar viena nuomos sutarties rūšis, dėl kurios atribojimo nuo statybos rangos sutarties praktikoje buvo kilę neaiškumų, – transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutartis. Šios sutarties samprata yra atskleista CK 6.512 straipsnio 1 dalyje; joje nurodyta, kad pagal transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutartį nuomotojas įsipareigoja perduoti nuomininkui laikinai naudotis už užmokestį transporto priemonę ir suteikti tos transporto priemonės vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas, o nuomininkas įsipareigoja mokėti nuomos mokesčius. Pagal šią sutartį, transporto priemonę vairuoja nuomotojo darbuotojai; jie vykdo su transporto priemonės technine priežiūra susijusius nuomotojo nurodymus ir su transporto priemonės naudojimu susijusius nuomininko reikalavimus, tačiau jeigu nuomos sutartyje nėra nustatyta kitaip, asmenų, vairuojančių transporto priemonę, išlaikymo išlaidas ir darbo užmokesčių jiems moka nuomotojas; jis taip pat privalo užtikrinti, kad transporto priemonę vairuojančio asmens ar asmenų kvalifikacija bei kiti jiems keliami reikalavimai atitiktų įstatymuose ir nuomos sutartyje nustatytus kriterijus (CK 6.515 straipsnio 2–4 dalys). Atsižvelgiant į tokias šios sutarties sąlygas, teismų praktikoje buvo kilę sunkumų atribojant statybos rangos teisinius santykius nuo transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas tuo atveju, kai buvo nuomojama transporto priemonė, skirta tam tikriems statybos darbams atlikti (vykdyti kasimo darbus ir pan.). Vis dėlto kasacinis teismas, sprenddamas klausimą dėl šių sutarčių atribojimo, išaiškino, kad transporto priemonės nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutarčiai, kitaip nei rangos sutarčiai, nėra taikytini reikalavimai dėl darbų rezultato kokybės ir jo perdavimo užsakovui, rangovo veikimo savo rizika siekiant darbo rezultato ir pan.
19. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo kilęs ginčas, kaip kvalifikuoti tarp šalių susiklosčiusius sutartinius santykius – kaip technikos nuomos su vairavimo ir techninės priežiūros paslaugų teikimu ar kaip rangos teisinius santykius, kasacinis teismas, įvertinęs sutarties sąlygas dėl darbų priėmimo tvarkos (pagal sutartį, paslaugų suteikimas turėjo būti patvirtintas perdavimo–priėmimo aktu) ir dėl sutarties kainos sumažinimo esant darbo trūkumų, padarė išvadą, kad šalių sudarytoje sutartyje yra rangos sutartims būdingų elementų. Kasacinis teismas pažymėjo, kad transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutarčiai nėra būdingas susitarimas dėl atliktų darbų trūkumų ir pagal ją nėra surašomi darbų perdavimo–priėmimo aktai. Jeigu šalys susitaria tik išsinuomoti transporto priemonę su vairuotoju, tai pagal tokį susitarimą nuomotojas nėra atsakingas už šia priemone vykdytų darbų kokybę, jis gali būti atsakingas už žalą, padarytą nuomojama transporto priemone tretiesiems asmenims, savo ruožtu kai šalys susitaria dėl statybos rangos sutarties, iš rangovo įsipareigojimo atlikti tam tikrą darbą (įvykdyti užsakymą) tiesiogiai išplaukia ir jo atsakomybė už įvykdytų darbų rezultata, tinkamą jų kokybę. Kasacinis teismas pripažino šalių sudarytą paslaugų teikimo sutartį mišriąja sutartimi, turinčia rangos sutarties ir transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutarties požymių, pažymėdamas, kad šiame šalių susitarime rangos sutarties elementai yra svarbūs ir išlaikę esminius, vyraujančius požymius.¹⁸
20. Faktiškai susiklostančių sutartinių santykių įvairovė lemia, kad pirmiau aptartos aplinkybės ne visada yra pakankamos siekiant kvalifikuoti šalių teisinius santykius. Dėl šios priežasties konkrečioje situacijoje sprendžiant dėl sutarties teisinio kvalifikavimo gali kilti poreikis pasitelkti kitokius kriterijus, atskleidžiančius sutarties esmę ir jos sudarymo tikslus. Pavyzdžiui,

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-1075/2023, 39 punktas.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-154-313/2022, 30–32 punktai.

vienoje iš bylų, sprendamas klausimą dėl šalių teisinių santykių kvalifikavimo kaip nuomos ar statybos rangos, kasacinis teismas pažymėjo, jog nuomos sutarčiai, įskaitant transporto priemonių nuomos teikiant vairavimo ir techninės priežiūros paslaugas sutartį, būdinga tai, kad nuomotojas perduoda nuomininkui nuomojamą daiktą laikinai naudotis, ir jai nėra būdingi nuomotojo įsipareigojimai užtikrinti darbo saugą, darbuotojų blaivumą, vesti papildomą apskaitą. Kasacinis teismas nurodė, kad šalių sudaryta sutartimi ieškovas įsipareigojo ne tik pateikti techniškai tvarkingą techniką, atsakyti už jos remontą, draudimus, bet ir atsakyti už darbo saugą, darbuotojų blaivumą, taip pat pareiškė, kad turi pakankamai techninių ir žmogiškųjų išteklių, leidžiančių laiku įvykdyti įsipareigojimus, prisiimtus sutartimi; tokių sąlygų buvimas, atsižvelgiant į rangos sutarties prigimtį, esmę ir tikslus, yra būdingesnis rangos sutarčiai, nes darbų atlikimas rangovo rizika užsakovo objekte ir nulemia rangovo atsakomybę už darbų saugą ir kt. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad byloje nustatytas ieškovo tikslas, kurio jis siekė sudarydamas sutartį, buvo pelno siekimas atliekant statybos darbus (grunto kasimo darbus), o ne išnuomojant atsakovui techniką šiems darbams atlikti; ieškovas prisiėmė plataus pobūdžio sutartinius įsipareigojimus, kurių konkretus turinys buvo susietas su sutarties rezultato pasiekimu. Kasacinis teismas pažymėjo, kad vien tik aplinkybė, jog, pažodžiui vertinant sutarties tekstą, jame nėra įtvirtintas ieškovo įsipareigojimas sukurti ir perduoti darbų objektą, nepaneigia teismų išvados buvus šalių susitarimą dėl statybos rangos – šalių ketinimas gauti pelno iš statybos darbų objekte, atliekant grunto kasimo darbus, būtent ir reiškia rangos sutarčiai būdingus įsipareigojimus: rangovui – atlikti savo rizika tam tikrą darbą ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o užsakovui – atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti.¹⁹

1.3. Statybos rangos teisiniams santykiams taikomas teisinis reguliavimas

21. Statybos rangos teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos yra išdėstytos CK šeštosios knygos XXXIII skyriuje, kuriame yra pateiktos bendrosios rangos teisinius santykius reglamentuojančios nuostatos ir nuostatos, taikytinos atskiroms rangos sutarčių rūšims. Iš statybos rangos kylantiems santykiams prioritetiškai, kaip specialiosios, yra taikomos CK 6.681–6.699 straipsnių normos, o bendrosios rangos sutarties nuostatos taikomos tiek, kiek jos neprieštarauja specialiosioms normoms ir jų nereglamentuotiems klausimams.²⁰
22. Šalys, nepažeisdamos imperatyviųjų teisės normų reikalavimų, gali su rangos teisiniais santykiais susijusius klausimus reglamentuoti savo nuožiūra. Statybos rangos sutartis – tai pagrindinis teisinis dokumentas, kuriame nustatomi statytojo (užsakovo) ir statybos rangovo tarpusavio santykiai, atsiskaitymo tvarka ir formos, turtinė atsakomybė ir sutartinių įsipareigojimų vykdymas. Atsižvelgdami į tai, kad rangos teisiniai santykiai yra sudėtingi, juose dalyvaujantys asmenys paprastai siekia sudaromose sutartyse kuo daugiau išdėstyti savo teises ir pareigas, nustatyti ir aptarti įvairius šių santykių aspektus.²¹ Tačiau statybos santykių teisinio reglamentavimo ypatumai lemia atitinkamą sutarties laisvės principo, esant statybos rangos sutartiniams santykiams, ribojimą.²² Esant sutartiniams statybos rangos teisiniams santykiams, turi būti taikoma šalių sudaryta sutartis, tačiau ji taikoma tiek, kiek ji neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms. Jeigu šalys konkrečiu klausimu nesudarė susitarimo, tai taikomos dispozityviosios teisės nuostatos.²³

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-277-421/2021, 47 ir 50–51 punktai.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2009.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010.

23. Nors statybos rangos sutartis – tai civilinė sutartis, statybos teisiniai santykiai yra susiję ne tik su privačių statytojo tikslų įgyvendinimu, bet ir su tam tikrais viešaisiais, visuomenės bei trečiųjų asmenų interesais ir patenka į viešosios teisės reguliavimo sritį. Statybos veikloje būtina užtikrinti viešojo intereso apsaugą (statybos darbai ir statiniai neturi kelti pavojaus žmonių saugumui, aplinkai ir pan.), todėl statybos santykiai, susiję su esminiais reikalavimais statiniams, statybos techninio normavimo, statybinių tyrinėjimų, statinių projektavimo, naudojimo ir priežiūros, nugriovimo veikla ir kt., reglamentuojami imperatyviųjų viešosios teisės normų (Statybos įstatymo, jį lydinčių poįstatyminių aktų, statybos techninių reglamentų, kt.). Taigi, reikalavimus statybos rangos sutarties dalykui ir rangovo pareigų apimtį lemia ne tik užsakovo poreikiai ir šalių susitarimo sąlygos, bet ir imperatyvieji statybos santykius reglamentuojančių viešosios teisės aktų reikalavimai.²⁴

1.4. Statybos rangos sutarties sudarymas ir sutarties sudarymo fakto įrodinėjimas

24. Sandoriai gali būti sudaromi žodžiu, raštu (paprasčia arba notarine forma) arba konkludentiniais veiksmais (CK 1.71 straipsnio 1 dalis). CK 1.73 straipsnyje išvardyti sandoriai, kurie turi būti sudaryti paprasčia rašytine forma, o CK 1.74 straipsnyje – sandoriai, kurie turi būti sudaryti notarine forma, taip pat šiuose straipsniuose nurodyta, kad rašytine ar notarine forma turi būti sudaromi ir kiti sandoriai, kuriems nustatyta tokia forma. Žodžiu gali būti sudaromi sandoriai, kai įstatymuose ar šalių susitarime nėra nustatyta, kad jie turi būti sudaromi raštu (CK 1.72 straipsnio 1 dalis), o konkludentiniais veiksmais – tada, kai įstatyme nėra nustatyta konkrečios sandorio formos ir iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį (CK 1.71 straipsnio 2 dalis). CK 1.93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymuose reikalaujamos formos nesilaikymas daro sandorį negaliojantį tik tuo atveju, kai toks negaliojimas įsakmiai nurodytas įstatymuose.
25. Specialiosiose statybos rangos teisinius santykius reglamentuojančiose teisės normose ir bendrosiose rangos teisinius santykius reglamentuojančiose nuostatose nėra nustatyta specialių reikalavimų, keliamų statybos rangos sutarties formai, todėl šiai sutarčiai yra taikomos bendrosios CK nustatytos taisyklės dėl sandorių formos. Tai reiškia, kad statybos rangos sutartis gali būti sudaroma tiek pasirašant atitinkamą dokumentą, tiek ir žodžiu ar net konkludentiniais veiksmais. Tuo atveju, kai statybos darbai yra vykdomi nesudarius rašytinės statybos rangos sutarties, gali kilti ginčų tiek dėl to, ar šalis iš tikrųjų siejo statybos rangos teisiniai santykiai, tiek ir dėl šių santykių turinio, konkrečių šalių prisiimtų teisių ir pareigų. Byloje nesant rašytinės statybos rangos sutarties, šiai sutarčiai esant prarastai arba šalims sudarius žodinę sutartį, šalių sutartiniai santykiai patvirtinami sutarties sudarymo ir vykdymo veiksmų įrodymais. Vis dėlto tokie įrodymai turi būti pakankami tam, kad suformuotų pagrįstą įsitikinimą apie egzistuojančius sutartinius santykius. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų kasacinis teismas pripažino, kad ieškovo atsakovui išrašyta sąskaita, kurioje net nebuvo detalizuoti atlikti veiksmai, buvusi vieninteliu ieškovo reikalavimą pagrindžiančiu įrodymu, pati savaime neįrodo šalis siejusių sutartinių santykių. Teismas nurodė, kad dvišalei sutarčiai sudaryti yra būtina išreikšta abiejų sutarties šalių valia, o sąskaitos išrašymas yra vienašalis aktas, sukuriantis šį mokestinį dokumentą išrašiusiam asmeniui prievolę sumokėti nustatyto dydžio mokestį valstybei; vien šio dokumento pagrindu tarp šalių neatsiranda civiliniai teisiniai santykiai. Nesant kitų duomenų apie atliktą darbą šalių sudaryto sandorio pagrindu, o atsakovui neigiant šį faktą, teismas vertino šį įrodymą kaip nepakankamą siekiant padaryti išvadą, kad šalys susitarė dėl esminių rangos sutarties sąlygų.²⁵

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1040/2003.

26. Būdamos laisvos susitarti dėl sutartimi ketinamų priimti įsipareigojimų, šalys statybos rangos sutartyje gali susitarti tiek dėl viso objekto pastatymo, tiek ir dėl konkrečių darbų atlikimo, be to, šalys gali sudaryti kelias statybos rangos sutartis dėl konkrečių tame pačiame objekte turimų atlikti darbų vykdymo. Rangą ir statybos rangą reglamentuojančiose teisės aktų nuostatose, kaip minėta, nenustatyta specialių reikalavimų šios sutarties formai, todėl, esant sudarytomis sutartims dėl atskirų statybos darbų atlikimo raštu, pagal teismui įrodytas kitas aplinkybes teismas gali pripažinti statybos rangos sutartį esant dėl viso objekto statybos. Spręsdamas klausimą, kokia sutartis – atlikti konkrečius statybos darbus ar pastatyti visą objektą – buvo sudaryta, teismas turi įvertinti, ar su vienu rangovu surašytos sutartys dėl projektavimo, pamatų, sienų, įrangos, konstrukcijų, stogo, langų, durų ir kitų pagrindinių statybos darbų atlikimo objekte, ar užsakomi ir atliekami papildomi darbai (sutvarkyti teritoriją ir kt.), ar buvo samdyti kiti asmenys objekto statybos darbams atlikti, jeigu taip, tai kas ir kokia tvarka juos pasitelkė, kas užsakė projekcinę dokumentaciją ir kieno vardu buvo išduoti leidimai ar kiti būtini statybos normatyviniai dokumentai.²⁶ Vien tik faktas, kad darbai pagal kelias rangos sutartis yra atlikti tame pačiame objekte, nesudaro pagrindo teigti, jog šalys sudarė vieną rangos sutartį. Net ir tada, kai statybos darbai atliekami viename objekte, šalys yra laisvos sudaryti savarankiškas sutartis, susitardamos dėl atskirų statybos darbų. Sudarydamos savarankiškas sutartis šalys susitaria dėl atskiro sutarties dalyko ir nustato kiekvienos iš jų teisių ir pareigų apimtį. Įvykdžius kiekvieną iš tokių sutarčių prievolės pagal įvykdytą sutartį pasibaigia. Šalys taip pat yra laisvos nustatyti sutartyse sąlygas, kuriomis susietų savarankiškų sutarčių vykdymą.²⁷
27. Nors teisės aktuose nėra nustatyta privaloma statybos rangos sutarties forma, sudarydamos statybos rangos sutartį šalys, kaip ir kitų sutarčių sudarymo atveju, gali susitarti, kad jos pakeitimai gali būti atliekami tik raštu. Tačiau net ir tokiu atveju viena sutarties šalis dėl savo elgesio gali prarasti teisę remtis šia sutarties išlyga, jeigu kita sutarties šalis atitinkamai veikė, remdamasi pirmosios elgesiu (CK 6.183 straipsnio 2 dalis). Tokia situacija, pavyzdžiui, buvo konstatuota kasacinio teismo išnagrinėtoje byloje, kurioje, užsakovui priėmus visus rangovo atliktus darbus už visą sutartyje nustatytą kainą ir taip pripažinus, kad rangovas visiškai įvykdė savo prievolės pagal sutartį, rangovas ir toliau vykdė darbus – jis kasė ir išvežė didelį grunto kiekį, atvežė ir išpylė atitinkamą smėlio kiekį, toliau tiesdamas kelią į užsakovo naudojamą žemės sklypą, o užsakovas per gana ilgą – daugiau nei dviejų savaičių – papildomų darbų atlikimo laikotarpį jokiais veiksmais nepareikšė rangovui, kad šis atlieka papildomus darbus nesusitaręs su užsakovu. Kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad toks užsakovo elgesys, rangovui atliekant didelės apimties ir vertės darbus, nesuderinamas nei su reikalavimais elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai, nei su bendradarbiavimo principu, pagal kurį abi šalys turi veikti taip, kad išvengtų galimų ginčų ateityje. Įvertinus nurodytas aplinkybes ir tai, kad rangovas ir ankstesnius darbus pradėjo remdamasis žodiniu susitarimu, byloje buvo pripažinta, kad šalys buvo sudariusios susitarimą dėl papildomų rangos darbų.²⁸

2. STATYBOS RANGOS TEISINIŲ SANTYKIŲ SUBJEKTAI, JŲ TEISĖS, PAREIGOS IR ATSAKOMYBĖ

2.1. Rangovas

28. Vadovaujantis CK 6.644 straipsnio 1 dalimi, rangovas – tai rangos sutarties šalis, prisiėmusi pareigą atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui. Statybos rangos sutarties atveju rangovas įsipareigoja per sutartyje

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-652/2004.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2011.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-275-695/2020, 35–36 punktai.

nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus (CK 6.681 straipsnio 1 dalis), taigi, viena iš esminių rangovo pareigų – tai pareiga užsakovo nurodymu pastatyti statinį ar atlikti statybos darbus.

29. Su rangovo pareiga atlikti statybos darbus neatsiejamai susijusi ir rangovo pareiga atlikti darbus tinkamai. Pagal CK 6.684 straipsnio normas, rangovas privalo vykdyti statybos darbus pagal normatyviniuose statybos dokumentuose nustatytus reikalavimus ir sutartį (sutarties dokumentus), kurioje nustatyta darbų kaina ir statinio (darbų) kokybės reikalavimai. Reikalavimus statybos rangos sutarties dalykui ir rangovo pareigų apimtį lemia ne tik užsakovo poreikiai ir šalių susitarimo sąlygos, bet ir imperatyvūs statybos santykius reglamentuojančiuose viešosios teisės aktuose nustatyti reikalavimai. Todėl rangovas laikomas tinkamai įvykdžiusiu statybos rangos sutartį, jeigu atlikti darbai ar šių darbų rezultatas atitinka sutartyje nustatytus statinio (darbų) kokybės reikalavimus ir normatyvinius statybos dokumentus. Rangovas atsako užsakovui už nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų, taip pat už tai, kad nepasiekė šiuose dokumentuose ar sutartyje nustatytų statybos darbų rodiklių, išskyrus smulkius nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų, padarytus užsakovo sutikimu, jeigu įrodo, kad tie nukrypimai neturėjo įtakos statybos objekto kokybei ir nesukels neigiamų pasekmių (CK 6.695 straipsnis).²⁹
30. Vykdydamas darbus rangovas negali apsiriboti normatyvinių statybos dokumentų, sutarties dokumentų ir užsakovo reikalavimais ir jais remdamasis pateisinti statybos darbų ar statinio trūkumus – pagal CK 6.659 straipsnyje įtvirtintas bendrąsias rangos sutarčių taisykles, rangovas privalo nedelsdamas įspėti užsakovą dėl netinkamų dokumentų, medžiagų, darbų atlikimo būdo ar kitų aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar saugumui; pagal CPK 6.684 straipsnio 4 dalį, rangovas, statybos metu padaręs išvadą, kad reikalingi normatyviniuose statybos dokumentuose nenurodyti darbai, dėl kurių būtina atlikti papildomus statybos darbus, privalo apie tai pranešti užsakovui; rangovas privalo vykdyti statybos metu gautus užsakovo nurodymus, tik jeigu jie neprieštaruoja statybos rangos sutarties sąlygoms ir normatyviniams statybos dokumentams (CPK 6.689 straipsnis).³⁰ Taigi, rangovas, vykdydamas statybos rangos sutartyje nurodytus darbus, turi imtis visų reikalingų priemonių tam, kad šie statybos darbai būtų atlikti tinkamai ir būtų pasiektas statybos rangos sutartyje nurodytas darbų rezultatas.
31. Tuo atveju, jei užsakovas nepaiso rangovo įspėjimų dėl egzistuojančių rizikų, galinčių sutrukdyti pasiekti statybos rangos sutartyje nurodytą darbų rezultatą, rangovas negali tęsti darbų. Jeigu užsakovas nepaiso laiku padaryto ir pagrįsto rangovo įspėjimo apie CK 6.659 straipsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes ir per protingą terminą nepakeičia netinkamos ar blogos kokybės medžiagų, kito turto ar dokumentų, nepakeičia savo nurodymų dėl darbo atlikimo būdo arba nepašalina kitų aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui ar tvirtumui, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti atlyginti nuostolius (CK 6.659 straipsnio 3 dalis). Jeigu užsakovas nevykdo rangovo prašymų pakeisti medžiagas, detales, konstrukcijas ar nurodymus, dėl kurių gali kilti grėsmė aplinkiniams ar būtų iš esmės pažeisti statybos dokumentuose nurodyti normatyvai, rangovas ne tik turi teisę, bet privalo sutartį nutraukti (CK 6.682 straipsnio 2 dalis).³¹
32. Rangovui, kuris nesiėmė visų reikalingų priemonių tam, kad statybos rangos sutarties rezultatas būtų pasiektas, gali tekti neigiami tokio jo elgesio padariniai. CK 6.659 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, jei rangovas neišpėja užsakovo apie anksčiau minėtas CK 6.659 straipsnio 1 dalyje nurodytas aplinkybes arba jei jis tęsia darbą nelaukdamas, kol per sutartyje nustatytą terminą bus gautas užsakovo atsakymas, o jeigu terminas nenustatytas, – per

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 41 punktas.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 41 punktas.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 52 punktas.

protingą terminą, arba jeigu neįvykdo laiku gautų užsakovo nurodymų, jis neturi teisės remtis CK 6.659 straipsnio 1 dalyje nurodytomis aplinkybėmis ir atsako už daikto trūkumus. Vadinasi, rangovui kyla CK 6.659 straipsnio 2 dalyje nustatyta atsakomybė, jeigu: 1) buvo aplinkybės, nurodytos CK 6.659 straipsnio 1 dalyje, sudarančios grėsmę atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar darbo saugumui, todėl rangovui kilo pareiga nedelsiant įspėti užsakovą ir, kol gaus nurodymus, sustabdyti darbą; 2) rangovui neįvykdžius CK 6.659 straipsnio 1 dalyje nustatytos pareigos įspėti užsakovą, dėl pirmiau nurodytų aplinkybių atsirado daikto trūkumai. Būtina sąlyga rangovo atsakomybei kilti – atsiradę daikto tinkamumo ar tvirtumo trūkumai ir jų priežastis – darbų atlikimas nepaisant iškilusios grėsmės atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar darbo saugumui.³²

33. Pažymėtina, kad nurodytų pareigų nustatymas būtent rangovui nėra savitikslis. Rangovas statybos rangos sutartyje paprastai veikia kaip profesionalas, vykdamas savo verslą, todėl įstatyme jam yra nustatyta didesnė atsakomybė už tinkamą statybos rangos sutarties rezultatą negu užsakovui. Verslininkas, įsipareigojęs vykdyti statybos rangos sutartį, už jos netinkamą įvykdymą atsako be kaltės, taigi, žinoti apie statybos rangos sutartimi siekiamam tikslui įgyvendinti tinkamus ir netinkamus darbų atlikimo būdus, medžiagas, kt. ir turėti atitinkamus darbo įgūdžius yra jo pareiga (CK 6.256 straipsnio 4 dalis). Dėl to būtent rangovui nustatyta pareiga nedelsiant įspėti užsakovą apie grėsmę atliekamo darbo tinkamumui dėl darbo atlikimo būdo ar kitų pirmiau aptartoje CK 6.659 straipsnio 1 dalyje išvardytų aplinkybių.³³ Šios CK 6.659 straipsnyje įtvirtintos rangovo pareigos užtikrina viešąjį interesą, kad užsakovo nurodymai ir kitos paaiškėjusios aplinkybės dėl darbo atlikimo būdo nekeltų grėsmės atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ir saugumui, taip pat rangos sutarties šalių interesą, kad nė viena šalis nepatirtų žalos dėl atliktų darbų netinkamumo.³⁴
34. Rangovo pareiga informuoti užsakovą apie visus vykdamas statybos rangos sutartį kylančius sunkumus yra, be kita ko, susijusi ir su šalių pareiga bendradarbiauti. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į statybos rangos sutarties specifiką, atskirai CK 6.691 straipsnyje yra įtvirtinęs tokią statybos rangos sutarties šalių pareigą. Tinkamas šios pareigos įgyvendinimas yra priemonė, leidžianti išvengti galimų nuostolių ir ginčų dėl darbų atlikimo. Tai pagrindžiama, visų pirma, jau minėta aplinkybe, kad rangovas, užsiimdamas ūkine komercine veikla, kurios tikslas – pelno siekimas, gerai žino (arba privalo žinoti) savo teises ir pareigas ir veikia savo rizika. Bendradarbiavimo (kooperavimosi) principas reikalauja, kad rangos sutarties šalys sudarytų tinkamas sąlygas prievolėms įvykdyti, prireikus keistųsi informacija, reikšminga prievolėms įvykdyti, laiku praneštų apie kylančias prievolių įvykdymo kliūtis ir pan.³⁵ CK 6.691 straipsnio 1 dalies nuostatos įpareigoja rangovą imtis priemonių kliūtims, trukdančioms tinkamai įvykdyti sutartį, pašalinti, šios rangovo pareigos veikti neapribojant nei CK 6.659 straipsnio 1 dalyje išvardytų kliūčių, nei priemonių joms pašalinti sąrašu.³⁶
35. Klausimai, susiję su rangovo pareiga bendradarbiauti su užsakovu ir įspėti jį apie egzistuojančias aplinkybes, galinčias apsunkinti ar užkirsti kelią tam, kad būtų pasiektas statybos rangos sutartyje nustatytas darbų rezultatas, ne kartą buvo nagrinėti kasacinio teismo praktikoje. Sprendžiant tokio pobūdžio bylas, įstatyme rangovui nustatyta pareiga informuoti užsakovą apie grėsmes, turinčias įtakos galimybei pasiekti statybos rangos sutartyje nurodytą tikslą, kasacinio teismo yra aiškinama gana plačiai – ši pareiga yra pabrėžiama net ir tais atvejais, kai būtent užsakovas teikia rangovui atitinkamas darbus turimas panaudoti medžiagas, netinkamas norimam rezultatui pasiekti, kai pats užsakovas nurodo darbus vykdyti atitinkamu būdu, kai jam yra žinomi statybos

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-916/2022, 41 punktas.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 41 ir 46 punktai.

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-916/2022, 40 punktas.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 39 punktas.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014.

techninių dokumentų sprendiniai, faktiškai neleidžiantys pasiekti darbų tikslo, ir pan. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad rangovas nėra atleidžiamas nuo pareigos informuoti užsakovą apie kylančias rizikas nepaisant to, kad jis turi pagrindą manyti, jog užsakovas pats turi žinoti įspėjimo turinį sudarančią informaciją.³⁷ Rangovo pareigos bendradarbiauti su užsakovu ir informuoti jį apie visas darbams įvykdyti reikšmingas aplinkybes pažeidimas buvo pripažintas, pavyzdžiui, tokiais atvejais:

- 35.1. rangovas netinkamai (nesilaikydamas dažymo darbų atlikimo technologijos, priklausančios nuo aplinkos temperatūros bei drėgmės dažymo ir džiūvimo metu) atliko dažymo darbus ir dėl to dažai atsilupo. Kasacinis teismas nurodė, kad rangovas, tiek teikdamas pasiūlymą užsakovui, tiek ir vykdydamas darbus, kaip šios srities profesionalas, turėjo pareigą įspėti užsakovą dėl aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui; jam buvo žinoma (negalėjo būti nežinoma), kad dažymo darbų metu buvusios oro sąlygos buvo reali kliūtis, trukdanti tinkamai ir laiku įvykdyti sutartį, todėl jis privalėjo imtis visų nuo jo priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti, pavyzdžiui, sustabdyti dažymo darbus, pranešti užsakovui apie netinkamas oro sąlygas ir tartis su juo dėl darbų atidėjimo, taip įgyvendindamas statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) vykdant sutartį pareigą;³⁸
- 35.2. rangovas atliko konkrečių stogo plotų dengimo darbus pagal užsakovo nurodymus, žinodamas (turėdamas žinoti), kad tokių nurodymų vykdymas gali turėti neigiamos įtakos atliekamų darbų tinkamumui ar tvirtumui, tačiau neįspėjo apie tai užsakovo, todėl atlikti darbai nedavė (ir negalėjo duoti) siekto rezultato. Nors byloje buvo nustatyta, kad rangovo atlikti darbai atitiko sutartyje nustatytas sąlygas ir reikalavimus, kasacinis teismas nurodė, kad rangovas, tiek prieš sudarydamas sutartį su užsakovu, tiek ir ją vykdydamas, privalėjo įspėti užsakovą, kad įvykdžius sutartyje nurodytus darbus stogo dangos pratekėjimas nebus iki galo pašalintas;³⁹
- 35.3. užsakovui buvo žinomos darbams atlikti turimos panaudoti medžiagos, kurios konkrečiu atveju nebuvo tinkamos (vienoje iš bylų stogo konstrukcijai izoliuoti buvo panaudotas per plonas sluoksnis mineralinės akmens vatos ir netinkama stogo hidroizoliacinė ritininė bituminė danga, kitoje – įrengiant automobilių stovėjimo aikštelę buvo panaudotos netinkamos trinkelės), tačiau byloje nebuvo nustatyta, kad rangovas būtų įspėjęs užsakovą, jog dėl ketinamų panaudoti medžiagų nebus pasiektas norimas rezultatas. Kasacinis teismas nurodė, kad rangovas, būdamas statybų srities specialistas ir veikdamas savo rizika, atliko darbus, žinodamas (turėdamas žinoti), kad tam tikrų medžiagų, neatitinkančių kokybės reikalavimų, panaudojimas gali turėti įtakos atliekamų darbų tinkamumui, tvirtumui ir kokybei; jo nerūpestingi veiksmai lėmė tai, kad nebuvo pasiektas norimas statybos darbų rezultatas;⁴⁰
- 35.4. rangovas informavo užsakovą (perkančiąją organizaciją) apie techninio darbo projekto trūkumus po to, kai buvo sumontuota dalis jame nurodytų lietaus surinkimo grotelių. Rangovui nepagrindus, kodėl jis apie netinkamą lietaus surinkimo grotelių modelį neinformavo užsakovo iki tol, kol dalis jų buvo sumontuota, ir apie trūkumą informavo tik kai šie darbai buvo atlikti, kasacinis teismas, įvertinęs vykdyto viešojo pirkimo specifiką (užsakovas informavo galimus tiekėjus apie poreikį detalizuoti projekto sprendinius prieš pradėdamas darbus) bei rangovui keliamą aukštą atidumo ir rūpestingumo standartą, vertino, kad rangovas, įrengdamas lietaus surinkimo groteles, prieš tai nepatikrinęs jų tinkamumo

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 58–59 punktai.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-396/2008.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 45 punktas; 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565/2011.

- ir suderinamumo su projektu, pažeidė CK 6.659 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytą pareigą;⁴¹
- 35.5. rangovas (pagal subrangos sutartį) žinojo, kad užsakovo pateiktų vamzdžių negalima sujungti, ir įspėjo apie tai užsakovą, tačiau pastarasis reikalavo sujungti pateiktus vamzdžius. Kasacinis teismas nurodė, kad rangovas, suprasdamas, jog vamzdžiai yra netinkami ir užsakovui jų nepakeitus, nesivadovavo CK 6.686 straipsnio 3 dalimi, bet atlikdamas statybos darbus naudojo, jo nuomone, netinkamas medžiagas, taip prisiimdamas žalos atsiradimo riziką;⁴²
- 35.6. pagrindinė defektų atsiradimo priežastis buvo nukrypimas nuo projekto užsakovo pageidavimu dėl rangovo ir užsakovo kaltės. Rangovas nukrypo nuo projekto, nesilaikė norminių teisės aktų reikalavimų, neišpėjo užsakovo dėl galimų neigiamų pasekmių ir vykdė jo pageidavimus, o užsakovas savo iniciatyva darė įtaką nukrypimams nuo projekto; techninę priežiūrą ir kontrolę vykdė užsakovo atstovas. Kasacinis teismas nurodė, kad rangovas, specializuodamasis statybos darbų srityje, privalėjo numatyti galimas užsakovo nukrypimų nuo projekto neigiamas pasekmes ir apie jas įspėti užsakovą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad statybos darbų atlikimas yra rangovo verslas, jis veikia savo rizika, o užsakovo verslas nesusijęs su statybomis, todėl aukštesni atsargumo ir apdairumo standartai negali būti taikomi tokia apimtimi užsakovui, kokia jie taikytini rangovui.⁴³
36. Rangovas, vykdydamas sutartį, turi pareigą ne tik tinkamai, bendradarbiaudamas su užsakovu ir laikydamasis užsakovo užduotyje bei normatyviniuose statybos dokumentuose nustatytų reikalavimų, atlikti statybos rangos sutartyje nurodytus darbus, bet ir atlikti šiuos darbus iki statybos rangos sutartyje nustatyto termino pabaigos. Rangovas, specializuodamasis statybos darbų srityje, jau sutarties sudarymo etape turi realiai įvertinti savo pajėgumus, konkretaus objekto specifiką ir kitus galimus faktorius, pavyzdžiui, metų laiką ir su tuo susijusius statybos darbų proceso galimus ypatumus, kad nesuklaidintų užsakovo. Jeigu sutarties vykdymo metu iškyla kliūčių, trukdančių tinkamai ir laiku įvykdyti sutartį, rangovas privalo imtis visų nuo jo priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti ir taip įgyvendinti anksčiau minėtą CK 6.691 straipsnyje įtvirtintą imperatyvią statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo (kooperavimosi) sutarties vykdymo metu pareigą.⁴⁴ Kita vertus, tais atvejais, kai rangovas negali įvykdyti sutartinės prievolės dėl nepakankamo užsakovo bendradarbiavimo arba kitokios užsakovo kaltės, rangovas nėra atsakingas už pastarajam kilusius nuostolius. Pavyzdžiui, kasacinio teismo praktikoje buvo pripažinta, kad rangovui nekilo atsakomybė už tai, jog jis praleido statybos rangos sutartyje nustatytą terminą darbams atlikti, kai jis tam tikrą laikotarpį negalėjo tęsti darbų dėl užsakovo laiku nepateiktos dalies projektinių sprendinių ir pateiktų klaidingų projektinių sprendinių, todėl faktiškai baigė vykdyti darbus vėliau, nei buvo suplanuota, dėl užsakovo kaltės.⁴⁵
37. Rangovui gali kilti civilinė atsakomybė ne tik užsakovui ir ne tik sutarties pagrindu. Tuo atveju, jeigu dėl statybos rangos sutartį vykdančio rangovo nepakankamo atidumo ir rūpestingumo yra sukeliama žalos kitiems šios sutarties šalimis nesantiems asmenims, tai gali sudaryti pagrindą kilti rangovo deliktinei civilinei atsakomybei šiems asmenims. Statybos rangos sutarties šalių pareiga bendradarbiauti, taip pat rangovui, kaip statybos teisinių santykių profesionalui, keliamas reikalavimas būti itin atidžiam statybų procese ir informuoti užsakovą apie galimas darbų vykdymo kliūtis yra reikšmingi ne tik siekiant tinkamai įvykdyti rangos sutartimi prisiimtus

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-916/2022, 30–31, 43 ir 47 punktai.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-184-421/2022, 74–75 punktai.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2008.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-530/2007.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2007.

įsipareigojimus ir pasiekti joje nurodytą rezultatą (pastatyti nustatytus parametrus atitinkanti statinį ir pan.), bet ir siekiant statybų metu nepadarinti žalos kitiems asmenims ar jų turtui.⁴⁶ Dėl to rangovui taip pat kyla pareiga užtikrinti saugumą statybvietyje ir imtis priemonių tam, kad jo vykdomi statybos darbai nesukeltų žalos kitiems asmenims.

38. Rangovas prievolių teisės pagrindu gali būti traktuojamas kaip objekto, kuriame atlieka rangos darbus, valdytojas CK 6.266 straipsnio prasme. Siekiant įvertinti, ar rangovui kyla atsakomybė šiuo pagrindu, kiekvienu konkrečiu atveju pagal sutarties sąlygas ir faktinę padėtį turi būti vertinama, ar rangovas, vykdydamas sutartį, įgijo teisę eksploatuoti, prižiūrėti ir tvarkyti objektą, t. y. ar turi jį savo žinioje ir gali daryti jam ūkinį ir fizinį poveikį.⁴⁷ Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad įvykus eismo įvykiui, kurio metu automobilis atsitrenkė į gelžbetoninį pamatų bloką teritorijoje, savivaldybės perduotoje rangovams susisiekimu komunikacijų plėtros darbams, atsakingi už nebaigto statybos objekto statybvietyje ir greta jos judančių žmonių apsaugą nuo statybos darbų keliamo pavojaus buvo statybos rangovai, kuriems buvo perduotas žemės plotas susisiekimu komunikacijoms tiesti. Kasacinis teismas nurodė, kad jie prisiėmė neigiamų padarinių, t. y. žalos kitiems asmenims statybvietyje teritorijoje, atsiradimo riziką, nes neatitvėrė šios teritorijos ir taip leido pašaliniam asmeniui ir eismo dalyviams, judantiems besiribojančia gatvės atkarpa, patekti į statybvietyje, taip pat byloje nenustatyta, kad jie būtų ėmęsi kokių nors kitų pakankamų apsaugos priemonių, siekdami išvengti nelaimingų atsitikimų statybvietyje ir sumažinti jų potencialius neigiamus padarinius. Valdydami statybvietyje esančią nebaigtą statyti gatvės atkarpos dalį rangovai privalėjo užtikrinti kitų (atsitiktinių) asmenų apsaugą nuo statybvietyje teritorijoje atliekamų statybos darbų keliamo pavojaus. Kasacinis teismas nurodė, kad savivaldybė nevaldė statybos objekto (susisiekimu komunikacijų) ir juo nesinaudojo, nes valdymo teises sutartimi buvo perdavusi rangovams.⁴⁸ Kitoje byloje buvo nustatytos priešingos aplinkybės, kad rangovas ir užsakovas sudarė rangos sutartį, pagal kurią rangovas įsipareigojo atlikti užsakovo biuro patalpų remontą, tačiau, rangovui vykdant šią sutartį ir atliekant remonto darbus, užsakovas naudojosi patalpomis (vykdė jose savo veiklą) ir valdė jas kaip nuomininkas, taigi, jis neprarado, o rangovas atitinkamai neįgijo patalpų valdymo teisės ir atsakomybės už jų trūkumus. Kasacinis teismas nurodė, kad ginčo patalpos tebuvo rangovo darbo vieta, kurioje jis atliko sulygtus darbus, todėl jis galėtų būti atsakingas tik už savo, kaip rangovo, neteisėtus (kaltus) veiksmus, jeigu dėl jų atsirado žalos, tačiau vandentiekio avarijos metu ginčo objektas pagal šią sutartį nebuvo perduotas rangovui.⁴⁹

2.2. Užsakovas

39. Užsakovas statybos rangos sutartiniuose santykiuose yra asmuo, kuris sudaro statybos rangos sutartį, siekdamas, kad jos pagrindu rangovas už šalių suderintą atlygį pagal užsakovo pateiktą užduotį pastatytų statinį ar atliktų kitus jam pavestus statybos darbus. Vadovaujantis CK 6.644 straipsnio 1 dalimi, apibrėžiančia rangos sutarties sampratą, ir CK 6.681 straipsnio 1 dalimi, kurioje atskleista statybos rangos sutarties, kaip specialios rangos sutarties rūšies, samprata, pagrindinis užsakovo įsipareigojimas, atsispindintis rangos sutarties sąvokoje, yra įsipareigojimas sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti darbų rezultatą ir sumokėti rangovui už jo atliktą darbą. Be šios užsakovo pareigos, įstatyme yra įtvirtintos ir kitos užsakovo teisės ir pareigos statybos rangos teisiniuose santykiuose.
40. Tiek CK 6.689 straipsnyje, reglamentuojančiame statybos rangos teisinius santykius, tiek rangos bendrųjų nuostatų CK 6.658 straipsnyje yra įtvirtinta užsakovo teisė tikrinti darbų atlikimo eigą

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 39 punktas.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2012.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2011.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2012.

ir kokybę. Jeigu rangovui atliekant darbus pasidaro aišku, kad jie nebus tinkamai atlikti, CK 6.658 straipsnio 3 dalyje nustatyta užsakovo teisė nustatyti rangovui protingą terminą trūkumams pašalinti, o jeigu rangovas per nustatytą terminą šio reikalavimo neįvykdo, atsisakyti sutarties ir pareikalauti atlyginti nuostolius arba pavesti trečiajam asmeniui darbą pataisyti rangovo sąskaita.⁵⁰ CK 6.689 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, nustatęs nukrypimus nuo sutarties sąlygų, kurie gali pabloginti statybos darbų kokybę, ar kitus trūkumus, užsakovas privalo apie tai nedelsdamas pranešti rangovui, o nepranešęs apie pastebėtus trūkumus, užsakovas netenka teisės jais remtis ateityje. Taigi, CK 6.689 straipsnio 2 dalyje apribojama teisė užsakovui remtis rangovo nukrypimu nuo sutarties, jei prieš tai užsakovas nereagavo į paaiškėjusius nukrypimus nuo sutarties sąlygų, galinčius pabloginti statybos darbų kokybę, ir kitus trūkumus. Šios specialiosios statybos rangos instituto teisės normos kyla iš jau minėto statybos rangos teisiniuose santykiuose taikytino šalių bendradarbiavimo principo, kurį įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į statybos rangos sutarties specifiką, be kita ko, dideles tokių sutarčių kainas, kaip turintį ypatingą reikšmę, atskirai įtvirtino CK 6.691 straipsnyje.⁵¹

41. Kita vertus, užsakovui, jeigu kitaip nėra nustatyta įstatyme ar sutartyje, statybos darbų kontrolė ir priežiūra yra tik teisė, o ne pareiga⁵², todėl rangovas, netinkamai vykdęs sutartį, neturi teisės remtis ta aplinkybe, kad užsakovas nevykdė statybos darbų kontrolės ir priežiūros, nebent kontrolės ir priežiūros pareiga užsakovui yra nustatyta įstatyme arba sutartyje (CK 6.689 straipsnio 4 dalis). Dėl šios priežasties, pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo nustatyta, kad užsakovui (pagal subrangos sutartį) buvo žinoma, jog įrengiant automobilių stovėjimo aikštelę turėjo būti panaudotos ažūrinės trinkelės, tačiau nebuvo nustatyta, kad rangovas būtų jį įspėjęs, jog dėl ketinamų naudoti trinkelių ar bet kurių ažūrinių trinkelių naudojimo nebus pasiektas norimas rezultatas, kasacinis teismas pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CK 6.689 straipsnio 2 dalį: apeliacinės instancijos teismas vertino, kad užsakovas, žinodamas apie konkrečių (šiuo atveju netinkamų) trinkelių panaudojimą automobilių stovėjimo aikštei įrengti, tam neprieštaravo ir todėl neteko teisės remtis žinomu nukrypimu nuo sutarties kaip trūkumu, tačiau kasacinis teismas pažymėjo, kad CK 6.689 straipsnio 2 dalyje reglamentuotos pasekmės užsakovui dėl neveikimo atsiranda tik tuo atveju, jeigu statybos darbų kontrolės ir priežiūros pareiga užsakovui buvo nustatyta įstatymuose arba sutartyje, o nagrinėjant bylą ši reikšminga faktinė aplinkybė nebuvo vertinta ir nustatyta.⁵³
42. Pažymėtina, kad, pagal Statybos įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 5 punktą, tuo atveju, kai vykdant statybos darbus turi būti vykdoma statinio statybos techninė priežiūra, pareiga ją organizuoti ir atlikti yra nustatyta būtent užsakovui (statytojui). Šiam tikslui statinio statytojas (užsakovas) skiria (samdo) statinio statybos techninį prižiūrėtoją Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatyta tvarka (Statybos įstatymo 19 straipsnio 1 dalis). Įstatyme nustatytais atvejais pasitelkęs statybos techninį prižiūrėtoją, užsakovas prisiima atsakomybę rangovui už šio statybos techninio prižiūrėtojo veiksmus ar neveikimą. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad statybos rangos sutartiniuose santykiuose statybos techninis prižiūrėtojas veikia kaip užsakovo atstovas, todėl, sprendžiant statybos rangos sutarties šalių tarpusavio ginčą dėl sutarties vykdymo tinkamumo, statybos techninio prižiūrėtojo veiksmai ar neveikimas turi būti vertinami kaip atlikti užsakovo ir nekeičia statybos rangos sutarties šalių sutartyje ar įstatyme įtvirtintų prievolių ir atsakomybės. Statybos techninis prižiūrėtojas, paskirtas (pasamdytas) statytojo (užsakovo), veikia jo interesais, todėl neteisėto neveikimo atveju jis, vadovaujantis CK 6.697 straipsnio 3 dalimi, atsako statytojui, o ne rangovui ar subrangovui.⁵⁴ Statybos techninio prižiūrėtojo

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-164-378/2023, 48 punktas.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-237-684/2020, 28 punktas.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 38 punktas.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 45 ir 47 punktai.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-184-421/2022, 54 ir 60 punktai.

neveikimas vertinamas kaip atliktas užsakovo ir reiškia, kad tai užsakovas netinkamai vykdė statybos darbų kontrolę ir priežiūrą, nebendradarbiavo su rangovu.⁵⁵ Tuo atveju, kai statybos techninę priežiūrą vykdo užsakovo darbuotojas, paskirtas statybos techniniu priežiūrėtoju, šiam netinkamai atlikus savo pareigas, užsakovo atsakomybė gali kilti ne dėl jo, kaip statybos rangos sutarties šalies, pareigų pažeidimo, bet CK 6.264 straipsnio pagrindu – kaip darbuotoją (šiuo atveju – statybos techninį priežiūrėtoją) samdančiam asmeniui.⁵⁶

43. Aplinkybė, kad užsakovas netinkamai atliko techninę priežiūrą, kai jam buvo nustatyta tokia pareiga ir kai šios pareigos neįvykdymas turėjo reikšmės užsakovo iš rangovo prašomų priteisti sumų susidarymui, gali sudaryti pagrindą sumažinti rangovo atsakomybę užsakovui. Tačiau tokia išvada turi būti pagrįsta pareigos atlikti darbų techninę priežiūrą nevykdymo ir atsiradusių defektų priežastiniu ryšiu.⁵⁷ Pavyzdžiui, vienoje iš bylų kasacinis teismas, įvertinęs tiek rangovo, tiek ir užsakovo (jo pasitelkto statybos techninio priežiūrėtojo) netinkamą rangos sutarties ir teisės aktų reikalavimų vykdymą (neveikimą), padarė išvadą, kad netinkamas statinio statybos techninės priežiūros atlikimas nebuvo darbų defektų atsiradimo priežastis – defektai atsirado dėl to, kad darbai buvo atlikti nesilaikant jų atlikimo technologijų, o tai reiškia, kad darbų defektai buvo ne statinio statybos techninio priežiūrėtojo netinkamo veikimo rezultatas, bet rangovo netinkamai atliktų darbų tiesioginių veiksmų pasekmė. Kasacinis teismas nurodė, kad statybos techninės priežiūros kontrolės netinkamas vykdymas buvo šalutinė priežastis, dėl kurios rangovo netinkamai atlikti darbai buvo perduoti užsakovui. Teisės aktuose ir rangos sutartyje nustatytos užsakovo pareigos atlikti darbų techninę priežiūrą netinkamas vykdymas turėjo reikšmės jo nuostoliams kilti, todėl kasacinis teismas vertino, kad užsakovo prašomų priteisti iš rangovo nuostolių atlyginimo dydis mažintinas.⁵⁸ Vis dėlto kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, kad netinkamas užsakovo pareigos kontroliuoti ir priežiūrėti atliekamų statybos darbų eigą ir kokybę vykdymas negali būti pagrindas rangovą visiškai atleisti nuo atsakomybės dėl statinio defektų.⁵⁹
44. Užsakovo atsakomybė už atliktų darbų trūkumus gali būti konstatuota ne tik tada, kai jis įstatyme ar sutartyje nustatytais atvejais neužtikrina tinkamos statybos darbų techninės priežiūros ar, žinodamas apie darbų trūkumus, nepraneša apie juos rangovui, bet ir tada, kai jo paties veiksmai turėjo įtakos tam, kad žala atsirastų ar padidėtų. Nors rangovas statybos teisiniuose santykiuose veikia kaip profesionalas ir jam, kaip minėta, yra nustatyta didesnė atsakomybė už tinkamą rangos sutartyje nurodytų darbų vykdymą, tai savaime nereiškia, kad užsakovas rangos teisiniuose santykiuose yra atleistas nuo pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai ir imtis nuo jo priklausančių veiksmų tam, kad, vykdant statybos rangos sutartį, nei jos šalims, nei kitiems asmenims nebūtų padaryta žala ar ši žala nebūtų nepagrįstai padidinta. Griežtesnė rangovo atsakomybė rangos teisiniuose santykiuose nereiškia ir to, kad bet kokia iš šių santykių kilusi žala yra laikytina žala, kilusia dėl rangovo veiksmų, ir atitinkamai nepašalina užsakovo pareigos atlyginti kitam asmeniui padarytą žalą ar prisiimti atsakomybę už jam pačiam kilusią žalą tuo atveju, jei ši žala atsirado (padidėjo) dėl užsakovo veiksmų ar neveikimo.⁶⁰ Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad pagrindine atsiradusių stogo defektų priežastimi buvo nukrypimas nuo projekto, t. y. buvo pakeista stogo danga iš skardos į betonines čerpes, nors projekto konstruktorius nebuvo davęs sutikimo ją pakeisti. Byloje taip pat buvo nustatyta, kad nukrypimas nuo projekto įvyko būtent užsakovo, kuris taip pat vykdė statinio techninę priežiūrą, pageidavimu, o rangovas neįspėjo užsakovo apie tokio veiksmo pasekmes. Kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad tais atvejais, kai užsakovas savo iniciatyva nukrypo nuo projekto, o

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 62 punktas.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389-969/2015.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 64 punktas.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2008.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 40 punktas.

pagal norminius aktus statinio techninę priežiūrą ir kontrolę vykdė jo atstovas, rangovo atsakomybė už defektus gali būti mažinama.⁶¹

45. Be pirmiau aptartų pareigų, užsakovui gali kilti ir kitų pareigų, pavyzdžiui, sutartyje nustatyta atveju jam gali kilti pareiga pateikti rangovui darbams atlikti reikalingas medžiagas. CK 6.648 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai darbas atliekamas iš užsakovo medžiagos, užsakovas, pateikdamas medžiagas rangovui, privalo perduoti rangovui ir šių medžiagų atitikties dokumentus. Toks įstatyme nustatytas reikalavimas pateikti medžiagų atitikties dokumentus turi dvejopą paskirtį. Pirma, juo įgyvendinimas viešasis interesas, kad gamyboje būtų naudojamos tik saugios, tinkamos naudoti pagal paskirtį medžiagos, o pagamintas rangos rezultatas nekeltų jokių neleistinų rizikų aplinkiniams. Antra, reikalavimas pateikti medžiagų atitikties dokumentus nustatytas rangos sutarties šalių interesais. Rangos sutarčiai būdinga tai, kad viena iš šalių – rangovas – yra profesionalas, tai suponuoja jam pareigą žinoti, kokių savybių medžiagos, įskaitant ir jų kokybinius rodiklius, turi būti naudojamos, kad galutinis rangos rezultatas atitiktų sutarties reikalavimus. Apie medžiagų tinkamumą rangovas sprendžia, be kita ko, ir pagal jų atitikties dokumentus. Dėl to, kai užsakovas nevykdo CK 6.648 straipsnyje nustatytos pareigos perduoti medžiagų atitikties dokumentus, būtinus medžiagos tinkamumui įvertinti, rangovas turi teisę sustabdyti darbų vykdymą iki tol, kol tokie dokumentai bus perduoti ar medžiagų tinkamumas bus patvirtintas kitomis priemonėmis (CK 6.207 straipsnis).⁶²

2.3. Kiti statybos proceso dalyviai

46. Statybos įstatymo 2 straipsnio 78 dalyje nustatyta, kad statinio statybos techninis prižiūrėtojas – tai architektas ar statybos inžinierius, kuris, atstovaudamas statytojui (užsakovui), vadovauja statinio statybos techninei priežiūrai, atlieka statinio statybos (bendrųjų statybos darbų) bendrosios techninės priežiūros vadovo funkcijas, koordinuoja specialiąją statinio statybos priežiūrą, jos vadovų veiklą ir pagal kompetenciją atsako už pastatyto statinio normatyvinę kokybę. Šio straipsnio 76 dalyje nurodyta, kad statinio statybos techninė priežiūra – tai statytojo (užsakovo) organizuojama statinio statybos priežiūra, kurios tikslas – kontroliuoti, ar statinys statomas pagal statinio projektą, statybos rangos sutarties sąlygas, taip pat normatyvinių statybos techninių dokumentų, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų ir kitų teisės aktų reikalavimus. Taigi, statinio statybos techninis prižiūrėtojas kontroliuoja, kad statyba būtų vykdoma tinkamai, nepažeidžiant teisės aktuose, statybos normatyviniuose dokumentuose, statinio projekte ir kt. nustatytų reikalavimų, o nustatęs galimus pažeidimus – informuoja apie tai užsakovą.⁶³
47. Kaip minėta anksčiau, statinio statybos techninis prižiūrėtojas statybos rangos sutartiniuose santykiuose veikia kaip užsakovo atstovas, todėl neteisėto neveikimo atveju jis, vadovaujantis CK 6.697 straipsnio 3 dalimi, atsako užsakovui, o ne rangovui ar subrangovui. Ši aplinkybė taip pat reiškia ir tai, kad, sprendžiant statybos rangos sutarties šalių tarpusavio ginčą dėl sutarties vykdymo tinkamumo, statybos techninio prižiūrėtojo veiksmai ar neveikimas turi būti vertinami kaip atlikti užsakovo.⁶⁴ Todėl, pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo nustatyta, kad užsakovo paskirtas techninis prižiūrėtojas veikė netinkamai – nustatęs, jog rangovas atlieka darbus esant netinkamoms oro sąlygoms, jis turėjo informuoti apie tai užsakovą ir rangovą, o matydamas, kad pastarasis toliau vykdo darbus, turėjo juos sustabdyti, nurodyti apie tai statybos darbų žurnale ir nepriimti atliktų darbų, tačiau šių pareigų neatliko, kasacinis teismas nurodė, kad toks statinio

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2006.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-343/2009.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-170-403/2023, 30 punktas.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-184-421/2022, 54 ir 60 punktai.

statybos techninio prižiūrėtojo neveikimas vertinamas kaip atliktas paties užsakovo. Tai reiškia, kad užsakovas netinkamai vykdė statybos darbų kontrolę ir priežiūrą, nebendradarbiavo su rangovu, todėl nebuvo užkirstas kelias tam, kad rangovas netinkamai atliktų darbus, atsirastų defektų ir nuostolių.⁶⁵

48. Dar vieno statybos proceso dalyvio – statinio statybos vadovo – sąvoka yra apibrėžta Statybos įstatymo 2 straipsnio 79 dalyje. Pagal šią nuostatą, statinio statybos vadovas – tai statybos inžinierius, kuris, atstovaudamas rangovui (kai statyba vykdoma rangos būdu) ar statytojui (užsakovui) (kai statyba vykdoma ūkio būdu) ir įgyvendindamas statinio projektą nuo statybos pradžios iki užbaigimo, vadovauja statybos darbams, kartu gali būti bendrųjų statybos darbų vadovas, koordinuoja statinio statybos specialiųjų darbų vykdymą bei šių darbų vadovų veiklą ir pagal kompetenciją atsako už pastatyto statinio atitiktį statinio projektui ir statinio normatyvinę kokybę. Statybos įstatymo 18 straipsnio 7 dalies 1 punkte nustatyta, kad rangovas privalo Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka paskirti (pasamdyti) statinio statybos vadovą. Taigi, kitaip nei statinio statybos techninis prižiūrėtojas, statinio statybos vadovas statybos rangos sutartiniuose santykiuose veikia ne kaip užsakovo, o kaip rangovo atstovas (darbuotojas). Atitinkamai, sprendžiant statybos rangos sutarties šalių tarpusavio ginčą dėl sutarties vykdymo tinkamumo, statybos vadovo veiksmai ar neveikimas turi būti vertinami kaip atlikti rangovo. Kasacinis teismas, vertindamas statybos vadovo veiksmų įtaką žalos atsiradimui, yra pažymėjęs, kad tuo atveju, kai dėl generalinio rangovo darbuotojo, paskirto eiti statinio statybos vadovo pareigas, nebuvo laiku organizuotas darbų patikrinimas ir buvo prarasta galimybė laiku nustatyti defektus bei atsirado jų šalinimo išlaidų, yra pagrindas sumažinti subrangovo atsakomybę dėl generalinio rangovo kaltės, jam pažeidus CK 6.691 straipsnyje įtvirtintą rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareigą.⁶⁶

3. STATYBOS RANGOS DARBŲ KAINA

3.1. Statybos rangos darbų kaina ir jos nustatymo būdai

49. CK 6.681 straipsnio 1 dalies nuostatos, reglamentuojančios statybos rangos sutarties sampratą, patvirtina, kad užsakovo pareiga sumokėti darbų kainą yra būtinasis statybos rangos teisiniu santykių elementas.⁶⁷ Darbų kaina – tai rangovo turėtų išlaidų kompensavimas ir atlyginimas jam už darbą. Rangos sutarties šalys pagal sutarčių laisvės principą yra laisvos pačios nustatyti individualią kainos nustatymo ir apskaičiavimo tvarką ar kitus su kaina susijusius klausimus. Šiuos klausimus šalys gali aptarti sudarydamos sutartį ar ją vykdydamos. Esminė tokių susitarimų sąlyga – šalių valios tikrumas ir aiškumas. Jei šalys aiškiai ir konkrečiai susitaria dėl visų svarbių statybos rangos sutarties kainos nustatymo ir apskaičiavimo klausimų, tai dispozityviosios CK nuostatos, reglamentuojančios šiuos klausimus, netaikytinos. Jei šalys susitaria tik dėl kai kurių klausimų, dispozityviosios CK nuostatos taikomos subsidiariai – tiek, kiek šalys konkretaus klausimo atskirai neaptarė.⁶⁸
50. CK 6.653 straipsnio, priskirtino toms teisės normoms, kurios reglamentuoja bendrąsias rangos sutarties nuostatas, 1 dalyje nustatyta, kad rangos sutartyje nurodoma darbų kaina arba jos apskaičiavimo būdas ir kriterijai, o tuo atveju, jeigu sutartyje kaina nenurodoma, ji nustatoma pagal CK 6.198 straipsnyje įtvirtintas taisykles. Teisės normos, reglamentuojančios darbų kainą,

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 55 ir 62 punktai.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-184-421/2022, 54, 69 ir 72 punktai.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127-219/2020, 33 punktas.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2014.

yra išdėstytos ir tarp specialiųjų statybos rangos teisinius santykius reglamentuojančių teisės normų. Tačiau ši klausimą reglamentuojančio CK 6.687 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta tik abstrakti nuostata, bendriausia prasme įtvirtinanti pačią užsakovo pareigą atsiskaityti už atliktus darbus, o 2 straipsnio dalimi šalims suteikiama galimybė susitarti dėl kainos mokėjimo būdų. Vadinasi, tarp materialiosios teisės normų, reglamentuojančių statybos rangos teisinius santykius, nėra teisės normų, nustatančių specialiąsias atsiskaitymo už atliktus darbus taisykles, todėl klausimas dėl darbų kainos sprendinys taikant pirmiau minėtas bendrąsias nuostatas, įtvirtintas CK 6.653 straipsnyje.⁶⁹

51. CK 6.653 straipsnio 1–3 dalys – tai dispozityviosios teisės normos, kuriose nustatyta šalių galimybė pasirinkti kainos nustatymo būdus. Pagal šias normas, darbų kaina gali būti nustatoma keliais būdais: sutartyje nurodant konkrečią kainą, sudarant konkrečią ar apytikrą sąmatą arba sutartyje įtvirtinant kainos nustatymo kriterijus ir būdus.⁷⁰ Atsižvelgiant į tai, kad šios normos yra dispozityvios, šalys, kaip minėta, turi teisę sureguliuoti tarpusavio santykius ir kitaip, nei yra nustatęs įstatymų leidėjas (tiek, kiek šalių pasirinkimas neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms). Statybos rangos sutarties šalys, nustatydamos darbų kainą, turi teisę veikti savo nuožiūra ir ši teisė yra plati – ji prasideda galimybe pasirinkti kainos apibrėžimo metodus, baigiasi galimybe apskritai sutartyje nenurodyti darbų kainos. Įgyvendindamos teisę laisvai susitarti dėl kainos šalys, be kita ko, gali susitarti ir dėl tokių jos nustatymo būdų, kurie paprastai nėra taikytini statybos rangos teisiniams santykiams, tačiau yra būdingesni kitiems santykiams. Pavyzdžiui, kaip tinkamą rangos sutarties kainą kasacinis teismas yra pripažinęs kainos nustatymo būdą, kai užsakovas įsipareigojo mokėti rangovui atitinkamą sumą už vieno mėnesio darbą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad, nors susitarimas dėl mokėjimo už atliktas darbo funkcijas yra įprastai būdingas darbo teisiniams santykiams, tai nereiškia, jog statybos rangos sutarties šalys neturi teisės taip apibrėžti darbų kainą, mokamą už atliktus darbus, ir pripažino, kad statybos rangos sutarties šalių susitarimas dėl fiksuotos pinigų sumos mokėjimo kiekvieną mėnesį už darbą, atliktą vykdančią sutartį, pats savaime neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms ir statybos rangos teisinių santykių prigimčiai; toks susitarimas yra galimas, galioja ir saisto jį sudariusias šalis.⁷¹
52. Kaip minėta anksčiau, šalys gali ne tik savo nuožiūra susitarti dėl rangos sutarties kainos ir jos nustatymo būdų ar apskaičiavimo metodų, tačiau gali rangos sutartyje nenurodyti darbų kainos. Rangos sutartis galioja ir nenurodžius joje kainos, o darbų kaina tokiu atveju nustatoma CK 6.198 straipsnyje apibrėžta tvarka. Nurodyto straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta prezumpcija, kad sutarties šalys, nenustačiusios sutartyje kainos ar jos nustatymo kriterijų, omenyje turėjo įprastą kainą, o jeigu tokios kainos nėra, – atitinkančią protingumo kriterijus kainą. Pagal šią teisės normą, įprasta yra kaina, kuri sutarties sudarymo metu ir sudarymo vietoje atitinkamoje verslo srityje buvo imama už tokį pat įvykdymą (tokius pačius darbus, paslaugas, prekes ir panašiai) atitinkamomis aplinkybėmis. Konkrečioms (atitinkamoms) įvykdymo aplinkybėms esant skirtingoms, įprasta kaina gali būti skirtinga. Kaip protingumo kriterijus atitinkanti gali būti vertinama kaina, kuri neleidžia nepagrįstai praturtėti nė vienai sutarties šaliai ir, atsižvelgiant į visas konkrečias aplinkybes (įvykdymo kokybę, sutartį vykdančios šalies kvalifikaciją ir panašiai), tikrai yra verta mokėti už tam tikrą įvykdymą. CK 6.198 straipsnio 2 dalyje imperatyviai nustatyta galimybė koreguoti sutarties kainą, kai sutarties šalis, turinti teisę viena nustatyti sutarties kainą, elgėsi nesąžiningai ir šia teise piktnaudžiaudama nustatė aiškiai protingumo kriterijų neatitinkančią kainą. Pagal šią teisės normą, viena iš jos taikymo sąlygų yra sutarties šalies turėjimas teisės savo nuožiūra nustatyti sutarties kainą ir šios teisės įgyvendinimas. Kai šios sąlygos nėra, aptariamoji teisės norma netaikytina.⁷² Kilusį šalių ginčą

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127-219/2020, 32 punktas.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2012.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127-219/2020, 33–34 punktai.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2010.

dėl nurodytose teisės normose įtvirtintų kainos nustatymo taisyklių taikymo nagrinėjant teisme, abi šalys, pagrįsdamos savo reikalavimus ir atsikirtimus, turi teikti teismui įrodymus dėl, jų nuomone, taikytinos kainos ir jos taikymo pagrindimo.⁷³

53. Nors statybos rangos sutarties šalys pagal pirmiau aptartas nuostatas turi teisę savo nuožiūra susitarti dėl darbų kainos ir jos nustatymo būdo, statybos rangos teisiniuose santykiuose šiuo aspektu esama ir tam tikrų apribojimų. Antai CK 6.653 straipsnio 5 dalyje yra nurodyta, kad, rangos sutartyje nustačius konkrečią darbų kainą, rangovas neturi teisės reikalauti ją padidinti, o užsakovas – sumažinti. Tai imperatyvioji teisės norma, draudžianti keisti konkrečią kainą net ir tais atvejais, kai rangos sutarties sudarymo momentu nebuvo galima tiksliai numatyti viso darbų kiekio arba visų darbams atlikti būtinų išlaidų. Toks teisinis reglamentavimas įpareigoja sutarties šalis apsispręsti renkant kainos nustatymo būdą, o šių nuostatų tikslas – statybos rangos sutarties šalims suteikti alternatyvias galimybes joms priimtinesniu būdu nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, susijusias su darbų kainos koregavimu, taip užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą, drausminti statybos proceso dalyvius ir kt. Šalys, statybos rangos sutartyje nustačiusios konkrečią kainą, privalo prisiimti tokio susitarimo padarinius. Taigi, darbų kainos keitimas galimas tik tais atvejais, kai šalių sulygta kaina yra orientacinė, apytikrė, arba kai kaina nenurodyta, o tik susitarta dėl jos nustatymo kriterijų.⁷⁴
54. Kasacinis teismas, aiškindamas su darbų kainos keitimu susijusias teisės normas, yra pabrėžęs, kad rangos sutartyje nustatyta konkreti darbų kaina prievolių vykdymo metu gali būti keičiama tik išimtiniais atvejais. Tokios išimtys nustatytos bendrosiose rangos teisiniuose santykiuose reglamentuojančiose teisės normose (CK 6.653 straipsnio 6 dalis) ir specialiosiose statybos rangos sutartis reglamentuojančiose normose (CK 6.684 straipsnio 4 dalyje ir 6.685 straipsnyje).⁷⁵ Atsižvelgiant į šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principus, šalis, siekianti keisti rangos sutarties darbų kainą, privalo įrodyti šių būtinų sąlygų buvimą.⁷⁶ Savo ruožtu teismas, spręsdamas rangos sutartimi sulygtos darbų kainos keitimo klausimą ir šalių ginčą dėl to, turi nustatyti rangos sutarties sąlygų dėl kainos nustatymo ir jos keitimo turinį, t. y. dėl kokios kainos – konkrečios ar apytikrės – šalys susitarė (CK 6.653 straipsnio 5 dalis), ir tirti, ar konkrečiu atveju buvo šalių sutartyje ar įstatyme nustatyti pagrindai keisti darbų kainą (CK 6.684 straipsnio 4 dalis, 6.685 straipsnis).⁷⁷
55. Kasacinio teismo praktikoje taip pat yra išaiškinta, kad tais atvejais, kai statybos rangos sutarties šalys ikisutartiniuose santykiuose siekė susitarti dėl konkrečios kainos ir tokią sulygtą rangos darbų kainą nustatė sutartyje, sutarties vykdymo metu paaiškėjus, kad faktinės išlaidos yra didesnės nei sulygta kaina, tai nesudaro pagrindo pripažinti sutarties sąlygos dėl konkrečios kainos nustatymo negaliojančia. Tokiu atveju gali būti sprendžiami sutartos kainos pakeitimo klausimai pagal egzistuojančias pirmiau minėtas išimtines konkrečios kainos keitimo sąlygas. Konkrečiu atveju byloje buvo nustatyta, kad užsakovas atsisakė keisti sulygtą konkrečią kainą statybos rangos sutartyje, o rangovas nesikreipė į teismą dėl sutarties pakeitimo, įvykdė sutartį, atidavė objektą naudoti ir sudarė su užsakovu papildomą susitarimą dėl piniginių prievolių įvykdymo pagal statybos rangos sutartį, todėl kasacinis teismas vertino, kad rangovas prarado įstatyme įtvirtintą galimybę reikalauti pakeisti sutarties sąlygas arba nutraukti sutartį.⁷⁸

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-469/2015.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2012.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2012.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-163/2012.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-543/2006.

3.2. Šalių nustatytos kainos pakeitimas atsiradus poreikiui atlikti papildomus darbus ar statybos kainai padidėjus dėl nuo rangovo nepriklausančių aplinkybių

56. Vienas iš įstatyme nustatytų pagrindų, kai gali būti didinama rangos sutartyje šalių nustatyta darbų kaina, yra siejamas su rangovo nustatytu poreikiu atlikti pagal šią sutartį papildomus darbus. CK 6.653 straipsnio, įtvirtinančio bendrąsias nuostatas dėl rangos sutarties darbų kainos, 4 dalyje nurodyta, kad tuo atveju, jeigu yra būtina atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių rangovui tenka didinti kai kurių darbų kainą, jis privalo apie tai laiku pranešti užsakovui. Jeigu užsakovas nesutinka padidinti kainos, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties; tokiu atveju rangovas turi teisę reikalauti iš užsakovo sumokėti už atliktus darbus. Jeigu rangovas laiku neišpėja užsakovo, kad yra būtina didinti darbų kainą, jis privalo įvykdyti sutartį už joje nustatytą kainą. Taigi, pagal bendrąsias rangos teisinius santykius reglamentuojančias nuostatas, galimybė didinti darbų kainą, kai tai būtina dėl reikalingų atlikti papildomų darbų arba dėl kitų svarbių priežasčių, susaistyta CK 6.653 straipsnio 4 dalyje nustatyta sąlyga – rangovas apie tokius paaiškėjusius kainos padidinimo pagrindus privalo laiku pranešti užsakovui.⁷⁹
57. Pareiga informuoti užsakovą apie kilusį poreikį atlikti papildomus darbus yra nustatyta ir CK 6.684 straipsnio 4 ir 5 dalyse, reglamentuojančiose statybos rangos teisinius santykius. Pagal šias nuostatas, rangovas apie tokius paaiškėjusius papildomus darbus, pagrįsdamas jų objektyvų poreikį, ir sutarties kainos dėl to padidėjimą privalo pranešti užsakovui. Šis per sutartyje nustatytą terminą, o jeigu terminas sutartyje nenustatytas – per protingą terminą, turi pranešti rangovui apie savo sprendimą dėl sutikimo ar nesutikimo dėl papildomų darbų atlikimo ir sutarties kainos keitimo. Jeigu rangovas negauna užsakovo atsakymo į jo pranešimą, rangovas turi teisę sustabdyti darbus. Tokiu atveju nuostolius, atsiradusius rangovui dėl darbų vykdymo sustabdymo (prastovos), privalo atlyginti užsakovas, išskyrus atvejus, kai jis įrodo, kad papildomus darbus atlikti nebuvo būtina. Kai rangovas neįvykdo pareigos informuoti užsakovą, jis netenka teisės reikalauti iš užsakovo apmokėti papildomų darbų vertę ir atlyginti dėl darbų sustabdymo turėtus nuostolius, nebent įrodytų, kad jo neatidėliotini veiksmai atitiko užsakovo interesus, o dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs arba buvęs sugadintas.⁸⁰
58. Pirmiau aptartos teisės normos reglamentuoja rangos sutarties šalių elgesį, kai rangos sutarties vykdymo metu rangovas nustato papildomų darbų atlikimo poreikį tam, kad būtų pasiektas rangos sutartyje nurodytas rezultatas.⁸¹ Atsižvelgiant į CK 6.653 straipsnio 4 dalies, taip pat ir CK 6.684 straipsnio 4 dalies normų struktūrą, jose yra akivaizdi implicitine forma išreikšta nuostata, kad, pranešęs užsakovui apie būtinybę atlikti papildomų darbų ir dėl to padidinti sutarties kainą, rangovas turi sulaukti užsakovo atsakymo į jo įspėjimą, o tada apsispręsti, ar tęsti darbus už kainą, su kuria sutinka užsakovas, ar atsisakyti sutarties. Kasacinis teismas, aiškindamas CK 6.653 straipsnio 4 dalį, pažymėjo, kad joje yra nustatyta bendro pobūdžio rangos teisinių santykių taisyklė, kuria užsakovas apsaugomas nuo siurprizinių sutarties kainos pasikeitimų, kai rangovas, atlikdamas pagal sudarytą sutartį sulgytus darbus, nustato papildomų darbų poreikį. Kai rangovas apie reikalingumą atlikti papildomus darbus praneša užsakovui, šis turi absoliučią sprendimo dėl kainos padidinimo teisę. Reikalavimas laiku pranešti reiškia ne tik rangovo pareigą sudaryti užsakovui sąlygas per protingą terminą apsispręsti, sutikti ar ne su kainos padidėjimu, bet ir tai, kad pranešama prieš papildomų darbų atlikimą, o ne juos pradėjus atlikti ar jau atlikus.⁸² Rangovas įgyja teisę reikalauti sumokėti už atliktus darbus daugiau nei sutartyje nustatyta darbų kaina tik tuo atveju, kai yra suderinta abiejų šalių valia, kad atlikti darbai yra papildomi (sutartyje nenustatyti ar neįtraukti į kainos apskaičiavimus ir negalėję būti

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202-248/2015.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-211-701/2023, 111 punktą.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202-248/2015.

protingai numatyti), tačiau būtini sutarčiai įvykdyti (statiniui pastatyti, rekonstruoti ir pan.), be to, yra suderinta šalių valia ir dėl tokių darbų kainos. Šių klausimų rangovas negali išspręsti vienašališkai, be užsakovo sutikimo (išskyrus CK 6.684 straipsnio 5 dalyje nustatytą išimtį), ir reikalauti sumokėti už darbus, dėl kurių nebuvo susitarta.⁸³

59. Nors pareiga pranešti apie poreikį atlikti papildomus, rangos sutartyje nenurodytus darbus yra nustatyta rangovui, sprendžiant šį klausimą yra reikalinga, kad abi šalys tarpusavyje bendradarbiautų. Tuo atveju, jei abi šalys tinkamai nevykdo savo pareigų, kiekvienai iš jų gali kilti neigiami tokio elgesio padariniai. Pavyzdžiui, vienoje iš kasacinio teismo išnagrinėtų bylų susiklostė situacija, kai rangovas, atlikęs tam tikrus normatyviniuose statybos dokumentuose nenurodytus darbus, sustabdė darbų pagal sutartį vykdymą ir pateikė užsakovui lokalinę sąmatą, kurioje nurodė papildomus darbus (tiek jau atliktus, tiek dar neįvykdytus) ir jų kainą, tačiau užsakovas neapmokėjo šių darbų ir nutraukė sutartį. Vertindamas šalių atliktus veiksmus, kasacinis teismas minėtoje byloje, viena vertus, nurodė, kad iki lokalinės sąmatos pateikimo užsakovas nebuvo informuotas apie papildomus rangovo atliktus darbus, taigi, rangovas neįvykdė CK 6.684 straipsnio 4 dalyje nustatytos pareigos pateikti argumentuotą informaciją apie poreikį atlikti konkrečius normatyviniuose statybos dokumentuose nenustatytus darbus, o juos atlikęs iki tokios informacijos užsakovui pateikimo, neteko teisės reikalauti iš užsakovo apmokėti atliktų papildomų darbų vertę. Antra vertus, kasacinis teismas nurodė, kad vėliau užsakovas buvo informuotas apie kitus būtinus papildomus darbus, tačiau jis per protingą terminą neinformavo rangovo apie savo sprendimą, todėl rangovas teisėtai pasinaudojo jam suteikta teise sustabdyti darbus pagal sutartį (CK 6.684 straipsnio 4 dalis), o užsakovas nutraukė šią sutartį neteisėtai.⁸⁴
60. Atsižvelgiant į tai, kad rangovo galimybė vykdyti papildomus darbus tiesiogiai priklauso nuo užsakovo pareikštos valios, kartais praktikoje kyla neaiškumų ir dėl to, ar šalių valia dėl tokių darbų vykdymo buvo suderinta tinkamai. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo keliamas klausimas, ar užsakovas sutiko, kad rangovas atliktų papildomus darbus, buvo nustatyta, kad užsakovo vadovas parašu patvirtino rangovo pateiktą komercinį pasiūlymą, kuriame buvo darbų aprašymas, jų pavadinimai, kiekis ir mokėtinos sumos, o vėliau pagal jį buvo apmokėta dalis darbų. Vadovaudamasis tokiomis aplinkybėmis, kasacinis teismas padarė išvadą, kad užsakovas sutiko, jog rangovas atliktų papildomus darbus objekte už papildomą kainą, o užsakovo vadovo paaiškinimai, kad pasiūlymas neturėjo teisinės galios, neleido teismui padaryti priešingos išvados, jog užsakovo direktorius, jo vardu pasirašęs statybos generalinės rangos sutartį, galėjo nesuprasti rangovo pateikto komercinio pasiūlymo. Kasacinis teismas vertino, kad užsakovo vadovo veiksmai pasirašant komercinį pasiūlymą, darant pastabas dėl jo turinio ir iš dalies jį vykdant buvo aiškūs ir pakankami tam, kad būtų išreikštas sutikimas dėl sutarties pakeitimo.⁸⁵
61. Sprendžiant klausimą, ar konkrečiu atveju egzistuoja pagrindas pakeisti statybos rangos sutartyje nustatytą darbų kainą dėl kilusio poreikio vykdyti papildomus darbus, reikšminga yra įvertinti ne tik tai, ar rangovas informavo užsakovą apie tokias aplinkybes ir šalys suderino valią dėl poreikio šiuos darbus atlikti, bet ir tai, ar rangovas įrodė, kad jo nurodyti darbai iš tikrųjų statybos rangos sutarties prasme gali būti vertinami kaip papildomi. Pavyzdžiui, keliose kasacinio teismo išnagrinėtose bylose buvo kilęs ginčas, ar rangovas pagrįstai reikalauja iš užsakovo sumokėti už papildomus darbus, turimus atlikti pagal viešojo pirkimo pagrindu sudarytas sutartis. Spręsdamas šį klausimą, kasacinis teismas nurodytose bylose kaip esminę vertino aplinkybę, kad viešieji pirkimai buvo skelbti ne tik pastato rekonstrukcijos darbams, bet ir konkretaus objekto rekonstrukcijos projektavimo paslaugoms pirkti, o projektavimo paslaugų pobūdis lemia tai, kad jas perkantis užsakovas negali nurodyti tikslių projektuojamų darbų apimčių, plotų ir pan., nes tai paaiškėja atlikus projektavimo darbus, t. y. jau vykdant tokio pobūdžio rangos sutartį ir

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2012.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2009.

suteikiant užsakovui paslaugas. Kasacinis teismas vertino, kad konkurso sąlygos ir pirkimo objekto apibrėžtis pirkimo dokumentuose buvo pakankami tam, kad rangovas, profesionalus statybų verslo dalyvis, suvoktų, jog konkretūs ir galutiniai rekonstrukcijos darbų kiekiai ir apimtys objekte, kurio rekonstrukcijai užsakovas skelbė konkursą, paaiškės tik atlikus projektavimo darbus, t. y. konkurso laimėtojai pradėjus vykdyti sutartį, sudarytą konkurso sąlygų pagrindu. Esant aiškiam konkrečiam renovuotinam objektui ir perkant ne tik rekonstrukcijos darbus, bet ir projektavimo paslaugas, byloje nenustačius aplinkybių, jog užsakovas būtų keitęs pirkimo pasiūlyme nustatytas sąlygas, kasacinis teismas vertino, kad rangovas neįrodė buvus objektyvių, nuo jo valios nepriklaususių aplinkybių, dėl kurių būtų atsiradusi būtinybė atlikti papildomus darbus ir dėl to keisti sutarties kainą, nors pareiga įrodyti tokias aplinkybes yra nustatyta būtent jam.⁸⁶

62. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad reikalavimas rangovui neatlikti darbų iki tol, kol jiems pritaras užsakovas, nėra absoliutus; tam tikrais išimtiniais atvejais rangovas gali įgyti teisę gauti atlygį net ir už tuos savo atliktus papildomus, statybos rangos sutartyje nenurodytus darbus, dėl kurių vykdymo jis nebuvo tinkamai įspėjęs užsakovo ir nebuvo gavęs jo sutikimo. Pagal CK 684 straipsnio 5 dalį, rangovas, neįvykdęs šio straipsnio 4 dalyje nustatytos informavimo pareigos, netenka teisės reikalauti iš užsakovo apmokėti atliktų papildomų darbų vertę ir atlyginti dėl to turėtus nuostolius tuo atveju, jeigu neįrodo, kad jo neatidėliotini veiksmai atitiko užsakovo interesus, o dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs ar buvęs sugadintas. Todėl taikant CK 6.684 straipsnio 5 dalį, suteikiančią teisę reikalauti iš užsakovo atlyginimo už atliktus papildomus darbus, rangovui tenka pareiga įrodyti egzistavus dvi šios teisės normos taikymo sąlygas: 1) neatidėliotinių veiksnių atitiktį užsakovo interesams; 2) grėsmę, kad dėl statybos darbų sustabdymo statybos objektas būtų žuvęs ar buvęs sugadintas. Pažymėtina, kad reikalavimas atlyginti be užsakovo pritarimo atliktus darbus yra pagrįstas tik rangovui įrodžius abi nurodytas sąlygas.⁸⁷
63. Vadovaujantis CK 6.685 straipsnio 1 dalimi, papildomi statybos rangos sutartyje nenurodyti darbai gali būti atliekami ir užsakovo iniciatyva. Šioje nuostatoje yra įtvirtinta užsakovo teisė daryti pakeitimus sutarties dokumentuose, jeigu papildomų darbų, kuriuos reikia atlikti dėl šių pakeitimų, kaina neviršija penkiolikos procentų sutartyje nustatytos bendros statybos darbų kainos ir jeigu šie pakeitimai nepakeičia sutartyje nustatytų statybos darbų pobūdžio. Taigi, sutarties dokumentų pakeitimai, dėl kurių reikia atlikti papildomus darbus, rangovui yra privalomi tik tuo atveju, jeigu tokie darbai nekeičia sutartyje nustatytų statybos darbų pobūdžio ir jei tokių darbų kaina neviršija penkiolikos procentų sutartyje nustatytos bendros statybos darbų kainos. Jeigu sutarties dokumentų keitimas neatitinka įstatyme nustatytų sąlygų, rangovui dėl tokių sutarties dokumentų pakeitimų neatsiranda jokių naujų (papildomų) pareigų, nebent šalys dėl to susitartų. Pažymėtina, kad įstatyme taip pat yra nustatyta šalių teisė susitarti ir dėl kitokių sutarties dokumentų pakeitimo sąlygų.⁸⁸
64. CK 6.685 straipsnio 2 dalyje yra aptartas dar vienas atvejis, kai statybos rangos sutarties kainos pakeitimą gali inicijuoti rangovas. Šioje nuostatoje įtvirtinta, kad rangovas turi teisę reikalauti perskaičiuoti sutarties kainą, jeigu dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių faktiška statybos darbų kaina padidėjo daugiau kaip penkiolika procentų. Aiškinant šią nuostatą, būtina pažymėti, kad pagal ją teisė pakeisti sutartį atsiranda tik esant aplinkybėms, pagal CK 6.204 straipsnį pripažįstamoms kaip iš esmės pakeičiančioms sutartinių prievolių pusiausvyrą, t. y. kai arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas. Tai įstatyme nustatyti išimtiniai atvejai, kai dėl iš esmės pasikeitusių aplinkybių būtina ieškoti šalių interesų pusiausvyros siekiant apsaugoti šalis nuo galimų neproporcingai didelių, palyginti su sutarties

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-161/2012, Nr. 3K-3-163/2012, Nr. 3K-3-164/2012.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202-248/2015.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015.

keitimu, nuostolių atsiradimo.⁸⁹ Tokia situacija susidaro tuo atveju, kai vykdoma ta pati šalių sudaryta sutartis, t. y. vykdoma pradinė darbų apimtis, ir neatliekami papildomi darbai, kurie aiškiai išeina už pradinio šalių susitarimo ribų. Galimybė keisti (didinti) rangos sutartyje sulygta darbų kainą galima tais atvejais, kai ją lemia svarbios, objektyvios, nuo rangovo nepriklausančios priežastys, kurių nebuvo galima numatyti tariantis dėl fiksuotos darbų kainos. Atsižvelgiant į šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principus, šalis, siekianti keisti rangos sutarties darbų kainą, privalo įrodyti šių būtinų sąlygų buvimą, todėl ir rangovas, siekiantis, kad rangos sutarties kaina būtų padidinta, privalo įrodyti buvus tokias išimtinės aplinkybes.⁹⁰

4. STATYBOS RANGOS DARBŲ REZULTATO PERDAVIMAS IR PRIĖMIMAS, ATSIŠKAITYMAS UŽ ATLIKTUS DARBUS

65. Tiek CK 6.694 straipsnyje, reglamentuojančiame statybos rangos darbų perdavimą ir priėmimą, tiek rangos sutarties bendrųjų nuostatų CK 6.662 straipsnyje yra nustatyta, kad užsakovas privalo rangos sutartyje nustatytais terminais ir tvarka dalyvaujant rangovui apžiūrėti ir priimti atliktą darbą (jo rezultatą). Atliktų darbų perdavimas ir priėmimas yra privaloma procedūra, įforminama aktu, kuriuo užsakovas be išlygų ar su išlygomis patvirtina priėmęs, o rangovas – perdavęs atliktus darbus. Ši procedūra nėra savitikslių ir yra siejama su svarbių padarinių abiem šalims atsiradimu. Be kita ko, užsakovo pareiga sumokėti sutartyje nustatytą kainą, jeigu pagal rangos sutartį nenustatyta atliekamų darbų ar atskirų jų etapų apmokėti iš anksto, atsiranda būtent po to, kai yra priimtas darbų rezultatas.⁹¹ Tam, kad būtų galima konstatuoti atsiradus šią užsakovo pareigą, turi būti nustatytas tinkamo atliktų darbų perdavimo ir priėmimo faktas: įstatyme įtvirtinta forma fiksuota situacija dėl rangovo aiškios valios perduoti konkrečius apibrėžtus darbus ir tinkamo užsakovo informavimo apie tai, užsakovo valia priimti darbus arba atsisakymo juos priimti priežastys.⁹²
66. CK 6.694 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad darbų priėmimo–perdavimo sąlygos yra nustatytos įstatymuose ir šalių sudarytoje sutartyje, o šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad darbų priėmimą organizuoja ir atlieka užsakovas savo lėšomis, jeigu kitaip nėra nustatyta statybos rangos sutartyje. Taigi, šalys rangos sutartyje gali susitarti, kas organizuoja darbų priėmimą – užsakovas ar rangovas. Vis dėlto bet kokiame atveju užsakovas pagal įstatymą privalo pradėti darbų priėmimą nedelsdamas po rangovo pranešimo apie pasirengimą perduoti atliktų darbų rezultatą. Įstatyme nėra nustatyta, kokia forma turi būti daromas toks pranešimas, todėl šis klausimas turėtų būti aptartas šalių sudarytoje sutartyje. Sutartyje taip pat turėtų būti nustatyta ir pareiga apie atliktų darbų priėmimą pranešti visiems suinteresuotiems asmenims, pavyzdžiui, statybos normatyviniuose dokumentuose nurodytais atvejais – valstybės, savivaldybės institucijų atstovams.⁹³
67. Darbų perdavimas ir priėmimas yra neatsiejamai susiję su šalių pareiga bendradarbiauti. Ši pareiga yra ypač aktuali tuo atveju, kai darbų perdavimas yra apsunkintas. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų buvo nustatyta, kad dėl komplikų darbų perdavimo užsakovui nusistovėjo sutarties šalis tenkinanti tvarka, pagal kurią darbų perdavimas ir priėmimas vyko, kai šalys būdavo tam pasiruošusios; konkrečiu atveju darbų perdavimas ir priėmimas įvyko praėjus keliems mėnesiams po darbų atlikimo. Nors užsakovas minėtoje byloje teigė, kad rangovas pažeidė įstatyme nustatytą pareigą pranešti jam apie pasirengimą priimti darbus, kasacinis teismas

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-364-469/2019, 41 punktą.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-164-378/2023, 49–50 punktai.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672-313/2015.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010.

atkreipė dėmesį į tai, kad jis nenurodė, kokia forma ir tvarka turėjo būti atliekamas toks pranešimas, t. y. nesirėmė jokių šalių susitarimu, pagal kurį pranešimas turėtų būti atliekamas laikantis tam tikros tvarkos, be to, jis pats pripažino, kad rangovas jam pateikė darbų aktus, o tai pagal tarp šalių susiklosčiusią darbų priėmimo tvarką reiškė, kad darbai yra atlikti ir rangovas pasiruošęs juos perduoti. Kasacinis teismas vertino, kad toks sutarties vykdymas atsižvelgiant į realias šalių galimybes atitinka šalių bendradarbiavimo principą, leidžiantį sutarties vykdymą suderinti su nenumatytomis aplinkybėmis ir taip išvengti tolesnio jos vykdymo sutrikimų bei galimų nuostolių.⁹⁴ Šalis, nesilaikiusi bendradarbiavimo pareigos, neturi teisės panaudoti kitos šalies bendradarbiavimo stokos prieš ją kaip pagrindo atsisakyti vykdyti savo prievolę – nepriimti atliktų darbų ir nemokėti rangovui už faktiškai atliktus darbus.⁹⁵

68. Vadovaujantis CK 6.662 ir 6.694 straipsnių nuostatomis, užsakovas privalo priimti rangovo perduodamus darbo rezultatus,⁹⁶ o juos priėmęs, kaip minėta, turi atsiskaityti su rangovu. Pagal CK 6.681 straipsnio 1 dalyje pateiktą statybos rangos sutarties sampratą, rangovo teisė gauti atlyginimą už atliktą darbą yra susijusi su jo pareiga darbus atlikti tinkamai ir laiku, t. y. pagrindas rangovui reikalauti iš užsakovo vykdyti jo priešpriešinę pareigą – sumokėti už darbus – yra pagrindinės sutartinės rangovo pareigos įvykdymas – sutarto darbo atlikimo faktas, kurį patvirtina specialus dokumentas – darbų perdavimo–priėmimo aktas.⁹⁷ Rangovas laikomas tinkamai įvykdžiusiu pareigas pagal rangos sutartį, jeigu jo atlikti darbai (rezultatas) yra tinkamos kokybės. Vis dėlto net ir aplinkybė, kad rangovo atlikti darbai yra netinkamos kokybės, paprastai neatleidžia užsakovo nuo pareigos atliktus darbus priimti ir už juos atlyginti.⁹⁸
69. Išimtiniai atvejai, kai užsakovas yra atleidžiamas nuo pareigos priimti rangovo atliktų darbų rezultatą ir atitinkamai – nuo neatskiriamai susijusios pareigos atsiskaityti už priimtą rezultatą, yra nustatyti įstatyme. Tokia teisė užsakovui yra suteikta tuo atveju, kai: 1) rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą ir dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę (CK 6.652 straipsnio 4 dalis); 2) pagal įstatymą, sutartį ar darbų pobūdį privalomų bandymų ir kontrolinių matavimų rezultatai yra neigiami (CK 6.694 straipsnio 5 dalis); 3) nustatomi darbų rezultato trūkumai, dėl kurių jo neįmanoma naudoti pagal statybos rangos sutartyje nurodytą paskirtį, o šių trūkumų nei užsakovas, nei rangovas ar jo pasitelktas trečiasis asmuo negali pašalinti (CK 6.694 straipsnio 6 dalis).⁹⁹ Taigi, pagal aptariamas nuostatas, užsakovo teisė atsisakyti priimti rangovo atliktų darbų rezultatus ir atsiskaityti už juos yra siejama ne su bet kokiais rangos sutarties darbų rezultato trūkumais, bet su situacijomis, kai darbų rezultato perdavimas užsakovui iš esmės neturi prasmės, kai šių rezultatų užsakovas negali panaudoti pagal paskirtį. Toks šių nuostatų aiškinimas atspindi ir kasacinio teismo praktikoje.
70. Pavyzdžiui, aiškindamas užsakovo teisę atsisakyti priimti darbus tuo atveju, kai rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą ir dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę, kasacinis teismas yra nurodęs, kad, pagal šią teisę įtvirtinančios CK 6.652 straipsnio 4 dalies paskirtį ir tikslą, kaip užsakovo intereso pasiekti tam tikrą rangos sutartyje nustatytą rezultatą praradimas turėtų būti kvalifikuojami atvejai, kai sutartyje ne tik aiškiai nurodytas rangos darbų atlikimo terminas, bet ir kai iš sutarties turinio aiškiai matyti, jog griežtas rangos darbų atlikimo termino laikymasis užsakovui turi esminę reikšmę ir sutartyje tokie prievolės įvykdymo termino nesilaikymo padariniai yra individualiai aptarti. Tai reiškia, kad iš pačios sutarties turi būti akivaizdu, kad, skolininkui pažeidus vadinamąjį griežtąjį prievolės įvykdymo terminą, bus pripažįstama, jog kreditorius yra praradęs interesą sulaukti

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-521/2011.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-563/2013.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672-313/2015.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558-421/2015.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-381/2021, 54 punktas.

prievolės įvykdymo.¹⁰⁰ Vertindamas situaciją, kai užsakovas atsisakymą pasirašyti atliktų darbų aktus ir priimti atliktų darbų rezultata pagrindė darbų defektais, kasacinis teismas kaip reikšmingą nurodė aplinkybę, kad rangovo įrengtas konstrukcijas yra įmanoma naudoti pagal paskirtį ir jos taip yra naudojamos. Remdamasis šia aplinkybe, kasacinis teismas pripažino, kad užsakovas negali atsisakyti priimti darbų rezultato vadovaudamasis nurodytu pagrindu.¹⁰¹

71. Atsižvelgiant į tai, kad užsakovo pareiga priimti jam perduodamus darbus kyla iš įstatymo nuostatų ir tik pirmiau minėtais išimtiniais įstatyme nustatytais atvejais jis gali atsisakyti priimti darbų rezultata, šalys negali savo sudarytoje sutartyje nustatyti sąlygų, paneigiančių šią užsakovo pareigą. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų užsakovas, atsisakęs priimti rangovo atliktus darbus, rėmėsi rangos sutarties nuostata, kad, esant neįvykdytiems rangovo įsipareigojimams, užsakovas nepriima atliktų darbų aktų ir neprivalo jų pasirašyti tol, kol rangovas nepašalins užsakovo raštiškai nurodytų trūkumų. Tačiau kasacinis teismas šioje byloje pažymėjo, kad rangos sutarties nuostatos negali prieštarauti įstatymo reikalavimams, nustatantiems, kada darbų rezultatas turi būti priimtas, nors toks darbų rezultatas ir turėtų trūkumų. Kasacinis teismas nurodė, kad nors byloje buvo nustatyta, jog rangovo atlikti darbai yra su defektais, jie gali būti pašalinti ir rangovas buvo įpareigotas tai padaryti, todėl užsakovui nėra pagrindo atsisakyti priimti atliktus darbus (CK 6.694 straipsnio 6 dalis).¹⁰² Kitoje byloje, kurioje užsakovas teigė, kad jis ne atsisakė pasirašyti atliktų darbų aktus, bet atidėjo jų pasirašymą iki tol, kol bus nustatyti tikslūs atliktų darbų defektai ir šie bus pašalinti, kasacinis teismas nurodė, kad statybos rangos sutarties nuostata, pagal kurią tuo atveju, jei nėra įvykdyti ar nėra vykdomi sutartiniai įsipareigojimai, užsakovas nepriima atliktų darbų aktų ir neprivalo jų pasirašyti, negali būti aiškinama kaip suteikianti užsakovui neproporcingą ir nepagrįstą pranašumą bei teisę nepagrįstai vilkinti darbų priėmimą ir tinkamai atliktų darbų apmokėjimą, nes toks aiškinimo rezultatas reikštų nesąžiningumą rangovo atžvilgiu, be to, prieštarautų CK 6.662 straipsnio 1 dalies nuostatoms ir imperatyviai statybos rangos sutarties šalių pareigai bendradarbiauti.¹⁰³
72. Užsakovo pareiga priimti faktiškai atliktus darbus ir už juos atsiskaityti išlieka net ir tada, kai jis nutraukia rangos sutartį dėl rangovo kaltės. Kasacinio teismo praktikoje nurodyta, kad tais atvejais, kai rangos sutartis nutraukiama dėl to, jog rangovas darbą vykdo ne laiku, užsakovas turi teisę likusiems darbams atlikti sudaryti kitą rangos sutartį, prieš tai priėmęs jau atliktus darbus. Rangovas tokiu atveju turi teisę reikalauti sumokėti už faktiškai atliktus darbus (CK 6.671 straipsnis). Kai rangos sutartis nutraukiama iki darbų rezultato perdavimo, faktiškai atlikti darbai priimami ta pačia tvarka, kaip ir galutinis darbų rezultatas.¹⁰⁴ Remiantis bendrosiomis rangos sutartinius santykius reglamentuojančiomis normomis, nustatančiomis pareigą priimti perduodamus darbus, ir specialiosiomis šią pareigą statybos rangos teisiniuose santykiuose įtvirtinančiomis nuostatomis, atliktų statybos rangos darbų apimtis turi būti nustatoma bei už juos turi būti atsiskaitoma ir tuo atveju, kai statybos rangos sutartis nutraukta vienašališkai dėl to, kad darbai atlikti nekokybiškai.¹⁰⁵ Taip, nustatant užsakovui pareigą atsiskaityti už faktiškai atliktus darbus net ir tuo atveju, kai rangos sutartis nutraukiama dėl rangovo kaltės, yra įgyvendinamas civilinės teisės principas, draudžiantis praturtėti kito asmens sąskaita.¹⁰⁶
73. Pirmiau minėtas principas, kad yra draudžiama praturtėti kito asmens sąskaita, kasacinio teismo praktikoje yra taikomas ir tuo atveju, kai kyla klausimas dėl užsakovo pareigos atsiskaityti už darbus, atliktus pažeidžiant viešosios teisės normose nustatytus reikalavimus. Antai vienoje iš bylų, kurioje buvo nustatyta, kad rangovas vykdė darbus negavęs iš užsakovo nustatyta tvarka

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-381/2021, 56 punktas.

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-496/2010.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250/2013.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-484/2007.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138/2010.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-381/2021, 53 punktas.

parengto projekto ir statybos leidimo, taip pat užsakovui neperdavus jam statybvietsės, kasacinis teismas pažymėjo, kad, pagal Statybos įstatymą, užsakovas (statytojas) privalo turėti nustatyta tvarka parengtą ir patvirtintą statinio projektą, Statybų įstatyme nustatyta tvarka pasirūpinti statybos leidimu, organizuoti ir atlikti statinio statybos techninę priežiūrą (Statybos įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3–5 punktai), o rangovas gali pradėti statybos darbus tik po to, kai užsakovas pateikia statybos leidimą ir statinio projektą bei pagal aktą perduoda statybvietsę (o rangovas ją priima) (Statybos įstatymo 15 straipsnio 5 dalies 1 punktas)¹⁰⁷, taigi, statybos projektu, leidimu ir statybos technine priežiūra turi pasirūpinti užsakovas. Įvertinęs šias aplinkybes, kasacinis teismas nurodė, kad viešosios teisės normų, reglamentuojančių statybos procesą, pažeidimas nepaneigė užsakovo pareigos atsiskaityti su rangovu už faktiškai atliktus darbus; užsakovas privalo už juos atlyginti net ir tada, kai rangovas juos atlieka pažeisdamas viešosios teisės reikalavimus (neturi statybos leidimo, patvirtinto projekto, nepaskyrė asmens, vykančio techninę priežiūrą, ir t. t.). Kasacinis teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad rangovo atlikti viešosios teisės normų pažeidimai gali būti konstatuojami administracinės teisenos tvarka, nesiejant jų su civiline atsakomybe,¹⁰⁸ t. y. civiliniai ir administraciniai teisiniai santykiai turi būti atribojami. Tačiau, sprendžiant klausimą dėl užsakovo pareigos atsiskaityti su rangovu tuo atveju, jeigu statybos darbai buvo vykdomi pažeidžiant viešosios teisės aktuose nustatytus reikalavimus, viešosios teisės pažeidimo padariniai gali turėti reikšmės (pavyzdžiui, gali būti reikšminga tai, ar rangovo atliktų darbų rezultatai galės būti įteisinti, ar jie turės būti pašalinti ir pan.).

4.1. Atliktų darbų perdavimo–priėmimo aktas

74. CK 6.694 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pagal statybos rangos sutartį atliktų darbų perdavimas ir priėmimas yra įforminamas abiejų šalių pasirašomu aktu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl darbų perdavimo–priėmimo akto reikšmės, yra pažymėjęs, kad tai yra įstatyme įtvirtintas įrodymų šaltinis (dokumentas), kuriame užfiksuotas tam tikras sutartinių įsipareigojimų įvykdymo etapas, reikšmingi faktinio pobūdžio duomenys apie rangos sutartyje nurodytų darbų atlikimą, jų atitiktį sutarties sąlygoms. Atliktų darbų priėmimo aktas yra rangos sutarties vykdymo dokumentas, kuriame yra užfiksuojama rangovo atliktų darbų rezultatas ir užsakovo valia priimti šį rezultatą su išlygomis arba be jų.¹⁰⁹ Taigi, atliktų darbų perdavimo–priėmimo aktas – tai dokumentas, kuriuo šalys patvirtina, kad darbų rezultato perdavimo ir priėmimo faktas yra įvykęs ir kad joms kyla su darbų perdavimu susijusios teisės ir pareigos. Kita vertus, nors atliktų darbų perdavimo–priėmimo aktas yra dokumentas, fiksuojantis tam tikrą sutartinių įsipareigojimų įvykdymo etapą, tai nėra dokumentas, kuriuo keičiamos sutarties sąlygos, be kita ko, ir sutarties kaina, jeigu šalys tokios galimybės nenustatė rangos sutartyje. Todėl užsakovui priėmus atliktus darbus, perduotus tokiu aktu, jam atsiranda prievolė už juos atsiskaityti sutartyje nustatytais sąlygomis ir tvarka. Atliktų darbų priėmimas nėra siejamas su atliktų darbų kaina.¹¹⁰
75. Įstatyme nėra nustatyta specialios privalomos atliktų darbų perdavimo–priėmimo akto formos, todėl tokiu aktu gali būti laikomas dokumentas, atitinkantis įstatyme nurodytus perdavimo–priėmimo akto požymius. Esminę reikšmę sandoriui kvalifikuoti turi ne dokumento pavadinimas, bet jo turinys, jį sudariusių šalių valia, tikslai, kurių jos siekė surašydamos konkretų vertinamą dokumentą (CK 6.193 straipsnio 1 dalis). Iš CK 6.694 straipsnio 4 dalies nuostatų akivaizdu, kad

¹⁰⁷ Iš esmės tapačios nuostatos yra nustatytos šiuo metu galiojančio Statybos įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 3–5 punktuose ir 18 straipsnio 7 dalies 2 punkte.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-484/2007.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561-378/2016, 13 punktas.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2009.

perdavimo–priėmimo aktas turi bŪti rašytinės formos, o jo turinys – tai nuorodos apie atliktų darbų priėmimą be išlygų arba pažymint darbų trūkumus, nustatant jų pašalinimo tvarką ir sąlygas.¹¹¹ Šioje teisės normoje taip pat nustatyti ir konkretūs subjektai, galintys pasirašyti tokį aktą: joje nurodyta, kad jį pasirašo abi šalys, o tuo atveju, jeigu viena iš šalių atsisako pasirašyti aktą, jame daroma žyma apie atsisakymą ir aktą pasirašo kita šalis.

76. Kaip minėta, tam tikrais išimtiniais įstatyme nustatytais atvejais užsakovas turi teisę atsisakyti priimti rangovo atliktų darbų rezultatus. Tuo atveju, jeigu užsakovas atsisako pasirašyti rangovo atliktų statybos darbų perdavimo–priėmimo aktą, užsakovas privalo nurodyti atsisakymo priežastis. Jei, rangovo nuomone, užsakovo nurodytas atsisakymas priimti darbų rezultata yra nepagrįstas, jis turi teisę, darbų perdavimo–priėmimo akte pažymėjęs atsisakymo faktą, pasirašyti jį vienašališkai. Tokią teisę jis turi, jei pats tinkamai vykdė prievolę perduoti atliktus darbus – sutartyje nustatytu terminu ir sąlygomis sudarė sąlygas užsakovui priimti atliktus darbus.¹¹²
77. Įstatymo nuostata, suteikianti vienos šalies pasirašytam aktui juridinę galią, yra specialioji, taikoma išskirtinai statybos rangos santykiams kaip priemonė, užkertanti galimybę užsakovui nepagrįstai vilkinti darbų priėmimą ir vengti vykdyti kitas sutartines pareigas. Pagal šią nuostata, vienašališkai pasirašytas aktas turi tokią pat juridinę galią kaip pasirašytas abiejų šalių ir galioja tol, kol teismas jo nepripažįsta negaliojančiu. Iki to momento nepasirašiusiai šaliai tenka akto sudarymo padariniai, t. y. tos teisės ir pareigos, kurios atsiranda abiem šalims pasirašius aktą. Tais atvejais, kai užsakovas neatsiskaito už darbus, perduotus rangovo vienašališkai pasirašytu aktu, rangovas turi teisę kreiptis į teismą ir reikalauti priverstinai atsiskaityti, t. y. įvykdyti prievolę. Užsakovo interesų apsaugą užtikrina įstatyme įtvirtinta jo teisė ginčyti tokį aktą – vienašalis perdavimo aktas gali bŪti teismo pripažintas negaliojančiu, jeigu teismas pripažįsta, kad kita šalis atsisakė pasirašyti aktą pagrįstai.¹¹³ Pagal CK 6.694 straipsnio 4 dalį, teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytas faktines aplinkybes, turi diskreciją konstatuoti arba nekonstatuoti akto nepasirašymo pagrįstumą.¹¹⁴
78. Atsižvelgiant į tai, kad darbų perdavimo–priėmimo aktas, pasirašytas vienos šalies, turi tokią pačią teisinę galią kaip abiejų šalių pasirašytas aktas, tol, kol teismas jo nepripažįsta negaliojančiu, nepasirašiusiai šaliai tenka akto sudarymo pasekmės. Todėl, pavyzdžiui, tuo atveju, kai užsakovas atsisakymą atsiskaityti už tam tikrus rangovo atliktus darbus grindė aplinkybėmis, kad rangovas užsakovo prašymu statybos darbų žurnalo duomenimis nepagrindė atliktų darbų, kurie nurodyti jo pateiktose sąskaitose, kasacinis teismas nurodė, jog vienašalio darbų perdavimo–priėmimo akto pasirašymo atveju toks užsakovo išdėstytas reikalavimas pateikti statybos darbų žurnalo duomenis neįpareigojo rangovo juos teikti, nes užsakovo prievolė atsiskaityti kilo iš įstatymuose nustatyta tvarka nenuginčytų perdavimo–priėmimo aktų.¹¹⁵
79. Atliktų darbų perdavimo–priėmimo akte esanti užsakovo žyma apie atsisakymą jį pasirašyti atskleidžia priežastis, dėl kurių aktas pasirašomas vienašališkai, tačiau net ir tokios žymos nebuvimas nelemia akto negaliojimo. Esant vienašališkai pasirašytam aktui, atsisakymo pasirašyti aktą faktas gali bŪti nustatytas remiantis ne šiuo aktu, o kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra nurodęs, kad byloje esant nustatytoms aplinkybėms, jog darbai buvo atlikti ir perduoti, be to, užsakovui pripažinus, kad rangovas jam pateikė darbų perdavimo aktus, tačiau užsakovas jų nepasirašė, žymos apie nepasirašymą nebuvimas negali bŪti vertinamas kaip kliūtis tokius aktus kvalifikuoti kaip pasirašytus vienašališkai ir sukeliančius užsakovo pareigą įvykdyti priešpriešines prievoles pagal sutartį.¹¹⁶

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-484/2007.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250/2013.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250/2013.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-17/2007.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2009.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-521/2011.

Vienašališkai pasirašytas aktas buvo pripažintas tinkamai pasirašytu ir nustacius byloje aplinkybes, kad rangovas, atlikęs rangos sutartyje nustatytus darbus, ne kartą bandė darbus perduoti užsakovui, tačiau šis vengė juos priimti ir pasirašyti darbų atlikimo aktus. Toks užsakovo elgesys kasacinio teismo buvo įvertintinas kaip atsisakymas priimti darbus ir pasirašyti darbų perdavimo–priėmimo aktus be teisėto pagrindo, todėl rangovas įgijo teisę reikalauti priverstinai įvykdyti prievolę atsiskaityti.¹¹⁷

80. Antra vertus, nors statybos rangos sutarčių atveju darbų perdavimo–priėmimo aktas yra įstatyme nustatytas specialus darbų atlikimą patvirtinantis įrodymas, kuris pagal specialias įstatymo nuostatas įgyja juridinę galią, net jei jį pasirašo tik viena iš šalių, pažymėtina, kad tokią galią šis aktas turi tik tuo atveju, jeigu jis atitinka jam keliamus reikalavimus. Todėl byloje, kurioje užsakovas ginčijo aktą nurodydamas, kad nėra jo gavęs ir dėl to negalėjo padaryti įrašo, jog jame nurodyti darbai neatlikti, kasacinis teismas nurodė, kad šis aktas ir jame pateikta informacija apie nurodytu laikotarpiu atliktų darbų mastą, išgytas medžiagas, jų ir sunaudotų medžiagų kiekius tokiu atveju yra reikšmingas tam, kad, palyginus jo duomenis su kitais rangovo teiktais rašytiniais įrodymais, būtų tinkamai nustatytos faktinės bylos aplinkybės apie realiai jo atliktų darbų pagal sutartį mastą bei panaudotų medžiagų kiekį.¹¹⁸ Kitoje byloje, kurioje buvo pateikti du darbų perdavimo–priėmimo aktų variantai: vienas iš jų – nepasirašytas abiejų šalių, kitas – pasirašytas subrangovo atstovo, nurodant, kad generalinis rangovas atsisakė pasirašyti aktus, ir nebuvo pateikta rašytinių įrodymų, kad šie aktai buvo pateikti pasirašyti generaliniam rangovui, o pastarasis ginčijo tiek šią aplinkybę, tiek ir darbų atlikimo faktą bei tai, kad šalių sutartiniai santykiai tęsėsi po jo nurodytos datos, byloje nesant pakankamai įrodymų, patvirtinančių, kad generaliniam rangovui buvo pateikti pasirašyti darbų perdavimo–priėmimo aktai ir jis atsisakė juos pasirašyti, kasacinis teismas nusprendė, kad CK 6.694 straipsnio 4 dalies nuostata dėl vienašalio perdavimo–priėmimo akto galiojimo nurodytu atveju netaikytina.¹¹⁹ Vienašališkai pasirašytas darbų perdavimo–priėmimo aktas įgyja tokią pačią teisinę galią kaip ir abiejų šalių pasirašytas aktas tik tuo atveju, jei užsakovui buvo sudarytos tinkamos sąlygos apžiūrėti ir priimti rangovo atliktus darbus ir jis atsisakė pasirašyti darbų perdavimo–priėmimo aktą.
81. Pirmiau minėta, kad įstatymo nuostata, suteikianti vienos šalies pasirašytam darbų perdavimo–priėmimo aktui juridinę galią, – tai speciali statybos rangos teisiniuose santykiuose taikytina priemonė, kuri yra skirta rangovui apsaugoti nuo situacijos, kai užsakovas nepagrįstai atsisako priimti darbus. Todėl byloje, kurioje, viena vertus, buvo nustatyta, kad rangovo atlikti darbai yra su kokybės trūkumais, neatleidusiais užsakovo nuo pareigos priimti atliktus darbus CK 6.694 straipsnio 6 dalies pagrindu, nes jie galėjo būti pašalinti ir užsakovas naudojo pagal tiesioginę paskirtį darbo rezultata, kita vertus, rangovas nepasinaudojo jam suteikta teise pasirašyti aktą vienašališkai ir, įvertinęs užsakovo elgesį kaip esminį sutarties pažeidimą, vienašališkai nutraukė sutartį bei išmontavo darbų rezultata, kasacinis teismas nurodė, kad vien aplinkybė, jog užsakovas nepasirašė darbų perdavimo–priėmimo akto, negali būti laikoma pagrindu pripažinti jį kaltu dėl sutarties nutraukimo. Kasacinis teismas nurodė, kad rangovas negavo atlyginimo už atliktą darbą ne tik dėl užsakovo, bet ir dėl savo veiksmų, nes nepasinaudojo jam įstatyme suteiktomis teisėmis gauti darbo apmokėjimą.¹²⁰ Taigi, įstatyme esant įtvirtintai galimybei pasirašyti darbų perdavimo–priėmimo aktą vienašališkai, aplinkybė, kad užsakovas nepasirašė šio akto, nesudaro pagrindo rangovui vienašališkai nutraukti sutartį dėl užsakovo kaltės.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2009.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-530/2007.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2005.

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2013.

4.2. Faktinis statybos rangos darbų priėmimas nepasirašius darbų perdavimo–priėmimo akto

82. Nors įstatyme yra nustatyta, kad statybos rangos sutarties pagrindu atlikti darbai turi būti perduodami surašant darbų perdavimo–priėmimo aktą, kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad šis reikalavimas neturėtų būti suabsoliutintas, nes pagrindas rangovui reikalauti iš užsakovo vykdyti jo priešpriešinę pareigą – sumokėti už darbus – yra pagrindinės sutartinės rangovo pareigos įvykdymas, t. y. sutarto darbo atlikimo faktas, o darbų perdavimo–priėmimo aktas yra tik šį faktą patvirtinantis dokumentas.¹²¹ Nesant darbų perdavimo–priėmimo akto, gali kilti darbų atlikimo laiko, kokybės ir kitų klausimų, tačiau vien šio akto nepateikimas byloje nepaneigia rangovo teisės gauti atlyginimą už atliktus darbus, jei darbų perdavimą galima nustatyti vadovaujantis kitais įrodymais. Faktai, kad darbų perdavimas ir priėmimas pagal CK nustatytus reikalavimus neįvyko, tačiau užsakovas rangovo darbų rezultatą pradėjo naudoti pagal paskirtį, tai darė ilgą laiką ir gera valia pradėjo vykdyti atsiskaitymus už atliktus darbus, gali rodyti, jog šalys pažeidė sutartinius įsipareigojimus ir nesilaikė teisės normų reikalavimų, tačiau pažeidimų faktas neatleidžia šalių nuo prievolių, kylančių iš sutarčių vykdymo principų (CK 6.200 straipsnis) ir rangos sutarties esmės, reikalaujančių, kad už tinkamą darbo rezultatą būtų sumokama sulagta kaina. Pareiga mokėti už atliktus darbus atsiranda pradėjus faktiškai jais naudotis ir nėra siejama tik su abišaliu atliktų darbų perdavimo–priėmimo akto pasirašymu. Perdavimo–priėmimo akto nebuvimas pats savaime neatleidžia užsakovo nuo pareigos atsiskaityti už tinkamai atliktus darbus, tačiau tokiais atvejais teismas, spręsdamas dėl rangovo reikalavimo sumokėti už darbus pagrįstumo, privalo nustatyti reikšmingas faktines aplinkybes, kurios patvirtintų tinkamą užsakovo informavimą apie darbų baigtį ir kvietimą pasirašyti jų perdavimo aktą, užsakovo atsisakymą tokį aktą pasirašyti ir turėtą realią galimybę pareikšti pretenzijas dėl darbų trūkumo arba faktinį darbų perėmimą ir pradėjimą jais naudotis.¹²²
83. Aplinkybė, kad užsakovui kyla pareiga atsiskaityti už rangovo atliktus ir jo faktiškai pradėtus valdyti darbus (jų rezultatus) net ir nesant įstatymuose nustatyta tvarka pasirašyto darbų perdavimo–priėmimo akto, įrodančio tinkamą darbų perdavimo procedūrą, atsispindi ir kasacinio teismo nutartyse. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo nustatyta, kad baigiamasis darbų perdavimo–priėmimo aktas nebuvo pasirašytas nei abiejų šalių, nei vienašališkai, tačiau darbai objekte buvo atlikti, objektas pripažintas tinkamu naudoti ir dalis statybos darbų rezultato net buvo perleista tretiesiems asmenims, kasacinis teismas nurodė, kad, pripažįstant perdavimo–priėmimo akto svarbą siekiant konstatuoti tinkamą rangos sutarties įvykdymą ir atitinkamai pareigą atsiskaityti už atliktus darbus, taip pat tarp ginčo šalių susiklosčiusią situaciją vertinant formalioju aspektu, tektų pripažinti, jog rangovas neturi reikalavimo teisės, o užsakovas neturi pareigos galutinai atsiskaityti už darbus, atliktus pagal statybos rangos sutartį. Kasacinis teismas pažymėjo, kad toks teisinis susiklosčiusios situacijos vertinimas šiame ginčo nagrinėjimo etape lemtų itin formalią teismo poziciją, kuri iš esmės neatitiktų CPK 2 straipsnyje įtvirtintų civilinio proceso tikslų – rangovo reikalavimo teisės paneigimas todėl, kad nėra parengtas darbų perdavimo–priėmimo aktas, nors darbai pagal statybos rangos sutartį yra atlikti, suponuotų rangovo pareigą, norint gauti reikalavimo patenkinimą, tinkamai sudaryti darbų perdavimo–priėmimo aktą ir vėl pareikšti ieškinį teisme, nurodant jame tą patį reikalavimą, tačiau grindžiant jį kitu pagrindu. Todėl kasacinis teismas minėtoje byloje, nepaneigdamas darbų perdavimo–priėmimo akto svarbos, pripažino, kad ginčas pagrįstai teismų buvo išspręstas iš esmės.¹²³
84. Kitoje byloje, kurioje taip pat buvo pareikšti reikalavimai sumokėti už statybos rangos sutarties pagrindu atliktą parduotuvės patalpų rekonstrukciją, o užsakovas, atsisakydamas sumokėti, teigė,

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2011.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672-313/2015.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2011.

kad rangovas neįrodė, jog darbai įstatyme nustatyta tvarka buvo perduoti ir priimti, kasacinis teismas pažymėjo, kad byloje nėra ginčo dėl rangos darbų atlikimo tinkamumo ir nenustatyta aplinkybių, patvirtinančių teisėtą pagrindą užsakovui atsisakyti priimti rangovo atliktus darbus, priešingai, byloje nustatyta, kad jis ilgą laiką faktiškai naudojasi rangovo darbų rezultatu. Teismams nustačius, kad šalys sudarė statybos rangos sutartį, rangovas atliko sutartus darbus, o užsakovas juos faktiškai priėmė, kasacinis teismas nurodė, kad rangovui pagrįstai priteistas atlyginimas už šiuos darbus.¹²⁴

85. Aptardamas aplinkybes, kurios konkrečiais atvejais gali būti reikšmingos sprendžiant klausimą, ar statybos rangos sutarties pagrindu atliktų darbų rezultatai buvo tinkamai perduoti nesant jų perdavimo–priėmimo akto, kasacinis teismas vienoje iš bylų yra nurodęs, kad, pavyzdžiui, techninės priežiūros vadovo parašas statybos darbų žurnale nepatvirtino tinkamo darbų perdavimo ir priėmimo, nes statybos darbų vadovas žurnale tam skirtoje skiltyje nurodė darbų atlikimo faktą, tačiau jame nėra aptartas jų kokybės ir atitikties sutarties sąlygoms klausimas, taip pat nėra išreikšta ir užsakovo valia perimti darbus ar atsisakyti tą padaryti, be to, pagal rangos sutarties sąlygas darbų baigimas ir priėmimas turėjo būti skirtingai fiksuojami ir jiems suteikiama skirtinga teisinė prasmė, todėl darbų atlikimo faktas negali būti prilygintas tinkamam jų perdavimui ir priėmimui.¹²⁵ Kitoje byloje, kurioje buvo keliamas klausimas dėl statybos rangos sutarties pagrindu pastatytų objektų priėmimo naudoti, kasacinis teismas nurodė, kad užsakovo pareigos priimti darbų rezultatą ir sumokėti nustatytą kainą atsiradimas statybos rangos teisiniuose santykiuose nėra siejamas su statybos darbų objekto (pastatyto statinio) registravimu viešame registre. Kasacinis teismas nurodė, kad tokia užsakovo pareiga atsiranda pradėjus faktiškai naudotis darbų rezultatais, tačiau pastatyto statinio neįregistravimas negali būti nei tinkamas, nei pakankamas įrodymas siekiant padaryti išvadą, kad rangovas sutartį vykdė aplaidžiai, neprofesionaliai, neįvykdė jos iki galo, t. y. neatliko statybos rangos sutartyje nustatytų darbų.¹²⁶

4.3. Perduodamų darbų rezultatų kokybės reikalavimai, akivaizdūs ir neakivaizdūs darbų trūkumai

86. Statybos rangos sutarties pagrindu atliktų darbų rezultato perdavimo–priėmimo procedūra yra neatsiejamai susijusi su atliktų darbų rezultato kokybės įvertinimu. Kaip minėta, rangovas yra laikomas tinkamai įvykdžiusiu pareigas pagal rangos sutartį, jeigu jo atlikti darbai (pasiektas rezultatas) yra tinkamos kokybės. Rangos sutarties sudarymą ir konkrečius reikalavimus rangos sutarties dalykui, visų pirma, lemia užsakovo poreikis tam tikram darbui ar to darbo rezultatui, be to, darbo ar jo rezultato specifika. Kriterijai, pagal kuriuos turi būti sprendžiama, ar rangos darbai atitinka kokybės reikalavimus, yra įtvirtinti CK 6.663 straipsnyje: rangovo atliekamų darbų kokybė privalo atitikti rangos sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje kokybės sąlygos nenustatytos,– įprastai tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus; darbų rezultatas jo perdavimo užsakovui momentu turi turėti rangos sutartyje nustatytas ar įprastai reikalaujamas savybes ir turi būti tinkamas naudoti pagal paskirtį protingą terminą; jeigu įstatyme ar rangos sutartyje nustatyti atliekamų darbų privalomi reikalavimai, rangovas, veikiantis kaip verslininkas, privalo tų reikalavimų laikytis; rangos sutartyje šalys gali nustatyti rangovo pareigą atlikti darbą pagal aukštesnius, nei nustatyti privalomi, reikalavimus.¹²⁷ Taigi, darbų rezultato kokybės samprata, apibrėžta CK 6.663 straipsnyje, yra siejama ne tik su darbų rezultato –

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2011.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-672-313/2015.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558-421/2015.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010.

pagaminto daikto sėkmingu funkcionavimu, gedimų nebuvimu, bet ir su sutarties sąlygomis, jose nustatytų savybių suteikimu darbo rezultatui.¹²⁸

87. Aplinkybė, ar statybos darbų rezultatas atitinka jam keliamus reikalavimus, turi būti įvertinta jau priimant darbus. Todėl užsakovas darbų priėmimo metu turi elgtis rūpestingai ir turi apžiūrėti statybos rangos darbų rezultatu esantį daiktą, kad įsitikintų, ar daiktas neturi akivaizdžių trūkumų.¹²⁹ CK 6.662 straipsnyje, įtvirtinančiame užsakovo pareigą priimti rangovo atliktus darbus, nėra detalizuota, kaip turi būti tinkamai priimti darbai, be to, jame nėra nustatyta pareiga užsakovui atlikti tam tikrus matavimus, bandymus ar kitokią rangovo atliktų darbų (jų rezultato) veikimo patikrą.¹³⁰ Pagal įstatymą, iš užsakovo nereikalaujama daugiau, nei normali daikto apžiūra, tikrinant, ar nėra akivaizdžių trūkumų; užsakovas nėra įpareigotas daikto trūkumų paieškai naudoti specialias priemones ar metodus (CK 6.662 straipsnio 1 dalis).¹³¹ Tai, kokiū būdu atlikęs darbų priėmimą užsakovas yra laikomas tinkamai įvykdžiusiu šią pareigą, gali būti nustatyta ir šalių sudarytoje sutartyje.¹³²
88. Pastebėjęs nukrypimus nuo sutarties sąlygų, bloginančius darbų rezultato kokybę, ar kitus trūkumus, užsakovas privalo nedelsdamas apie tai pranešti rangovui (CK 6.662 straipsnio 1 dalis). Paprastai (jeigu ko kita nenustatyta šalių susitarimu) užsakovas, priėmęs darbą jo nepatikrinęs ar nenurodęs priėmimo akte akivaizdžių darbų (rezultato) trūkumų, netenka teisės remtis trūkumų faktu (CK 6.662 straipsnio 2 ir 3 dalys).¹³³ Pavyzdžiui, vienoje iš bylų, kurioje buvo nustatyta, kad užsakovas žinojo, jog rangovas vykdė stogo įrengimo darbus ne pagal techninį ir darbo projektus, tačiau neprieštaravo, kad stogo įrengimo darbai būtų taip atliekami, leido juos atlikti ir priėmė darbų rezultatą, kasacinis teismas vertino, kad užsakovas neteko teisės remtis žinomu nukrypimu kaip trūkumu ir reikalauti su tokiu darbų atlikimu siejamų padarinių.¹³⁴
89. Kita vertus, ankstesniame punkte nurodyta taisyklė dėl draudimo užsakovui remtis darbų priėmimo metu nenurodytais trūkumais nėra absoliuti: pagal CK 6.662 straipsnio 4 dalį, užsakovas, nustatęs darbų trūkumus ar kitokius nukrypimus nuo sutarties sąlygų po darbų priėmimo, jei tie trūkumai ar nukrypimai negalėjo būti nustatyti normaliai priimant darbą (paslėpti trūkumai), taip pat jei jie buvo rangovo tyčia paslėpti, privalo apie juos pranešti rangovui per protingą terminą po jų nustatymo; tokiu atveju rangovas atsako už darbų (rezultato) trūkumus, o užsakovas gali naudotis įstatyme nustatytais teisių gynimo būdais. Taigi, net ir tinkamo darbų priėmimo atveju nenurodęs trūkumų, užsakovas nepraranda teisės remtis trūkumų faktu, jeigu šie yra neakivaizdūs. Tokiais atvejais teismai turi analizuoti trūkumų pobūdį ir tik esant akivaizdžiam trūkumui taikyti CK 6.662 straipsnio 3 dalį.¹³⁵
90. Užsakovas, nenurodęs atliktų darbų trūkumų jų priėmimo metu, išsaugo galimybę remtis šiuo darbų trūkumais ir tuo atveju, jeigu šalys nustatė užsakovui teisę reikalavimą dėl trūkumų pašalinimo pareikšti vėliau (CK 6.662 straipsnio 2 dalis). Pavyzdžiui, vienoje iš kasacinio teismo išnagrinėtų bylų buvo nustatyta, kad darbai buvo priimti su trūkumais nenurodant šios aplinkybės darbų rezultato perdavimo–priėmimo aktuose, nes šalys žodžiu susitarė, jog rangovas atliks papildomus darbus, už kuriuos nebus mokama. Kasacinis teismas šią aplinkybę vertino kaip užsakovo teisę CK 6.662 straipsnio 2 dalies prasme reikalavimą pašalinti trūkumus pareikšti

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-332/2012.

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 37 punktas.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-112-313/2015.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 37 punktas.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-112-313/2015.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 37 punktas.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-237-684/2020, 29 punktas.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 37 punktas.

vėliau. Kasacinis teismas minėtoje byloje pripažino, kad, nenurodęs perdavimo–priėmimo aktuose darbų kokybės trūkumų, užsakovas neprarado teisės remtis jų faktu.¹³⁶

91. Pagal CK 6.662 straipsnio 1 dalį, darbų trūkumams būdingas požymis yra tai, kad jie turi bloginti darbų rezultato kokybę. Jeigu yra tam tikri atlikto darbo neatitikimai ar nukrypimai nuo nustatytųjų sutartyje, kurie darbų priėmimo metu užsakovo nebuvo nurodyti kaip bloginantys darbų rezultato kokybę, tai užsakovas turi teisę kreiptis į teismą dėl rangovo atsakomybės, bet darbų trūkumus jis turi įrodyti kaip sutarties sąlygų pažeidimą. Statybos darbų priėmimo atveju turi būti įrodyta, kad statybos darbų trūkumai yra rangovo veiksmų rezultatas, kad tai yra nukrypimas nuo sutarties sąlygų dėl neatitikties sutartyje nustatytai darbų kokybei. Jeigu akivaizdūs neatitikimai buvo priimti nepareiškus pastabų, gali būti daroma išvada, kad jie, užsakovo vertinimu, priimant darbus, nėra tokie svarbūs ir nebloginą darbų rezultato kokybės.¹³⁷
92. Tuo atveju, kai rangovas reiškia reikalavimą užsakovui sumokėti už atliktus rangos darbus, o užsakovas ginčija tokį reikalavimą, remdamasis darbų trūkumais, teismas turi tirti, ar užsakovas tinkamai įvykdė pareigą priimti ir apžiūrėti darbų rezultatą, ar darbai (rezultatas) atitinka kokybės reikalavimus, ar darbai (rezultatas) turi trūkumų, ar tie trūkumai buvo akivaizdūs ir galėjo būti pastebėti darbų perdavimo–priėmimo metu, ar reikalavimas dėl darbų trūkumų pareikštas laikantis įstatyme nustatytų terminų, kitas reikšmingas aplinkybes, su kuriomis įstatyme ar šalių sutartyje yra siejama rangovo atsakomybė už atliktų darbų trūkumus, ir atitinkamai spręsti, ar užsakovas turi teisę sumažinti darbų kainą.¹³⁸ Nors atliktų darbų perdavimo–priėmimo aktas yra pagrindinis dokumentas, patvirtinantis, kad statybos darbai atlikti, kilus ginčui dėl atliktų darbų kokybės ir statybos darbų pažeidimų pašalinimo, jis vertintinas visų ginčo šalių pateiktų įrodymų dėl atliktų statybos darbų kokybės kontekste.¹³⁹ Esant ginčui, kad darbai nebuvo perduoti arba buvo perduoti netinkamai, teismas turi tai įvertinti ne tik analizuodamas darbų perdavimo–priėmimo aktą, bet ir sprenddamas dėl darbų priėmimo procedūros atitikties rangos sutarties ir teisės aktų nuostatomis.¹⁴⁰
93. Darbų rezultato trūkumai kiekvienu atveju vertinami individualiai ir tai sudaro fakto klausimą, kurio kasacinis teismas nenagrinėja. Vis dėlto akivaizdūs trūkumai paprastai neturėtų būti suprantami kaip situacija, kai yra tam tikrų duomenų apie netinkamos kokybės (paskirties) medžiagų panaudojimą, tačiau, darbų rezultatą apžiūrint normaliomis sąlygomis, o įstatymuose ar statybos rangos sutartyje nustatytais atvejais arba, kai to reikalauja darbo pobūdis, atliekant bandymus bei kontrolinius matavimus, jokių išorinių defektų, trūkumų ar nukrypimų nuo sutarties ar normatyvinių statybos dokumentų nenustatoma.¹⁴¹ Sprendžiant klausimą, ar statybos rangos darbų rezultato trūkumai yra akivaizdūs, kasacinio teismo praktikoje, pavyzdžiui, yra pripažinta, kad, keičiant daugiabučio gyvenamojo namo stogo dangą, tokie darbų trūkumai, darbų priėmimo metu užsakovo nurodyti kaip bloginantys darbų rezultato kokybę, kaip netinkamas ant namo stogo klotų čerpių eiliškumas, dalies stogo neuždengimas, paliekant seną stogo dangą, išlipimo angos uždengimas, yra akivaizdūs.¹⁴² Kita vertus, kasacinio teismo praktikoje taip pat pripažinta, kad rangos sutarties dalykas – stogo uždengimas, užtikrinant galimybę jį tinkamai naudoti pagal paskirtį – statinio apsaugai nuo atmosferos kritulių poveikio, apsunkina galimybę fiksuoti galimus darbų trūkumus jų priėmimo metu, todėl dėl atmosferos kritulių poveikio paaiškėję stogo darbų trūkumai pagrįstai gali būti vertinami kaip nebuvę akivaizdūs darbų atlikimo metu.¹⁴³ Stogo dangos įrengimo trūkumai nebuvo pripažinti akivaizdžiais ir tuo atveju, kai vykdant statybos rangos darbus statybos darbų žurnale nebuvo

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565/2011.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2013.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2010.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-517-219/2015.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565/2011.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 48 punktas.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2013.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-431/2009.

paslėptų darbų patikrinimo aktų ir įrašų dėl stogui įrengti naudotų statybos produktų, įrenginių pasų, kokybės pažymėjimų ir stogo dangos sertifikatų, nes tai suvaržė galimybę pasirašant darbų perdavimo–priėmimo aktus konstatuoti paslėptus darbų trūkumus.¹⁴⁴ Kaip neakivaizdūs trūkumai kasacinio teismo praktikoje buvo pripažinti ir tokie trūkumai kaip dušo patalpose drėkstanti siena, ne visas į trapus nubėgantis vanduo, važiuojamojo kelio ir aikštelių betono paviršiaus bei šulinių dangčių nekokybiškas įrengimas. Kasacinis teismas konstatavo, kad išvardyti defektai, vadovaujantis protingo, rūpestingo ir apdairaus asmens elgesio standartais, priimant statinį negalėjo būti konstatuoti, nes negalima buvo numatyti, jog siena, pradėjus dušo patalpas naudoti pagal paskirtį, ims drėkti, jog ne visas vanduo nubėgs į trapą dėl nuolydžių neįtakaus skirtumo, jog aikštelių, važiuojamojo kelio betoninis paviršius ims trupėti ir pan.¹⁴⁵

4.4. Rizikos paskirstymas statybos rangos sutarties šalims

94. Statybos rangos sutarties pagrindu atliktų darbų perdavimas ir priėmimas yra reikšmingas ne tik dėl to, kad nuo šio momento užsakovui paprastai kyla pareiga atsiskaityti už atliktus darbus, bet ir dėl to, kad su darbų perdavimo–priėmimo momentu įstatyme yra siejamas rizikos dėl atsitiktinio daikto žuvimo ar sugadinimo paskirstymas šalims. CK 6.682 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad statybos objekto arba jo dalies atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, kol jį priims užsakovas, tenka rangovui. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta minėtos taisyklės išimtis – joje nurodyta, kad tuo atveju, jeigu statybos objektas ar jo dalis iki priėmimo žūva ar sugadinamas dėl užsakovo pateiktų medžiagų, detalių ar konstrukcijų netinkamos kokybės arba dėl užsakovo neteisingų nurodymų vykdymo, rangovas turi teisę reikalauti sumokėti jam visą sutartyje nustatytą darbų kainą, kai rangovas įvykdė CK 6.659 straipsnio 1 dalyje nustatytas pareigas; jeigu užsakovas nevykdo rangovo prašymų pakeisti medžiagas, detales, konstrukcijas ar nurodymus, dėl kurių gali kilti grėsmė aplinkiniams ar būtų iš esmės pažeisti statybos dokumentuose nurodyti normatyvai, rangovas privalo sutartį nutraukti. CK 6.694 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad užsakovui, iš anksto priėmusiam atskiro darbų etapo rezultata, pereina šio rezultato atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika, išskyrus atvejus, kai tai įvyko dėl rangovo kaltės; jeigu užsakovas pradeda naudotis statiniu iki jo priėmimo, statinio atsitiktinio žuvimo rizika taip pat tenka užsakovui, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip.
95. Kasacinio teismo praktikoje dėl statybos objekto žuvimo rizikos paskirstymo yra išaiškinta, kad tuo atveju, jeigu statybos metu objektas žūva, yra svarbu nustatyti, kieno nuosavybė šis objektas ir jam statyti skirtos medžiagos buvo žuvimo momentu, nes ši aplinkybė turi esminę reikšmę kvalifikuojant susiklosčiusius civilinius santykius ir parenkant tinkamą teisių gynimo būdą.¹⁴⁶ Kuriant statybos objektą gali būti naudojamos rangovo ar užsakovo arba jų abiejų medžiagos ir investicijos (pavyzdžiui, išlaidos projektui rengti). Jei medžiagos priklauso rangovui, tokiu atveju statomas objektas nuosavybės teise priklauso rangovui. Jei žūva objektas, kuris nuosavybės teise priklauso rangovui ir kurio žuvimo rizika tenka rangovui, tokiu atveju nuostolį (nuosavybės praradimą) patiria pats rangovas, o užsakovas gali reikalauti restitucijos tvarka sugrąžinti sumokėtas lėšas. Jei objektas kuriamas ir iš užsakovo medžiagų bei investicijų, šios medžiagos ar investicijų objektai (pavyzdžiui, parengtas projektas) yra užsakovo nuosavybė dar iki viso objekto perdavimo užsakovui momento. Taigi, jei žuvo rangovo valdoma užsakovo nuosavybė, tai nuostolį patiria užsakovas. Šis nuostolis gali būti atlygintas rangovo sutartinės civilinės atsakomybės už neišsaugotą užsakovo nuosavybę pagrindais, jei užsakovas nebuvo prisiėmęs objekto žuvimo rizikos. Žuvus objektui, kurio žuvimo riziką buvo prisiėmęs pats užsakovas, jis gali pareikšti reikalavimus rangovui tik tada, jei dėl objekto žuvimo yra rangovo

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565/2011.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2008.

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2010.

kaltės. Jei daiktas buvo kuriamas iš rangovo ir užsakovo medžiagų, o žuvimo riziką buvo prisiėmęs pats rangovas, ta apimtimi, kuria buvo prarastos užsakovo medžiagos, užsakovas patyrė nuostolį ir gali reikalauti žalos atlyginimo iš rangovo civilinės atsakomybės tvarka.¹⁴⁷

96. Statybos rangos sutartyje gali būti sutarta, kad statybos darbų apmokėjimas bus vykdomas dalimis, t. y. etapais (CK 6.687 straipsnio 2 dalis), tačiau darbų apmokėjimas etapais savaime nereiškia, kad yra vykdomas tarpinio darbų etapo rezultato perdavimas, jeigu taip nėra nustatyta sutartyje. Užsakovas privalo atsiskaityti sutartyje nustatytais terminais ir tvarka (CK 6.687 straipsnio 1 dalis); sutartyje šalys gali susitarti mokėti už priimtą visą darbų rezultatą ar už priimtą atskirą atliktą darbų etapo rezultatą (viso rezultato nepriimant, tik atliktą dalį). Praktikoje dažnai susitariama, kad apmokėjimas vyksta pagal darbų priėmimo aktus, kurie nesusiję su dalies darbų rezultato perdavimu (pavyzdžiui, pamatų įrengimo, žemės darbų ir kt.). Sutartyje gali būti nustatyta, kad aktais perduodama statybos darbų rezultato dalis (etapas). Tai reikštų, kad šios dalies žuvimo rizika ir atsakomybė (neigiami faktiniai ir teisiniai padariniai) tektų užsakovui. Jeigu pagal statybos rangos sutartį buvo sudaromi statybos darbų perdavimo aktai ir šių pagrindų užsakovas vykdė dalinius mokėjimus, bet nebuvo susitarta perduoti užsakovui dalimis tų darbų rezultato, tai laikoma, kad užsakovas iš anksto sumokėjo už sutarties vykdymą ir jo įmokos vertinamos kaip lėšos, kurios turi būti gražinamos restitucijos tvarka. Tuo tarpu rangovas, atlikęs statybos darbus ir gavęs apmokėjimą iš anksto pagal atliktų darbų perdavimo aktus, pagal kuriuos nebuvo perduotas statybos darbų rezultatas kaip statybos rangos objekto dalis, yra gavęs lėšas vykdant sutartį iki nutraukimo, bet nelaikomas perdavusiu dalį statybos rangos dalyko. Jeigu pagal įstatymą ir sutartį statybos objekto žuvimo rizika teko rangovui, tai ir objekto patirti nuostoliai tenka rangovui, o jis turi teisę išsireikalauti jų atlyginimo iš atsakingų už jų padarymą asmenų.¹⁴⁸ Esant rangovui nustatyta statybos objekto apsaugos prievolei ir atitinkamai jam kylančiai statybos objekto atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizikai, aplinkybė, kad rangovas neužtikrino statybos objekto apsaugos ir dėl tokio jo nerūpestingumo objektui galėjo būti padarytas pašalinis poveikis, sudaro pagrindą taikyti rangovui atsakomybę, t. y. atsiranda rangovo turtinė prievolė atlyginti užsakovui patirtus tiesioginius nuostolius.¹⁴⁹

5. STATYBOS RANGOS DARBŲ REZULTATO KOKYBĖS GARANTIJA IR GARANTINIS TERMINAS

97. Pati svarbiausia rangovo pareiga yra atlikti tam tikrą darbą ir gauti jo rezultatą. Reikšminga šios pareigos sudėtinė dalis yra pareiga užtikrinti darbo rezultato kokybę, kitaip dar vadinama rangovo pareiga garantuoti darbų kokybės atitiktį sutarčiai – atitikties sutarčiai garantija arba kokybės garantija pagal įstatymą (statybos rangos santykius reglamentuojantis CK 6.695 straipsnis ir atitinkamai bendruosius rangos santykius reglamentuojantis CK 6.663 straipsnis bei 6.665 straipsnio 1 dalis). Be kokybės garantijos pagal įstatymą, CK yra išskirta ir sutartinė kokybės garantija, kitaip dar vadinama komercine garantija (statybos rangos santykius reglamentuojančio CK 6.697 straipsnio 2 ir 3 dalys, bendruosius rangos santykius reglamentuojantis CK 6.664 straipsnis). Sutartinė garantija gali apimti sąlygas, susijusias su prekės ir (ar) paslaugų kokybe, įskaitant darbų rezultato kokybės garantinį terminą, garantijos galiojimo ar įgyvendinimo sąlygas ir sąlygas, susijusias su teisių įgyvendinimo būdais. Tais atvejais, kai įstatyme yra nustatytas darbų rezultato kokybės garantinis terminas, šis terminas yra

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2010.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2010.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2009.

privalomas pagal įstatymą.¹⁵⁰ Pažymėtina, kad toks garantinis terminas yra nustatytas statybos rangos teisiniuose santykiuose (CK 6.698 straipsnis).

98. Statinio garantinis terminas yra įstatymo nustatytas terminas, per kurį galioja rangovo garantija, kad statinys nesugrius ir bus kokybiškas įstatyme nustatytą laikotarpį. Rangovas, jeigu ko kita nenustatyta statybos rangos sutartyje, per visą garantinį laiką užtikrina, kad statybos objektas atitinka normatyviniuose statybos dokumentuose nustatytus rodiklius ir yra tinkamas naudoti pagal sutartyje nustatytą paskirtį (CK 6.697 straipsnio 1 dalis). Statinio garantinis terminas negali būti trumpesnis už CK 6.698 straipsnyje nustatytus terminus (penkeri metai; dešimt metų esant paslėptų statinio elementų (konstrukcijų, vamzdynų ir kt.); dvidešimt metų esant tyčia paslėptų defektų). Šie terminai pradedami skaičiuoti nuo visų rangovo atliktų statybos darbų rezultatų perdavimo užsakovui dienos (kai statyba vyko rangos būdu) (CK 6.698 straipsnio 2 dalis). Toks terminas yra taikomas darbų rezultato eksploatavimo laikotarpiu ir iš esmės yra skirtas asmenų, eksploatuojančių statinį, interesams apsaugoti (Statybos įstatymo 41 straipsnio 1, 4 dalys).¹⁵¹
99. Darbų rezultato kokybės garantijos pagal įstatymą atveju rangovas atsako už pareigos perduoti kokybišką darbų rezultatą pažeidimą, t. y. rangovas atsako už bet koki neatitikimą, kuris buvo darbų perdavimo užsakovui momentu, net jei tas neatitikimas paaiškėja vėliau (CK 6.663 ir 6.665 straipsniai). Tuo atveju, kai įstatyme ar sutartyje yra nustatytas darbų rezultato kokybės garantinis terminas, užsakovas turi teisę pareikšti reikalavimus dėl darbų rezultato trūkumų, kurie buvo nustatyti per garantinį terminą (CK 6.666 straipsnio 3 dalis).¹⁵² Statinio rangovas išsaugo ryšį su savo sukurtu statiniu net ir tada, kai jis yra perleistas tretiesiems asmenims, o jo pareiga garantuoti statinio kokybę per įstatyme nustatytą garantinį terminą yra specifinė įstatymo pagrindu atsirandanti rangovo pareiga, kuri nustatyta ir taikoma dėl konkretaus statinio nepriklausomai nuo to, kas yra statinio savininkas. Tai reiškia, kad ši pareiga yra taikoma ne tik pradinio užsakovo atžvilgiu, bet yra nukreipta *erga omnes* (prieš visus).¹⁵³ Taigi, reikalavimus pašalinti statinio trūkumus per garantinį terminą gali pareikšti ir vėliau jį įgiję asmenys. Vis dėlto ši aplinkybė nepašalina užsakovo pareigos tinkamai apžiūrėti rangovo jam perduodamus darbų rezultatus jų perdavimo momentu ir nurodyti tuos darbų rezultato trūkumus, kurie yra akivaizdūs. Įstatyme ar sutartyje nustatyti terminai reikalavimams dėl darbų trūkumų pareikšti ir (ar) garantiniai terminai nepaneigia rangos darbų perdavimo–priėmimo akto teisinės reikšmės, t. y. užsakovo reikalavimo teisė dėl rangos darbų trūkumų atsiranda, jeigu trūkumas nustatytas per įstatyme ar sutartyje nustatytus terminus, tačiau ne tuo atveju, jeigu trūkumas buvo nustatytas ar galėjo būti nustatytas užsakovui priimant rangos darbus.¹⁵⁴
100. Aplinkybė, ar yra nustatytas darbų rezultato kokybės garantinis terminas, turi reikšmės ne tik nustatant terminą, per kurį užsakovas turi teisę pareikšti reikalavimus rangovui, bet ir paskirstant įrodinėjimo našą tarp užsakovo ir rangovo dėl darbų rezultato kokybės. CK 6.697 straipsnio 3 dalies ir 6.666 straipsnio 4 dalies sisteminė analizė suponuoja išvadą, kad tais atvejais, kai yra nustatytas darbų rezultato kokybės garantinis terminas, rangovas laikytinas atsakingu už darbų rezultato kokybės trūkumus visą darbų rezultato garantinį laikotarpį, todėl paaiškėjus darbų rezultato kokybės trūkumams užsakovas turi įrodyti tik patį defektų buvimo faktą. Užsakovas neturi įrodinėti aplinkybių, kad trūkumai atsirado iki darbų rezultato perdavimo užsakovui momento arba dėl priežasčių, atsiradusių iki šio momento.¹⁵⁵ Rangovas atsako už defektus,

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-1075/2018, 23–24 punktai.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-141-943/2022, 26 punktas.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-1075/2018, 25 punktas.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129-1075/2020, 79 punktas; 2022 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-141-943/2022, 27 punktas.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 39 punktas

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-1075/2018, 26 ir 28 punktai.

nustatytus per garantinį terminą, jeigu neįrodo, kad jie atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų (CK 6.697 straipsnio 1, 3 dalys). Šios materialiosios teisės normos reiškia specifinį įrodinėjimo naštos pasiskirstymą teisme sprendžiant ginčus dėl garantiniu laikotarpiu atsiradusių statybos darbų trūkumų. Tokio ginčo atveju netaikomos bendrosios procesinės įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklės; užsakovas privalo įrodyti tik defektų faktą ir neprivalo įrodinėti rangovo neteisėtų veiksmų ir priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos; tuo tarpu rangovas, siekdamas išvengti atsakomybės, turi įrodyti CK 6.697 straipsnio 3 dalyje nurodytas, jo atsakomybę šalinančias defektų atsiradimo priežastis.¹⁵⁶

101. Nors pagal pirmiau aptartą reglamentavimą atsakomybė už statinio trūkumus, paaiškėjusius per garantinį terminą, tenka rangovui ir užsakovas, juos nustatęs, turi teisę pasinaudoti įstatymuose ar sutartyje nustatytais savo teisių gynimo būdais¹⁵⁷, sprendžiant darbų trūkumų pašalinimo klausimą abi šalys saisto statybos rangos teisinius santykius reglamentuojančiose teisės normose įtvirtinta pareiga bendradarbiauti. Todėl užsakovas neturėtų kliudyti rangovui pašalinti jo darbo trūkumus ir sudaryti tam tinkamas sąlygas. Rangovui įvykdžius prievolę ištaisyti nustatytus defektus, pareiga įrodyti, kad šie defektų šalinimo darbai atlikti netinkamai, tenka užsakovui. Jeigu defektai nepašalinti, rangovui išlieka prievolė juos pašalinti arba atlyginti jų pašalinimo išlaidas. Užsakovas turi teisę defektams pašalinti sudaryti sutartį su kitu asmeniu, tačiau šia teise turi būti naudojama atsižvelgiant į prievolės šalių bendradarbiavimo pareigą, pavyzdžiui, tais atvejais, kai rangovas nepašalina defektų arba iš jo veiksmų galima numanyti, kad jis negebės jų pašalinti, arba kai, siekiant išvengti nuostolių padidėjimo, defektus reikia taisyti skubiai ir pan.¹⁵⁸ Naudodamasis jam suteikta teise pačiam pašalinti nustatytus defektus, užsakovas taip pat turi elgtis rūpestingai ir nepagrįstai nepadidinti darbų vertės. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų kasacinis teismas, įvertinęs tai, kad užsakovas nesudarė rangovui pakankamų sąlygų trūkumams pašalinti, o jo pasitelktas kitas rangovas darbus įvykdė pastebimai brangiau, nei šie darbai buvo vykdomi pagal pradinę sutartį, taip pat atsižvelgęs į užsakovo bendradarbiavimo su rangovu stoką sprendžiant trūkumų pašalinimo klausimus, vadovaudamasis sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, nusprendė sumažinti užsakovui atlygintinos žalos dydį.¹⁵⁹

102. Statybos rangos teisinių santykių atveju pareiga užtikrinti darbo rezultato kokybę per nustatytą garantinį terminą yra įtvirtinta ne tik minėtose CK nuostatose, bet ir imperatyviose viešosios teisės normose. Statybos įstatyme yra įtvirtinta rangovo pareiga pateikti statytojui (užsakovui) dokumentą, kuriuo užtikrinamas garantinio laikotarpio prievolių pagal rangos sutartį įvykdymas. Ši pareiga, nustatyta Statybos įstatymo 41 straipsnio 2 dalyje, yra įstatyminė, jos vykdyti negalima atsisakyti, o jos vykdymo apimtis šalių susitarimu gali būti keičiama ribotai (pavyzdžiui, šalys gali susitarti dėl vienos iš alternatyvių užtikrinimo priemonių pateikimo; gali susitarti dėl didesnės nei minimali įstatyme įtvirtinta prievolių užtikrinimo sumos).¹⁶⁰ Statybos įstatymo 41 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* (aiškiais žodžiais) nurodyta rangovo garantinio laikotarpio prievolių įvykdymo užtikrinimo dokumento paskirtis – rangovo nemokumo ar bankroto atveju užtikrinti garantinio laikotarpio prievolių įvykdymą pagal rangos sutartį. Joje taip pat yra apibrėžtas laikotarpis, kurį nurodytas rangovo dokumentas turi užtikrinti nustatytą dėl rangovo kaltės atsiradusių defektų šalinimo išlaidų apmokėjimą – per pirmuosius 3 statinio garantinio termino metus. Statybos įstatymo 41 straipsnio 2 dalies nuostatos dėl rangovo

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-183-916/2022, 35 punktas.

¹⁵⁷ Užsakovo teisių gynimo būdai išsamiau yra aptarti šios apžvalgos šeštoje dalyje.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-559/2011.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2005.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-141-943/2022, 28–29 punktai.

pareigos pateikti prievolių įvykdymo užtikrinimo dokumentą, jo minimalaus galiojimo termino ir minimalios užtikrinamos sumos yra imperatyvaus pobūdžio.¹⁶¹

103. Statybos įstatymo 41 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad statinio projektuotojas, statinio projekto ekspertizės rangovas, rangovas ir statinio statybos techninis prižiūrėtojas CK nustatyta tvarka ir sąlygomis atsako už statinio sugriuvimą ar atlygina žalą dėl nustatytų defektų per garantinį terminą. Iš esmės analogiška nuostata yra įtvirtinta ir CK 6.698 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad rangovas, projektuotojas, statinio projekto ekspertizės rangovas ar statybos techninis prižiūrėtojas atsako už objekto sugriuvimą ar defektus, jeigu objektas sugriuvo ar defektai buvo nustatyti per šioje teisės normoje nurodytus garantinius terminus. Jau minėtoje CK 6.697 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad rangovas, projektuotojas, statinio projekto ekspertizės rangovas ir statybos techninis prižiūrėtojas atsako už defektus, nustatytus per garantinį terminą, jeigu neįrodo, kad jie atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų. Taigi, pareiga atsakyti už garantiniu laikotarpiu atsiradusius statybos darbų rezultato trūkumus gali kilti ne tik rangovui, bet ir kitiems statybos procese dalyvaujantiems asmenims.
104. Nustačius statinio defektus, rangovo, projektuotojo ar techninio prižiūrėtojo atsakomybei taikyti yra reikšminga kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti defektų atsiradimo priežastis ir sieti šias priežastis su atsakingų už defektus asmenų neatliktais ar netinkamai atliktais veiksmais.¹⁶² Lemiamą reikšmę sprendžiant, kas yra atsakingas už nekokybiškai atliktus darbus, suteikta tų darbų defektų susidarymo ir statybos rangos teisinių santykių dalyvių (užsakovo, rangovo, techninio prižiūrėtojo) veiksmų priežastinio ryšio nustatymui.¹⁶³ Sprendžiant dėl šių asmenų atsakomybės, yra reikšminga kasacinio teismo praktikoje suformuluota teisės aiškinimo taisyklė dėl CK 6.697 straipsnio 3 dalies, reglamentuojančios statybos dalyvių atsakomybę už per garantinį terminą nustatomus statybos darbų defektus, – kasacinis teismas išaiškino, kad šioje teisės normoje nėra nustatytas savarankiškas ir pakankamas joje nurodytų subjektų civilinės atsakomybės pagrindas ir kiekvienu atveju turi būti nustatomos konkrečių statybos dalyvių atsakomybės prievolei kilti būtinos sąlygos.¹⁶⁴

6. STATYBOS RANGOS TEISINIUOSE SANTYKIUOSE TAIKYTINI TEISIŲ GYNIMO BŪDAI

105. Rangos (statybos rangos) sutarties šalies, nukentėjusios dėl netinkamo rangos sutarties vykdymo, teisių gynimo būdai yra nustatyti tiek bendrosiose sutarčių teisės normose (pvz., CK 6.207, 6.209, 6.213, 6.217, 6.256, 6.261 straipsniuose), tiek ir specialiosiose normose (pvz., CK 6.665 straipsnyje). Priklausomai nuo sutarties pažeidimo kreditorius gali rinktis vieną ar kelis teisių gynimo būdus, jeigu jų bendrą taikymą leidžia pasirinktų gynimo būdų prigimtis.¹⁶⁵
106. Specialūs užsakovo pagal rangos sutartį teisių gynimo būdai yra pateikti jau minėtame CK 6.665 straipsnyje. Vadovaujantis šio straipsnio 1 dalimi, tuo atveju, jeigu darbai atlikti nukrypstant nuo sutarties sąlygų, dėl kurių darbų rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje nurodytą paskirtį arba pablogėja jo naudojimo pagal sutartyje nurodytą paskirtį galimybės (sąlygos), o jeigu paskirtis sutartyje nenurodyta, – pagal normalią paskirtį, užsakovas

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-175-823/2022, 31–33 punktai.

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135/2006.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389-969/2015.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-184-421/2022, 61 punktas.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-211-701/2023, 65 punktas.

savo pasirinkimu turi teisę, jei įstatyme ar sutartyje nenustatyta kitaip, reikalauti iš rangovo: 1) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą; 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą; 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo nustatyta rangos sutartyje.

107. Kasacinio teismo praktikoje dėl pirmiau minėtų nuostatų yra išaiškinta, kad visi CK 6.665 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti dėl netinkamos kokybės darbų pažeistų teisių gynimo būdai yra skirtingi, savarankiški, todėl negali būti tapatinami, be kita ko, ir jų įgyvendinimo aspektu. Aiškindamas šią nuostatą, kasacinis teismas pažymėjo, kad joje nustatytas reikalavimas sumažinti kainą yra taikomas tais atvejais, kai užsakovas priima darbų rezultatą, kadangi jis gali būti naudojamas pagal paskirtį, tačiau dėl rangovo atliktų darbų netinkamos kokybės pablogėja jo naudojimo pagal paskirtį galimybės (sąlygos), todėl rangovo atlikti darbai neverti kainos, kurią užsakovas buvo įsipareigojęs sumokėti pagal statybos rangos sutartį už tinkamos kokybės darbus. Atribodamas šį pažeistų teisių gynimo būdą nuo kito aptariamoje nuostatoje nurodyto gynybos būdo – reikalavimo atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, kasacinis teismas nurodė, kad, taikant reikalavimą sumažinti darbų kainą, turi būti nustatyta, kokią sumą rangovas sutaupė dėl to, kad, pavyzdžiui, neatliko kai kurių statybos rangos darbų ar juos atliko netinkamai, kad panaudojo ne visas ar kitas, nei privalėjo panaudoti, medžiagas, nukrypo nuo statybos darbams nustatytų technologinių reikalavimų, be kita ko, darbus atlikdamas per trumpesnį, nei privalėjo atlikti, laiką, savo ruožtu taikant reikalavimą atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, turi būti nustatyta trūkumų šalinimo kaina, priteistina užsakovui, kurio teisės buvo pažeistos dėl netinkamos kokybės darbų. Tik toks CK 6.665 straipsnio 1 dalyje nustatyto teisinio reglamentavimo aiškinimas atitinka proporcingumo ir teisingumo principus, kurie suponuoja, kad pagal atlygintiną statybos rangos sutartį darbai (jų rezultatas) negali būti įgyjami neatlygintinai arba už neproporcingai mažą kainą.¹⁶⁶

108. Kasacinio teismo praktikoje taip pat yra išaiškinta, kad tuo atveju, kai reikalavimai yra reiškiami dėl rangos sutarties darbų trūkumų, CK 6.665 straipsnyje įtvirtintiems užsakovo teisių gynimo būdams turėtų būti taikoma pirmenybė prieš bendrąsias civilinės atsakomybės instituto normas. Toks aiškinimas yra pagrįstas taisykle, kad specialiosios teisės normos, skirtos konkrečiai santykių grupei reglamentuoti, yra taikomos prioritetiškai bendrųjų, taikomų platesniam santykių ratui, normų atžvilgiu ir tais atvejais, kai tą patį santykį reguliuoja dvi teisės normos, kurių viena yra bendresnio pobūdžio, o kita – speciali, atsižvelgiama į teisėje galiojantį principą, kad prioritetą turi specialioji teisės norma. Kasacinis teismas nurodė, kad CK 6.665 straipsnyje įtvirtintos teisės normos yra specialiosios bendrųjų sutartinės civilinės atsakomybės normų atžvilgiu ir turi būti taikomos prioritetiškai, kai reikalavimai kildinami dėl rangos sutarties darbų trūkumų, savo ruožtu kiti užsakovo teisių gynimo būdai taikytini tiek, kiek specialiųjų nuostatų nepakanka pažeistoms teisėms apginti.¹⁶⁷

109. CK 6.665 straipsnio, reglamentuojančio rangovo atsakomybę už netinkamos kokybės darbą, 3 dalyje yra nustatyta, kad tuo atveju, jeigu rangovas nepašalina sutarties pažeidimų ar kitokių trūkumų per protingą terminą arba trūkumai yra esminiai ir nepašalinami, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius. Taigi, pagal CK 6.665 straipsnio 3 dalį užsakovas įgyja teisę nutraukti rangos sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo, kai konstatuojama, kad rangovas per protingą terminą nepašalina sutarties pažeidimų ar kitokių trūkumų arba kad šie trūkumai yra esminiai ir nepašalinami. Taikant šią nuostatą yra būtina nustatyti, ar sutartinių įsipareigojimų neįvykdymas reiškia esminį sutarties pažeidimą, ar galimi kiti šalių pažeistų teisių gynimo būdai (CK 6.217 straipsnis). Vertinant CK 6.217 straipsnio 2 dalyje išvardytus kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama, nustatant, ar sutarties pažeidimas

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-345-403/2021, 50–51, 56–57 punktai.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 44–47 punktai.

yra esminis, yra būtina nustatyti, ar dėl tokio pažeidimo buvo iš esmės suvaržyti nukentėjusios šalies asmeniniai interesai; sutarties esminį pažeidimą lemia tai, ar nukentėjusi šalis negavo didžiosios dalies to, ką pagal sutartį pagrįstai tikėjosi gauti, taip pat ar nukentėjusios šalies teisėti, pagrįsti lūkesčiai dėl nustatytų sutarties vykdymo rezultatų lieka neįgyvendinti vien dėl sutartį pažeidusio kontrahento veiksmų, ar ir dėl kitų priežasčių.¹⁶⁸ Sprendžiant klausimą dėl šios normos taikymo, visų pirma, turi būti nustatytas trūkumų pobūdis, jų ištaisymo galimybės ir tik tada sprendžiama dėl sutarties nutraukimo ir nuostolių atlyginimo.¹⁶⁹

110. Rangos (statybos rangos) teisiniuose santykiuose taikytini užsakovo teisių gynbos būdai yra reglamentuojami ne tik pirmiau aptartame straipsnyje, bet ir CK 6.664 straipsnio 3 dalyje. Šioje nuostatoje yra nurodyta, kad tuo atveju, jeigu darbų defektai nustatomi per garantinį terminą, rangovas privalo neatlygintinai juos pašalinti arba atlyginti užsakovui jų šalinimo išlaidas. Taigi, joje nurodyti užsakovo teisių gynimo būdai yra siejami su situacijomis, kai statybos darbų trūkumai yra nustatomi per garantinį terminą. Tai, koks iš anksčiau minėtų užsakovo teisių gynbos būdų gali būti taikomas konkrečioje situacijoje, priklauso, be kita ko, nuo to, ar darbų trūkumai egzistavo jų perdavimo metu, t. y. buvo pažeista darbų rezultato kokybės garantija pagal įstatymą, ar buvo nustatyti per garantinį terminą, buvo ar ne šalių susitarimas dėl sutartinės garantijos, kokios buvo sutartinės garantijos sąlygos.
111. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad pažeidus garantiją pagal įstatymą yra taikomi CK 6.665 straipsnyje nurodyti užsakovo teisių gynimo būdai. Pažeidus sutartinę garantiją taikomi sutartyje ar įstatymuose nustatyti užsakovo teisių gynimo būdai, nes jos prigimtis nulemia tai, kad šalys gali laisvai susitarti dėl taikomų teisių gynimo būdų. Tais atvejais, kai šalys nesusitaria dėl teisių gynimo būdų, taikomi CK 6.664 straipsnio 3 dalyje nustatyti teisių gynimo būdai. Kai esant sutartinei garantijai yra nustatytas darbų rezultato kokybės garantinis terminas, nėra svarbu, ar daikto trūkumas buvo darbų rezultato perdavimo metu, svarbu, kad jis paaiškėtų per darbų rezultato kokybės garantinį terminą, todėl tokioje situacijoje užsakovas turi turėti teisę pasirinkti savo teisių gynimo būdą – ar ginti savo teises pagal CK 6.665 straipsnyje ar sutartinėje garantijoje nustatytus teisių gynimo būdus, o jei jie sutartinėje garantijoje nenustatyti, – CK 6.664 straipsnio 3 dalyje nurodytus teisių gynimo būdus. Greta pirmiau nurodytų specialių teisių gynimo būdų gali būti taikomas ir bendrasis pažeistų teisių gynimo būdas – civilinė atsakomybė. Subjektas, manantis, kad dėl kontrahento netinkamai atliktų darbų ar pažeisto sutarties įvykdymo termino patyrė nuostolių, turi teisę reikalauti juos atlyginti, tačiau tokiu atveju privalo įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas pagal CK 6.246–6.249 straipsnius.¹⁷⁰
112. Kaip minėta pirmiau, be specialių įstatyme nustatytų rangos (statybos rangos) teisiams santykiams taikytinų gynbos būdų, šios sutarties šalys gali pasinaudoti ir bendrais sutartiniuose santykiuose taikytiniais gynbos būdais. Be kita ko, siekdamas užtikrinti, kad rangovas pašalins darbų rezultato trūkumus, statybos rangos sutartyje šalys neretai nustato užsakovo teisę „sulaikyti“ tam tikrą mokėtinos sumos dalį. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad šalių susitarimo dėl rangovui mokėtino atlyginimo „sulaikymo“ tikslas yra užtikrinti užsakovo nuostolių padengimą rangovui netinkamai įvykdžius prievoles. Toks šalių susitarimas įstatymo leidžiamas ir laikytinas vienu iš įstatyme nenustatytų, tačiau šalių susitarimu įtvirtintų prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų (CK 6.70 straipsnis). Vykdydamas susitarimą dėl „sulaikymo“, užsakovas nesumoka rangovui dalies mokėtinos sumos, nors tuo metu rangovas tinkamai vykdo savo prievoles, taip siekdamas apsaugoti savo interesus nuo galimų rangovo prievolių nevykdymo ateityje. Tuo atveju, kai rangovas jau nevykdo savo prievolių, užsakovas savo interesams ginti gali taikyti kitą priemonę – sutarties vykdymo sustabdymą. Šis teisių gynimo būdas reglamentuojamas CK 6.207 straipsnyje, kurio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, kai šalys

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128/2009.

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-385/2009.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-1075/2018, 30 ir 32 punktai.

savo prievolės turi įvykdyti viena paskui kitą, tai turinti sutartį įvykdyti vėliau šalis gali sustabdyti vykdymą tol, kol kita šalis neįvykdo savo prievolių. Byloje susiklosčius situacijai, kai rangovas atliko sutartus darbus, o užsakovas juos faktiškai priėmė, tačiau neatsiskaitė su rangovu nustatęs darbų defektus, kasacinis teismas pripažino, kad užsakovas, nevykdydamas prievolės sumokėti visą rangos sutartyje nustatytą kainą rangovui, iš pradžių rėmėsi šalių sutartyje nustatyta „sulaikymo“ teise, o vėliau faktiškai įgyvendino CK 6.207 straipsnyje reglamentuojamą teisę sustabdyti sutarties vykdymą, nes rangovas neįvykdė savo sutartinės prievolės ištaisyti darbų defektus ir perduoti užsakovui tinkamai atliktus darbus.¹⁷¹

113. Užsakovo teisė sustabdyti sutarties vykdymą buvo pripažinta ir kitose kasacinio teismo išnagrinėtose bylose. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų kasacinis teismas, pasisakydamas dėl užsakovo teisės sustabdyti sutarties vykdymą po to, kai darbai buvo priimti nenustačius esminių trūkumų, yra nurodęs, kad, viena vertus, statybos darbų trūkumai dėl objektyvių priežasčių gali paaiškėti po atliktų darbų priėmimo, kita vertus, priimant darbus gali būti nustatyti neesminiai pažeidimai, kurie netrukdo statinio naudoti pagal paskirtį, tačiau jų gausa (apimtis) gali lemti didelę jų šalinimo kainą. Todėl byloje, kurioje buvo nustatyta, kad trūkumai nebuvo pašalinti iki darbų priėmimo momento, darbai buvo priimti nenustačius esminių trūkumų, tačiau po darbų užbaigimo akto pasirašymo statybos montavimo darbų defektų buvo daug ir jie buvo šalinami dar kelis mėnesius, kasacinis teismas užsakovo veiksmus jam sustabdžius mokėjimus rangovui iki tol, kol šis pašalins statybos darbų trūkumus, vertino kaip atitinkančius įstatymo ir šalių sudarytų sutarčių reikalavimus, adekvačius rangovo netinkamai įvykdytos sutarties daliai, protingus ir sąžiningus rangovo atžvilgiu.¹⁷² Kasacinio teismo praktikoje pripažinta ir tai, kad užsakovas turėjo teisę sustabdyti prievolės atsiskaityti pagal statybos rangos sutartį vykdymą tada, kai sutartyje šalys buvo susitarusios, jog tuo atveju, jeigu, per garantinį terminą nustačius defektus, užsakovo nurodytu laiku rangovas jų nepašalina, rangovas moka baudą ir atlygina užsakovo išlaidas, susijusias su defektų šalinimu, ir dėl to patirtus nuostolius, tačiau rangovas užsakovo nustatytu terminu nesutiko nei ištaisyti statybos trūkumų, nei sumažinti darbų kainos, o statybos darbų defektai buvo nustatyti dar iki tol, kol baigėsi galutinis užsakovo įsiskolinimo mokėjimo terminas pagal sutartį; iki defektų paaiškėjimo užsakovas laikėsi skolos mokėjimo grafiko.¹⁷³

7. VARTOJIMO STATYBOS RANGA IR VARTOTOJŲ TEISIŲ GYNIMAS¹⁷⁴

114. Statybos rangos teisinių santykių dalyku gali būti įvairiais tikslais atliekami statybos darbai. Vykdamas statybos rangos sutartį, gali būti siekiama pastatyti (rekonstruoti, atlikti kitus statybos darbus) tiek komercinės, pramoninės ir kt. paskirties pastatus, tiek ir pastatus, skirtus fizinių asmenų, jų šeimų buitiniams, vartojimo poreikiams patenkinti. Todėl statybos rangos teisiniai santykiai gali būti susiję su vartojimo santykiais. Pažymėtina, kad CK šeštosios knygos XXXIII skyriaus antrajame skirsnyje yra atskirai reglamentuojami vartojimo rangos sutartiniai santykiai; jų esmė yra atskleista CK 6.672 straipsnio 1 dalyje, nurodant, kad pagal vartojimo rangos sutartį rangovas, kuris yra verslininkas, įsipareigoja pagal užsakovo, kuris yra vartotojas, užsakymą atlikti tam tikrą darbą, skirtą buitiniams ar asmeniniams užsakovo ar jo šeimos poreikiams tenkinti, o užsakovas įsipareigoja priimti darbo rezultatą ir už jį sumokėti. Vartojimo

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-322-611/2015.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-517-219/2015.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2008.

¹⁷⁴ Kasacinio teismo praktika dėl vartojimo rangos teisinių santykių yra aptarta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 19 d. Vartotojų teisių apsaugos vartojimo sutartinuose santykiuose teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalgoje II (vartojimo pirkimo–pardavimo, vartojimo rangos, civilinės atsakomybės vartojimo teisiniuose santykiuose taikymo klausimai) (*Teismų praktika*. 2010, Nr. 33).

statybos ranga, kaip atskira sutarties rūšis, nėra išskirta CK nuostatose, o CK 6.681 straipsnio, apibrėžiančio statybos rangos sutarties sampratą, 4 dalyje yra nustatyta, kad tuo atveju, jeigu pagal statybos rangos sutartį darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti, sutarčiai taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės. Tačiau atsižvelgiant į pirmiau minėtą aplinkybę, kad statybos rangos sutartys neretai yra sudaromos vartojimo tikslais, vartojimo statybos rangos sutarties samprata, jai taikytinas reglamentavimas ir tam tikri šių santykių ypatumai yra aptarti kasacinio teismo praktikoje.

115. Vartojimo statybos rangos sutartis gali būti apibrėžta kaip sutartis, kuria rangovas, besiverčiantis statybos verslu, įsipareigoja per nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo fizinio asmens užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus, skirtus vartojimo ar asmeniniams užsakovo ar jo šeimos poreikiams tenkinti, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti jų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą.¹⁷⁵ Taigi, vartojimo statybos rangos sutartis išsiskiria iš kitų statybos rangos sutarčių savo šalimis (užsakovas – fizinis asmuo ir rangovas – profesionalus statybos verslu užsiimantis asmuo) ir tikslu, kuriam pasiekti yra atliekami statybos darbai. Todėl, siekiant kvalifikuoti sutartį kaip vartojimo statybos rangos sutartį, turi būti nustatyta ne tik tai, kad jos pagrindu už atlygį yra atliekami statybos darbai, tačiau taip pat turi būti įvertinta, kas dalyvauja šiuose santykiuose ir kokiam tikslui atliekami šie darbai. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų kasacinis teismas nurodė, kad rangos sutartis, kurioje užsakovu buvo fizinis asmuo, o rangovu – juridinis asmuo (verslininkas), atitinka vartojimo sutartims keliamą subjektiškumo požymį, šios sutarties objektas (gyvenamojo namo rąstinės dalies konstrukcijos ir kitų susijusių darbų atlikimas) suponuoja, jog statybos rangos sutarties tikslas yra susijęs ne su ūkinės komercinės ar profesinės veiklos, o su asmeninių, šeimos, namų ūkio poreikių tenkinimu, todėl kasacinis teismas konstatavo, kad ši statybos rangos sutartis kvalifikuotina kaip vartojimo sutartis.¹⁷⁶
116. Vartojimo statybos rangos sutarties pagrindu tarp šalių susiklosto teisiniai santykiai, kuriems įtaką turi statybos proceso specifika, vartojimo rangos institutas ir kurių neapima bendrųjų rangos sutarties nuostatų teisinis reguliavimas (pvz., CK 6.698 straipsnyje nustatyti pratęsti garantiniai terminai statybos rangos rezultatui pasiekti). Todėl CK XXXIII skyriaus, reglamentuojančio rangą, 1–3 skirsnių „Bendrosios nuostatos“, „Vartojimo ranga“ ir „Statybos ranga“ normos atskirai nėra pakankamos vartojimo statybos rangos sutarties santykiams reglamentuoti. Vartojimo rangos santykiams kaip specialiosios, visų pirma, taikomos CK XXXIII skyriaus antrojo skirsnio „Vartojimo ranga“ (CK 6.672–6.680 straipsniai) normos. Santykiams, kurių nurodytos normos nereglamentuoja, prioritetiškai taikomos skirsnio „Statybos ranga“ normos, o santykiams, kurių nereglamentuoja nei vartojimo rangos, nei statybos rangos normos, taikomos skirsnyje „Bendrosios nuostatos“ nustatytos taisyklės. Vartojimo rangos santykiams taikomos ir kitos bendrosios CK nuostatos dėl vartojimo sutarčių, o kitos CK nuostatos taikomos vartojimo rangos santykiams pagal bendrąsias teisės normų konkurencijos taisykles – tiek, kiek jų nereglamentuoja vartojimo ir rangos santykių normos. Statybos veiklai nustatytos imperatyviosios viešosios teisės normos taikomos nepaisant to, kokios paskirties – verslo ar buitinės – yra statomas objektas,¹⁷⁷ taigi, jos taikomos ir tuo atveju, kai susiklosto vartojimo statybos rangos teisiniai santykiai.
117. Vartojimo rangos instituto normų taikymo prioritetas prieš statybos rangos normas grindžiamas tuo, kad vartojimo rangos taisyklės suteikia užsakovui (vartotojui), kaip silpnesniajai vartojimo santykių šaliai, didesnes garantijas, kurių pažeidimas reikštų viešojo intereso pažeidimą. Vartotojo pripažinimas silpnesniaja šalimi grindžiamas tuo, kad jo padėtis yra akivaizdžiai nelygiavertė su kita sutarties šalimi – pardavėju ar paslaugų teikėju, kuris, būdamas savo srities

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-684/2019, 8 punktas.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-684/2019, 7 punktas.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-684/2019, 8–9 punktai.

profesionalas, turi daugiau žinių svarbiais sutarties sudarymo klausimais, paprastai yra stipresnis ekonomiškai, todėl jo turtinę padėtį skaudžiau paveikia netinkamo užsakymo rizika ir pan. veiksniai. Šiam sutarties šalių nelygiavertiškumui kompensuoti Europos Sąjungos ir nacionaliniuose teisės aktuose vartojimo sutartims greta bendrųjų sutarčių teisės taisyklių taikomos specialiosios, užtikrinančios didesnę vienos sutarties šalių – vartotojo – teisių apsaugą, taisyklės.¹⁷⁸

118. Vartojimo rangos santykių reglamentavime akcentuojama rangovo pareiga suteikti užsakovui informaciją, reikalingą sutarčiai, geriausiai atitinkančiai užsakovo interesus, sudaryti. Bendrojo pobūdžio sutarties šalių pareiga atskleisti viena kitai jų turimą informaciją, turinčią esminę reikšmę sutarties sudarymui, įtvirtinta CK 6.163 straipsnio 4 dalyje. Vartojimo rangą reglamentuojančiose teisės normose taip pat įtvirtinta ši pareiga ir atsakomybė už jos netinkamą įvykdymą – rangovas iki sutarties sudarymo privalo suteikti užsakovui būtiną ir teisingą informaciją apie siūlomus darbus, o jei dėl rangovo pateiktos informacijos nepakankamumo ar netikslumo buvo sudaryta sutartis atlikti darbą, pagal savo savybes neatitinkantį to, ką užsakovas turėjo omenyje, užsakovas turi teisę nutraukti vartojimo rangos sutartį neapmokėdamas atliktų darbų ir reikalauti atlyginti nuostolius (CK 6.674 straipsnis). Kilus ginčui dėl informacijos nepakankamumo, pareiga įrodyti priežastinį ryšį tarp informacijos nesuteikimo ir neigiamų padarinių tenka užsakovui, o pareiga įrodyti, kad buvo pateikta būtina ir teisinga informacija, – rangovui. Vartotojas, būdamas silpnesnioji sutarties šalis, dėl informacijos, patirties, specialių žinių stokos ir panašių aplinkybių turi ribotas galimybes, sudarydamas sutartį, tinkamai įgyvendinti savo interesų apsaugą ir daryti įtaką sutarties sąlygų turiniui, todėl verslininkas per sutarties sąlygas gali įgyti nepateisinamą pranašumą prieš vartotoją. Dėl šių priežasčių teisingai sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrai vartojimo sutartyse užtikrinti yra reikalingas specialus, tik vartojimo sutartims taikomas įstatyme nustatytas reguliavimas. Vienas vartojimo sutarties sąlygų atitikties bendriesiems sąžiningumo kriterijams aspektų – vertinimas, ar jos yra skaidrios, t. y. ar sutarties sąlygos yra aiškios ir suprantamos vartotojui, ir ar verslininkas pateikė vartotojui visą sutarčiai sudaryti reikšmingą informaciją. Neskaidrios sutarties sąlygos negali būti laikomos sąžiningomis, nes vartotojas, kuris nesupranta sutarties sąlygų ar neturi visos apsispręsti reikšmingos informacijos, negali priimti tinkamo sprendimo.¹⁷⁹
119. Užsakovo, kuris yra vartotojas, t. y. silpnesnė sutarties šalis, teisės vartojimo rangos teisiniuose santykiuose yra ginamos ne tik ankstesniame punkte nurodytomis priemonėmis, bet ir suteikiant jam didelę pažeistų teisių gynimo būdų pasirinkimo galimybę tuo atveju, kai darbai pagal rangos sutartį neatlikti ar atlikti su trūkumais. Antai pagal CK 6.678 straipsnio, reglamentuojančio darbų trūkumų nustatymo teisinės pasekmės esant vartojimo rangos teisiniams santykiams, 1 dalį, nustatęs darbų rezultato trūkumus, užsakovas turi teisę savo pasirinkimu pareikšti vieną iš CK 6.665 straipsnyje nurodytų reikalavimų arba reikalauti pakartotinai ir neatlygintinai atlikti darbus, arba atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas. Pagal CK 6.665 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą, užsakovas taip pat turi teisę reikalauti iš rangovo neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą, atitinkamai sumažinti darbų kainą (1 dalies 1, 2 punktai), atlyginti nuostolius (3 dalis). Pagal CK 6.680 straipsnį, jeigu rangovas neatlieka ar netinkamai atlieka vartojimo rangos sutartyje nustatytą darbą, užsakovas taip pat turi teisę pasinaudoti CK 6.334 straipsnyje įtvirtintomis pirkėjo teisėmis,¹⁸⁰ tačiau šio straipsnio normos vartojimo rangos santykiams taikytinos *mutatis mutandis*, t. y. su būtiniais vartojimo rangos santykių specifikos – sutarties dalyko ir subjektinės sutarties šalių sudėties – nulemtais pakeitimais.¹⁸¹ Taigi, rangovui pažeidus vartojimo statybos rangos sutartį, užsakovas savo teises gali ginti ne tik bendraisiais užsakovo, bet ir specialiaisiais – vartotojo – teisių gynbos būdais, nustatytais

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2012.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2012.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-164-378/2023, 51 ir 53 punktai.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-296/2012.

vartojimo rangą ir vartojimo pirkimą–pardavimą reglamentuojančiose teisės normose, taip pat rangovui gali būti taikoma civilinė atsakomybė. CK įtvirtinta vartotojo teisių gynimo būdų, kurių taikymo pasirinkimo teisė suteikta vartotojui, įvairovė yra viena iš vartojimo sutarčių instituto specifikos išraiškų.¹⁸²

120. Kita vertus, nors, kilus ginčui dėl vartojimo rangos sutarties pagrindu atliktų darbų kokybės, užsakovui, kaip vartotojui, suteikiama plati teisė pasirinkti savo pažeistų teisių gynimo priemonę, ši teisė turi būti įgyvendinama laikantis įstatyme nustatytų reikalavimų. Todėl, užsakovui prašant taikyti CK 6.678 straipsnio 1 dalyje, 6.665 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas darbų trūkumų nustatymo teisinės pasekmės, teismas, neribodamas užsakovo pasirinkimo teisės, turėtų įvertinti ir užtikrinti, kad vienu metu nebūtų taikomi atskiri savarankiški teisių gynimo būdai, kurie kartu netaikytini, pavyzdžiui, tenkinamas užsakovo reikalavimas sumažinti darbų kainą ir kartu reikalavimas neatlygintinai atlikti darbus arba atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas.¹⁸³ Pagal CK 6.665 straipsnį, užsakovas, įgyvendinęs teisę į nuostolių atlyginimą, negali kartu pasinaudoti kitu savo teisių gynimo būdu ir atsisakyti sumokėti už atliktus darbus. Šie teisių gynimo būdai vertintini kaip alternatyvūs ir negali būti naudojami kartu dėl to paties teisių pažeidimo. Užsakovas turi teisę pasirinkti vieną iš CK 6.665 straipsnio 1 dalies 2 punkte ir 6.665 straipsnio 3 dalyje nustatytų teisių gynimo būdų. Tokį aiškinimą patvirtina CK 6.658 straipsnio 5 dalies norma, kurioje nustatyta, kad jeigu darbų priėmimo metu nustatomi darbo trūkumai, užsakovas turi teisę atskaityti iš sumų, priklausančių rangovui už atliktus darbus, sumą, reikalingą tiems trūkumams pašalinti. Taigi, aplinkybė, kad darbai atlikti su trūkumais, savaime nereiškia, jog jų nereikia apmokėti; užsakovas savo teisės gali ginti reikalaujamas arba atitinkamai sumažinti atliktų darbų kainą, arba atlyginti nuostolius.¹⁸⁴

121. Minėtas teisinis reguliavimas, suteikiantis galimybę pasirinkti dėl statybos darbų trūkumų pažeistų teisių gynimo būdą, negali būti aiškinamas kaip reiškiantis, kad užsakovas negali rinktis skirtingų pažeistų teisių, kurios pažeistos dėl skirtingų darbų trūkumų, gynimo būdų, t. y. kad tais atvejais, kai, siekiant pašalinti konkretų statybos darbų trūkumą, pavyzdžiui, pareiškiamas reikalavimas pakartotinai ir neatlygintinai atlikti darbus arba, pavyzdžiui, atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, negali būti reiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius, kurių atsirado dėl kito (kitų) statybos darbų trūkumo (trūkumų).¹⁸⁵ Ginčą nagrinėjantis teismas, įvertindamas vieno ar kito vartotojo teisių gynimo būdo pasirinkimo pagrįstumą, turi atsižvelgti į konkrečias teisiškai reikšmingas aplinkybes ir siekti, kad vartotojo teisių gynimo būdas būtų proporcingas prievolių pažeidimo mastui ir nesukeltų pažeidimui neadekvačių teisinių pasekmių.¹⁸⁶

8. STATYBOS RANGOS SUTARTIS IR SUBRANGOS TEISINIAI SANTYKIAI

122. Bendrosiose rangos teisinius santykius reglamentuojančiose CK nuostatose yra įtvirtinta rangovo teisė pasitelkti savo prievolėms įvykdyti kitus asmenis (subrangovus), jeigu įstatymuose arba rangos sutartyje nenustatyta, kad užduotį privalo įvykdyti pats rangovas, ir nurodyta, kad tuo atveju, jeigu užduočiai vykdyti yra pasitelkti subrangovai, tai rangovas tampa generaliniu rangovu (CK 6.650 straipsnio 1 dalis). Šiose nuostatose taip pat aptarti ir su generaliniu rangovu, subrangovu ir užsakovo tarpusavio santykiais bei atsakomybe susiję klausimai: CK 6.650 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tuo atveju, jeigu rangovas sutarčiai įvykdyti pasitelkė subrangovus pažeisdamas įstatymuose ar sutartyje nustatytas taisykles, jis atsako užsakovui už nuostolius, kuriuos padarė vykdydami sutartį subrangovai; pagal aptariamą nuostatą 3 dalį,

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-164-378/2023, 52 punktas.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-164-378/2023, 58 punktas.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-679/2013.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-90-403/2021, 31 punktas.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-684/2019, 11 punktas.

generalinis rangovas atsako užsakovui už subrangovų prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, o subrangovams – už užsakovo prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą; CK 6.650 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad tuo atveju, jei kitaip nėra nustatyta sutartyje ar įstatymuose, užsakovas ir subrangovas neturi teisės reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų, susijusių su sutarčių, kiekvieno iš jų sudarytų su generaliniu rangovu, pažeidimu.

123. CK nuostatose, reglamentuojančiose statybos rangos teisinius santykius, nėra nustatyta specialių taisyklių, susijusių su rangovo galimybe statybos darbams atlikti pasitelkti subrangovus. Nors CK 6.684 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta prezumpcija, kad tuo atveju, jeigu statybos rangos sutartyje nenustatyta kitaip, rangovas privalo pats atlikti visus normatyviniuose statybos dokumentuose nurodytus darbus, ši norma yra CK straipsnio, reglamentuojančio darbų atlikimą pagal normatyvinius statybos dokumentus ir sąmatą, dalis ir yra taikoma siekiant nustatyti darbų apimtį, kurią pagal rangos sutartį privalo atlikti rangovas. Kitaip tariant, ji taikoma, kai sprendžiamas klausimas, kokia sutartis buvo sudaryta – statybos rangos sutartis dėl darbų dalies (nustatytos statybos normatyviniuose dokumentuose) atlikimo ar viso objekto statybos (visų darbų, nustatytų statybos normatyviniuose dokumentuose). Ši įstatymo norma negali būti laikoma specialiąja CK 6.650 straipsnio 1 dalyje nustatytos normos atžvilgiu ir netaikytina, kai sprendžiamas klausimas, ar rangovas turi teisę pasitelkti trečiuosius asmenis darbams atlikti. Statybos rangos sutartyje šalys turėtų įtvirtinti galimybę rangovui pasitelkti trečiuosius asmenis statybos darbams ar daliai jų atlikti, kurią įgyvendindamas rangovas sudarytų subrangos sutartį su pasirinktu trečiuoju asmeniu – subrangovu, o pats taptų generaliniu rangovu. Tačiau tuo atveju, kai sutartyje to neaparta, teisė pasitelkti kitus asmenis (subrangovus) savo prievolėms įvykdyti konstatuojama aiškinant konkrečią sutartį ir taikant teisę ginčo santykiams reglamentuoti. Rangos sutartyje nesant nuostatų, kad visus darbus turi atlikti rangovas, taip pat draudimo pasitelkti trečiuosius asmenis, laikytina, kad rangovas turi teisę sudaryti sutartį su subrangovu dėl tam tikrų darbų atlikimo.¹⁸⁷
124. Generalinis rangovas, sudaręs subrangos sutartį, tampa dviejų savarankiškų sutarčių subjektu. Nuo to, kaip tinkamai subrangovas įvykdys sutartinius įsipareigojimus generaliniam rangovui, priklauso ir generalinio rangovo įsipareigojimų tinkamas įvykdymas užsakovui, todėl generalinis rangovas turi poreikį gauti tinkamą darbų rezultatą. Subrangovas, kaip verslininkas ir savo srities profesionalas, prisiimdamas pareigą atlikti tam tikrus darbus, suteikia generaliniam rangovui, kuris yra atsakingas užsakovui, teisėtus lūkesčius, kad jis atliks darbus profesionaliai, kokybiškai, panaudodamas reikiamas medžiagas ir technologijas, griežtai laikysis teisės aktuose nustatytų reikalavimų. Taigi, iš esmės subrangovui, sudariusiam sutartį su generaliniu rangovu, taikomi tie patys reikalavimai kaip ir generaliniam rangovui, tik skiriasi jų pareigų apimtis.¹⁸⁸ Todėl generalinio rangovo ir subrangovo sutartis, atitinkanti CK 6.681 straipsnyje nustatytą apibrėžimą, kvalifikuotina kaip rangos (statybos rangos) sutartis, kurioje generalinis rangovas yra užsakovas, o subrangovas – rangovas. Atitinkamai subrangos sutartiniams santykiams taikytinos CK įtvirtintos rangos sutarčių nuostatos tiek, kiek sutarties šalių teisėtai (neperžengiant sutarties laisvės principo ribų) nesusitarta kitaip.¹⁸⁹
125. Atsižvelgiant į subrangos teisinių santykių specifiką (generalinis rangovas, įsipareigojęs užsakovui atlikti darbus, pasitelkia subrangovą šiems darbams (ar jų daliai) atlikti; neretai darbus objekte vykdo tiek generalinis rangovas, tiek ir subrangovas), tarp šalių pasitaiko ginčų dėl to, kuri iš jų yra atsakinga už atsiradusius statybos darbų trūkumus. Sprendžiant šį klausimą, kaip ir atribojant kitų statybos dalyvių atsakomybę, yra reikšminga nustatyti defektų atsiradimo priežastis ir sieti jas su atsakingų už defektus asmenų veiksmais. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų subrangovas kėlė generalinio rangovo atsakomybės klausimą, nurodydamas, kad generalinis rangovas pats atliko dalį darbų – netinkamai išbetonavo grindų pagrindą, ant kurio vėliau buvo

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-517/2008.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681-378/2015.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 29 punktą.

klijuojamos plytelės, ir dėl to atsirado užsakovo užfiksuoti defektai. Bylą išnagrinėję teismai, vertindami subrangovo atsikirtimus, kad didesnę dalį darbų atliko pats generalinis rangovas ir jis turėjo tinkamai suformuoti nuolydžius, o subrangovas atliko tik baigiamuosius darbus, suklijuodamas plyteles, pažymėjo, kad subrangovas, būdama savo srities profesionalas, prisiėmė visą darbų atlikimo riziką ir yra vienas atsakingas už nuostolių atsiradimą. Teismai nurodė, kad, įžvelgęs netinkamai suformuotus nuolydžius, subrangovas turėjo neatlikti priskirtų darbų, o kelti klausimą dėl generalinio rangovo nekokybiškai atliktų darbų, tačiau to nepadarė ir atliko darbus, taip padidindamas nuostolius. Tačiau kasacinis teismas šioje byloje atkreipė dėmesį į tai, kad ne tik subrangovas, bet abi šalys veikė kaip statybos profesionalai; aplinkybė, ar subrangovas pastebėjo (galėjo pastebėti), jog betono pagrindas suformuotas netinkamai, nėra preziumuojama, o turi būti nustatyta įrodinėjimo procese; taip pat įrodinėjimo dalykas yra ir aplinkybė, ar blogas betono dangos paklojimas lėmė plytelių dangos defektų atsiradimą.¹⁹⁰ Kitoje byloje kasacinis teismas nurodė, kad generaliniam rangovui neturi tekti dalis atsakomybės dėl patirtų nuostolių, nes jų atsiradimo priežastis yra tai, kad subrangovas nesilaikė betoninių grindų įrengimo technologinių reikalavimų ir dėl to pažeidė sutartinius įsipareigojimus dėl darbų kokybės, savo ruožtu generalinio rangovo veiksmai organizuojant darbus neturėjo įtakos atliekamų darbų kokybei ir nebuvo betoninių grindų defektų atsiradimo priežastis.¹⁹¹

126. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pažymėta, kad vertinant, ar subrangovui tenka atsakomybė už netinkamos kokybės statybos darbus, nustatyti ir tai, kaip šalys pasiskirstė įsipareigojimus dėl darbų kokybės, t. y. ar tuos darbus užsakęs generalinis rangovas turėjo sutartinę pareigą ir realią galimybę kontroliuoti (tikrinti) atliekamus darbus, ar darbų vykdymo procese jį tenkino darbų vykdymo eiga, terminai, taip pat ar generalinis rangovas neprieštaravo dėl tarpinių darbų rezultatų kokybės. Jei generalinis rangovas neatlieka tarpinių darbų rezultatų kontrolinių matavimų, bandymų ar kitokios darbų kokybės patikros, kai subrangos sutartyje jam nustatyta tokia pareiga, ir laiku nepareiškia pretenzijų subrangovui dėl tarpinių rezultatų darbų kokybės, tai jis netenka teisės remtis tokių atliktų tarpinių darbų kokybės trūkumais priimdamas galutinį darbų rezultatą, jei nuo tarpinių darbų rezultatų tiesiogiai priklauso galutinio rezultato kokybė. Tuo atveju, kai rangovas subrangos sutartimi užsako atlikti darbus ir juos kontroliuoja, jis negali remtis galutinio rezultato trūkumais, jei subrangovas sąžiningai bendradarbiavo ir teikė informaciją rangovui apie statybos darbų eigą.¹⁹²
127. Dėl subrangos teisinių santykių specifikos, nagrinėjant iš šių teisinių santykių kylančius ginčus, ne tik kyla poreikis įvertinti, kurio iš subjektų – generalinio rangovo ar subrangovo – veiksmai turėjo įtakos tam, kad atsirastų darbų trūkumų, bet ir poreikis nustatyti, koku teisiniu pagrindu remdamasis generalinis rangovas gali pareikšti reikalavimus subrangovui, manydamas, jog darbo rezultato trūkumų atsirado subrangovui netinkamai atlikus savo pareigas. Kasacinis teismas, sprenddamas šį klausimą, pažymėjo, kad tuo atveju, kai generalinis rangovas sumoka užsakovui tam tikras pinigų sumas dėl generalinės rangos sutarties pažeidimo, jis vykdo savo, kaip generalinio rangovo, prievolę užsakovui, nepaisant aplinkybės, kad ne visus darbus, dėl kurių trūkumų užsakovas pareiškė generaliniam rangovui pretenziją, atliko jis pats. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas išaiškino, kad generalinio rangovo reikalavimai subrangovui negali būti grindžiami CK 6.280 straipsnio nuostatomis dėl regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės įgyvendinimo ar patenkinti jų pagrindu. Generalinio rangovo reikalavimas subrangovui dėl nuostolių, kurie susidarė sumokėjus užsakovui darbų trūkumų taisymo išlaidas, yra reikalavimas dėl atliktų pagal rangos (subrangos) sutartį darbų trūkumų, o ne regresinis (atgręžtinis) reikalavimas dėl padarytos žalos atlyginimo. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad tais atvejais, kai generalinis rangovas reiškia subrangovui reikalavimą, kildinamą iš jų sudarytos rangos

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 41 punktą.

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-575/2008.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-334/2005.

sutarties, yra taikytina taisyklė, pagal kurią deliktinė atsakomybė negali būti taikoma skolininkui, kurio prievolė kyla iš sutartinių įsipareigojimų vykdymo.¹⁹³

128. Generalinis rangovas ne tik turi atsakyti užsakovui už darbų trūkumus, nulemtus subrangovo veiksmų, tačiau ir priešingai, jam tenka užsakovo neatsiskaitymo rizika, nes jis yra susijęs sutartiniais ryšiais su užsakovu ir atsakingas už sutarties kontrahento pasirinkimą. Tais atvejais, kai generalinės rangos sutartyje ar subrangos sutartyje nenustatyta subrangovo tiesioginių santykių su užsakovu ir subrangovas negali pareikšti reikalavimo užsakovui sutarties pagrindu, generalinis rangovas negali remtis aplinkybe, kad jis su subrangovu neatsiskaito dėl to, jog su juo neatsiskaito užsakovas.¹⁹⁴

9. IEŠKINIO SENATIES INSTITUTO TAIKYMO YPATUMAI GINČUOSE, KYLANČIUOSE IŠ STATYBOS RANGOS TEISINIŲ SANTYKIŲ

129. Ieškinio senatis – tai įstatymuose nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį (CK 1.124 straipsnis). Vadovaujantis CK 1.125 straipsnio nuostatomis, bendrasis ieškinio senaties terminas sudaro dešimt metų, tačiau atskirų rūšių reikalavimams CK ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose gali būti nustatyti sutrumpinti ieškinio senaties terminai. Ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos, o ši teisė atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą; šios taisyklės išimtys gali būti nustatytos CK ir kituose įstatymuose (CK 1.127 straipsnio 1 dalis).
130. Statybos rangos santykius reglamentuojančiose teisės normose nėra nustatytas specialus ieškinio senaties terminas, taikytinas kilus ginčams iš šių santykių, tačiau bendrosiose rangos santykius reglamentuojančiose nuostatose yra įtvirtintas ieškinio senaties terminas, taikytinas ginčams, kylantiems iš rangos teisinių santykių, ir pateiktos specialios nuostatos dėl šio termino skaičiavimo pradžios. Rangos santykiuose taikomas ieškinio senaties terminas yra įtvirtintas CK 6.667 straipsnio 1 dalyje; joje nurodyta, kad reikalavimams, kylantiems dėl atliktų darbų trūkumų, nustatomas vienerių metų ieškinio senaties terminas, išskyrus CK nustatytas išimtis. Taigi, šioje normoje apibrėžtas sutrumpintas ieškinio senaties terminas ir leista CK nustatyti jo taikymo išimtis. CK 6.667 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta taisyklė dėl ieškinio senaties termino eigos pradžios toms rangos sutartims, kai darbų rezultatas priimamas dalimis ir nėra garantijos. Joje nurodyta, kad tuo atveju, jei pagal rangos sutartį darbų rezultatas buvo priimtas dalimis, ieškinio senaties terminas prasideda priėmus visą darbų rezultatą. Esant garantiniam terminui taikoma CK 6.667 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad tuo atveju, kai įstatyme ar rangos sutartyje nustatytas garantinis terminas ir apie trūkumus buvo pareikšta per šį garantinį terminą, ieškinio senaties terminas prasideda nuo pareiškimo apie trūkumus dienos.¹⁹⁵
131. CK 6.667 straipsnyje įtvirtintos specialiosios ieškinio senaties termino taisyklės, be kita ko, šio straipsnio 1 dalyje nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas, taikytinos ir generalinio rangovo reikalavimams subrangovui dėl nuostolių, susidariusių atlyginus užsakovui darbų trūkumų taisymo išlaidas. Toks aiškinimas kasacinio teismo praktikoje yra grindžiamas tuo, kad šis generalinio rangovo reikalavimas subrangovui – tai reikalavimas dėl atliktų pagal rangos (subrangos) sutartį darbų trūkumų, o ne regresinis (atgręžtinis) reikalavimas dėl padarytos žalos

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 35, 54 ir 61 punktai.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-526/2012.

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-652/2004.

atlyginimo. Atitinkamai tokiam reikalavimui nėra taikomas CK 1.125 straipsnio 9 dalyje nustatytas trejų metų ieškinio senaties terminas, taikytinas reikalavimams atlyginti žalą.¹⁹⁶

132. Kaip minėta anksčiau, statybos darbams įstatyme yra nustatytas garantinis terminas. Todėl statybos rangos sutarties atveju yra aktuali pirmiau minėta CK 6.667 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta bendrosios ieškinio senaties termino eigos pradžios skaičiavimo taisyklės, nustatytos CK 1.127 straipsnio 1 dalyje, išimtis, kurios taikymą lemia pareikšto reikalavimo turinys (dėl atliktų rangos darbų trūkumų, kai įstatyme ar rangos sutartyje yra nustatytas garantinis terminas ir apie trūkumus buvo pareikšta per šį garantinį terminą) ir tam tikros sąlygos (nustatytas garantinis terminas, užsakovo veikimo iniciatyva, pareiškiant apie trūkumus per garantinį terminą).¹⁹⁷ Šios taisyklės išskirtinumas, lyginant ją su bendrąja nuostata dėl ieškinio senaties termino skaičiavimo pradžios, yra tai, kad pagal ją užtenka nustatyti vien objektyvųjį momentą – dieną, kada užsakovas pareiškė apie rangovo atliktų darbų trūkumus.¹⁹⁸ Aptariama norma – tai speciali rangos santykiuose įtvirtinta ieškinio senatį reglamentuojanti nuostata, kurioje nustatyta išimtis, taikytina, kai apie rangos darbų trūkumus pareiškama per garantinį laikotarpį, todėl ji negali būti aiškinama kitaip, nei nurodyta joje. Pavyzdžiui, pagal šią nuostatą ieškinio senaties pradžia negali būti siejama su momentu, kai užsakovas faktiškai patyrė išlaidų ištaisęs darbų trūkumus, arba su diena, kai buvo atsisakyta ištaisyti užsakovo nurodytus trūkumus.¹⁹⁹ Ieškinio senaties termino pradžia pagal šią nuostatą negali būti nustatoma ir pagal subjektyvųjį momentą, t. y. momentą, kai tapo aišku apie netinkamai atliktus darbus.²⁰⁰

133. Pažymėtina, kad CK 6.667 straipsnio 3 dalyje, apibrėžiančioje ieškinio senaties pradžios momentą, nėra nurodytas konkretus dokumentas, kuriuo užsakovas turi pareikšti rangovui apie trūkumus. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad nustatant CK 6.667 straipsnio 3 dalyje reglamentuotą ieškinio senaties pradžios momentą nėra svarbu, kokiam – vienašaliame ar dvišaliame – dokumente užsakovas pareiškė rangovui apie trūkumus; svarbu tik nustatyti, ar užsakovas tai padarė ir kada jis tai padarė. Todėl tokiu užsakovo pareiškimu apie atliktų darbų trūkumus kasacinio teismo praktikoje, pavyzdžiui, buvo pripažintas apžiūros metu abiejų šalių atstovų pasirašytas aktas, kuriame šalys užfiksavo atliktų darbų trūkumus ir nustatė terminą jiems pašalinti. Vis dėlto kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad tokios aplinkybės, kai aktą pasirašo abi šalys ir jame nurodoma trūkumų pašalinimo data, sudaro teisinį pagrindą įvertinti, ar ieškinio senaties terminas nebuvo nutrauktas dėl skolininko veiksmų ir kada išnyko aplinkybės, sudariusios pagrindą nutraukti ieškinio senatį. Tik nustatčius šias aplinkybes galima padaryti pagrįstą išvadą, ar ieškinio senaties terminas buvo praleistas.²⁰¹

10. SU STATYBOS RANGOS TEISINIAIS SANTYKIAIS SUSIJĘ PROCESINIAI ASPEKTAI

134. Sprendžiant iš statybos rangos teisinių santykių kylančius ginčus, praktikoje kyla ir su tinkamu civilinio proceso teisės normų taikymu susijusių klausimų. Vienas iš tokių klausimų – kas gali būti tinkamomis iš šių teisinių santykių kilusio teismo ginčo šalimis. CPK 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymuose nustatyta tvarka kreiptis į teismą tam, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Šio straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teismas imasi nagrinėti civilinę bylą pagal asmens (arba jo

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020, 61 punktas.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 28 punktas.

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74-421/2015.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-112-313/2015.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 35 punktas.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-1075/2018, 40–42 punktai.

atstovo), kuris kreipėsi, kad būtų apginta jo teisė arba įstatymų saugomas interesas, pareiškimą; įstatymuose nustatytais atvejais prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos ir kiti asmenys taip pat gali pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti. Taigi, pagal bendrąją CPK nustatytą taisyklę asmens teisė kreiptis į teismą yra iš esmės siejama su jo teisiniu suinteresuotumu ir siekiu apginti savo, o ne kito asmens, teises ar įstatymų saugomus interesus. Tokias sąlygas paprastai atitinka asmuo, kuris yra materialinių teisinių santykių, iš kurių yra kildinamas ginčas, dalyvis.

135. Asmens teisė kreiptis į teismą dėl statybos rangos sutarties netinkamo vykdymo egzistuoja ir tada, kai statybos rangos sutartis yra sudaryta dėl bendraturčiams (ieškovui ir kitiems daugiabučiame name esančių butų savininkams) priklausančio turto ir ją bendraturčių vardu sudarė jų įgaliotas asmuo. Kasacinis teismas šiuo aspektu yra nurodęs, kad daugiabučio gyvenamojo namo butų savininkai, su kitais bendraturčiais bendru sutarimu tvarkydami bendrosios nuosavybės objektą, turi teisę sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu dėl daugiabučio namo dalių, esančių bendrąja nuosavybe, priežiūros, remonto ar kitokio tvarkymo arba įgalioti vieną iš bendraturčių ar kitą asmenį atstovauti jiems santykiuose su trečiuoju asmeniu, pavyzdžiui, rangovu. Tačiau sutarties sudarymas tokiomis sąlygomis nepaneigia daugiabučio gyvenamojo namo bendraturčio teisių, be kita ko, ir teisės kreiptis į teismą dėl netinkamo su trečiuoju asmeniu sudarytos sutarties vykdymo. CK 4.85 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad butų ir kitų patalpų savininkų sprendimas dėl bendrosios dalinės nuosavybės teisės įgyvendinimo negali apriboti šių savininkų teisių ir teisėtų interesų, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus. CK, CPK ir kitų įstatymų nuostatomis nėra ribojama procesinė bendraturčio teisė kreiptis į teismą dėl daugiabučio gyvenamojo namo savininkų vardu sudarytos sutarties vykdymo, todėl reikalavimų dėl netinkamo sutarties vykdymo, kuriuos teisme rangovui pareiškia vienas iš namo bendraturčių, nėra pagrindo atmesti vien todėl, kad juos pareiškė asmuo, neturintis reikalavimo teisės.²⁰²
136. Sprendžiant iš statybos rangos sutarčių kylančius ginčus yra reikšminga ne tik tinkamai nustatyti asmenį, kuris gali pareikšti teisme iš šių teisinių santykių kylančius reikalavimus (ieškovą), bet ir asmenį, kuris turi pagal šiuos reikalavimus atsakyti, t. y. atsakovą. Toks klausimas gali kilti dėl to, kad statybos teisiniuose santykiuose, kaip minėta, neretai dalyvauja ne vienas subjektas, kurių pareigos ir atsakomybė yra tarpusavyje susijusios. Pagal CK 6.696 straipsnį ir 6.697 straipsnio 3 dalį, nustačius statinio defektus, už juos gali būti atsakingas ne tik rangovas, bet ir projektuotojas, statinio projekto ekspertizės rangovas ir statybos techninis prižiūrėtojas, jei jie nepaneigia savo kaltės dėl defektų atsiradimo. Praktikoje pasitaiko situacijų, kai, sprendžiant tarp rangovo ir užsakovo kilusį ginčą, nurodyti kiti statybos proceso dalyviai nėra įtraukiami dalyvauti byloje kaip atsakovai ar tretieji asmenys ir jų atsakomybės už defektus klausimai nėra nagrinėjami. Tačiau tokiu atveju rangovas, manydamas, kad šie subjektai taip pat yra atsakingi už nustatytus defektus, turi teisę jiems pareikšti reikalavimą atlyginti jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą. Tokią teisę regreso tvarka įgyja asmuo, kreditoriui įvykdęs prievolę, kurią jis turėjo vykdyti su kitais skolininkais (CK 6.280 straipsnio 1, 2 dalys).²⁰³ Šių asmenų į bylą neįtraukus, tai savaime nėra nei absoliutus teismo sprendimo negaliojimo pagrindas, nei kitoks esminis proceso teisės normos pažeidimas, kai teismai byloje nepriima sprendimo dėl jų teisių ir pareigų.²⁰⁴
137. Atsižvelgiant į tai, kad iš statybos rangos sutarties kylančios šalių prievolės yra priešpriešinės – rangovas pagal šią sutartį turi pareigą tinkamai atlikti darbą, o užsakovas – priimti atliktų darbų rezultata ir atsiskaityti su rangovu, nagrinėjant teisme ginčus, kylančius iš statybos rangos teisinių santykių, šalys neretai ginasi nuo joms pareiktų reikalavimų nurodydamos, kad reikalavimą pareiškusi šalis pati nėra tinkamai įvykdžiusi savo pareigos, todėl ji negali reikalauti

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2013.

²⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-469/2015.

²⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-20/2014.

iš priešingos šalies įvykdyti jos prievolę. Pavyzdžiui, rangovui pareiškus reikalavimą, kad užsakovas su juo atsiskaitytų už atliktus darbus pagal statybos rangos sutartį, užsakovas, nesutikdamas su tokiu reikalavimu, gali įrodinėti, kad darbai buvo atlikti netinkamai, turi esminių trūkumų, todėl užsakovas sustabdė savo prievolės vykdymą ar pan. Praktikoje šiuo aspektu buvo kilę neaiškumų dėl to, kokia forma – pareiškdamas priešieškinį ar nurodydamas atitinkamus argumentus atsiliepime į ieškinį – atsakovas gali reikšti tokio pobūdžio atsikirtimus. Spręsdamas šį klausimą, kasacinis teismas išaiškino, kad tais atvejais, kai pagal tarp šalių atsiradusį teisinį santykį abi šalių prievolės yra tarpusavyje susijusios ir vienos šalies prievolės vykdymas priklauso nuo kitos šalies prievolės vykdymo ir kai šalys taiko savo teisių gynimo būdus, nustatytus CK 6.58 arba 6.207 straipsniuose, arba specialius teisių gynimo būdus, apibrėžtus atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančiose taisyklėse, tokius kaip, pavyzdžiui, CK 6.658 straipsnio 5 dalyje, vienai šaliai pareiškus ieškinį dėl piniginės prievolės vykdymo, kita šalis turi teisę gintis nuo pareikšto ieškinio atsikirtimų forma, įrodinėdama aplinkybes, susijusias su prievolės vykdymo sustabdymu ar atsisakymu ją vykdyti, ar teise atlikti atskaitymus. Bylą nagrinėjantis teismas tokiu atveju privalo iš esmės įvertinti šalies argumentus, kuriais ji įrodinėja aplinkybes, susijusias su prievolės vykdymo sustabdymu ar atsisakymu ją vykdyti, ar teise atlikti atskaitymus, nepriklausomai nuo to, ar tokie argumentai pateikiami atsiliepimo į ieškinį ar priešieškinio forma.²⁰⁵ Taigi, tokio pobūdžio atsikirtimai saisto teismą net tada, kai jie yra pareiškiami atsiliepime į priešingos šalies pateiktą ieškinį; šalis, norėdama tokiu būdu apsiginti nuo jai pareikštų reikalavimų, neprivalo teikti priešieškinio.

138. Savarankiško ieškinio (priešieškinio) šalis neprivalo reikšti ir siekdama nugincyti statybos rangos darbų rezultato perdavimo–priėmimo aktą. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad šalis gali ginčyti rangos darbų perdavimo–priėmimo aktą pareiškdamas atsikirtimus į ieškinį,²⁰⁶ todėl rangovui pareiškus užsakovui reikalavimą sumokėti už jo atliktus ir užsakovui perduotus statybos rangos darbus ir šį reikalavimą grindžiant darbų perdavimo–priėmimo aktu, kuris, kaip minėta, patvirtina įvykusį darbų rezultato priėmimo faktą, užsakovas, manydamas, kad darbai buvo atlikti netinkamai, turi esminių trūkumų ir pan., siekdamas apsiginti nuo tokio reikalavimo, gali ginčyti statybos rangos darbų rezultato perdavimo–priėmimo aktą atsikirtimais, išdėstytais atsiliepime į ieškinį.

²⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018, 34 punktas.

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-54/2009; 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570/2010, 2014 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2014.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupė

Civilinių bylų skyriaus teisėjų 2024 m. birželio 19 d. pasitarime
pritarta skelbti biuletenyje „Teismų praktika“